

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYU RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08156049 6

BUH.

L 35. B.

Tacitus

Coll. w. w. w.

Let. in

1780-81

*Attestum
J. J. J. J. J.*

**C. CORNELII
TACITI
HISTORIARVM
LIBRI V.**

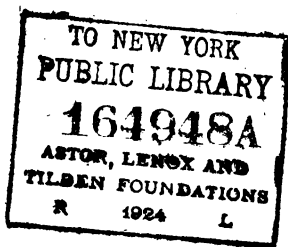
C. CORNELII
TACITI
OPERA

RECOGNOVIT, EMENDAVIT,
SUPPLEMENTIS EXPLEVIT
GABRIEL BROTIER.

TOMVS TERTIVS

MANNHEIM,
Cura & Sumptibus Societatis literariae
MDCCLXXX.

C. CORN. TACITI HISTORIARVM LIBER PRIMVS

B R E V I A R I V M

- I. Historiarum praefatio, rerumque summa. IV. Status Urbis, mens exercituum, VI. Galbae & ejus aulae vitia. VIII. Hispaniae, Galliae, utriusque Germaniae, Orientis, Aegypti, ceterarumque provinciarum habitus. XII. Legionum Germaniae superioris defectio. Galba de adoptando Caesare cogitat. XIII. Hac de re discordes T. Vinus & Cornelius Laco. Othonis spes. XIV. Piso adoptatur. XV. Galbae oratio. XVII. Moderatio Pisonis. XVIII. Intempestiva Galbae severitas. XIX. Legati ad defectores mittuntur. XX. Neronis prodigae donationes rescissae. XXI. Otho res novas molitur; animosus militum corruptor. XXIV. Laconis, praefecti praetorianorum, locordia. XXV. Suscipiunt duo manipulares, Proculus & Veturius, imperium populi Romani transferendum, & transferunt. XXVII. Otho, consalutatus Imperator, castris infertur. XXIX. Interim senex Galba, sacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piso cohortem, quae in palatio stationem agebat, hortatur ad fidem. XXXI. Illa parat signa: reliquae copiae desciscunt. XXXII. Plebis adulatio & levitas. Cunctatur Galba; incertus manendum, an occurrendum discrimini. XXXIV. Vanus rumor, occisum in castris Othonem, XXXV. Inde in Galbam populi, equitum, senatorum, immodica studia. XXXVI. At castra tenet Otho, flagrantisque militum animos oratione accendit. XXXVIII. Arma militi dividit. XXXIX. Piso, crebrescentis seditionis fremitu exterritus, egressum Galbam & foro appropinquantem adsequitur. Trepidae plebis languent studia: proximorum diffugia. XL. Othoniani milites, disjecta plebe, proculcato senatu, forum inrumpunt. XLI. Galba juxta Curium lacum occiditur. XLII. Vinii caedes. XLIII.

24 X 3 76

Sempronii Densi fides egregia. Piso trucidatur. XLV. Alius statim senatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem, XLVI. Omnia militum arbitrio aguntur. Variæ caedes. XLVII. Corpora Pisonis, Vinii, Galbae, sepulturae concessa. Eorum ingenia & mores. L. Otho & Vitellius vitijis invisi; ambigua de Vespasiano fama. LI. Initia causaeque motus Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator consalutatur. Ejus iter in Italiam inertis luxu & prodigiis epulis foedum. Belli duces, Alienus Caecina & Fabius Valens. LXIII. Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii sacramentum accipiunt. LXVII. Helvetiorum strages. LXXI. Otho imperii munia, quaedam ex dignitate reipublicae, pleraque contra decus, obit. LXXII. Tigellini exitium. LXXIII. Crispinilla, magistra libidinum Neronis, periculo exempta. LXXIV. Mutuis epistolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. LXXVII. Largitionibus voluptatibusque animos Otho adgreditur. LXXIX. Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Moesiâ inrumpunt: primum victores, mox victi. LXXX. Ortum in Urbe seditionem Otho aegre componit. LXXXIII. Ejus oratio. LXXXVI. Prodigia imminentium cladum praenuntia. LXXXVII. Belli consilia; Othonisque duces. LXXXVIII. Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem sepositus. LXXXIX. Otho proficiscitur, quiete Urbis curisque imperii Salvio Tiberiano fratri permisis.

Haec gesta paucis mensibus,

An. V. C. Ær. Chr.

DECCXXII. 69. *Coff.* { SER. SULPICIO Galba
Aug. II.
T. VINIO Rufino.

AN. V. C. DCCCXXII. ÆR. CHR. 69.

Historiarum præfatio, rerumque summa.

INITIVM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, consules erunt. Nam post conditam Urbem octingentos & viginti prioris aevi annos multi auctores retulerunt: dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate; postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta; - primum inscitia reipublicae, ut alienae, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverferis: obrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ,

& imperium Trajani, uberioſem ſecurioremque materiam, ſenectuti ſepoſui: rara temporum felicitate, ubi ſentire, quae velis, & quae ſentias, dicere licet.

II. Opus adgredior opimum caſibus, atrox proeliis, diſcors ſeditionibus, ipſa etiam pace ſaevum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Proſperae in Oriente; adverſae in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliae nutantes: perdomita Britannia, & ſtatim miſſa: coortae in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus: mota etiam prope Parthorum arma, falſi Neronis ludibrio. Jam vero Italia novis cladibus, vel poſt longam ſaeculorum ſeriem repetitis, adſiſta. Hauſtae aut obrutae urbes, ſecundiffima Campaniae ora: & Urbs incendiis vaſtata, conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio civium manibus incenſo: poſtutae caerimoniae: magna adulteria: plenum exſiliis mare: infecti caedibus ſcopuli: atrocius in Urbe ſaevitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſti- que honores pro crimine; & ob virtutes, certiffimum exitium. Nec minus praemia delatorum inviſa, quam ſcelera: cum alii ſacer-

dotia & consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos servi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeo virtutum sterile faeculum, ut non & bona exempla prodiderit.

III. Comitatae profugos liberos matres: secutae maritos in exilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam ~~adversus~~ tormenta, servorum fides: supremæ clarorum virorum necessitates: ipsa necessitas fortiter tolerata: & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Praeter multiplices rerum humanarum casus, caelo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum praesagta, laeta, tristitia, ambigua, manifesta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magisque justis indicis approbatum est, non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

Status Urbis, mens exercituum.

IV. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status Urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe

validum, quid ægrum fuerit: ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causaeque noscantur. Finis Neronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in Urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse Principem alibi, quam Romae fieri. Sed patres laeti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga Principem novum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum & exfulum, in spem erecti: plebs fordida, & circo ac theatris sueta, simul deterrimi fervorum, aut qui, adefis bonis, per dedecus Neronis alebantur, moesti & rumorum avidi.

V. Miles urbanus, longo Caesarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace, quem in bello, locum, praeventamque gratiam intelligit apud Principem, a le-

glonibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini, praefecti, imperium sibi molientis, agitur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia: nec deerant sermones, "senium atque avaritiam Galbae" increpantium. Laudata olim, & militari fama celebrata severitas ejus, angebat aspernantes veterem disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adsueta factos, ut hand minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbae vox, pro republica honesta, ipsi anceps, "legi a se militem, non emi". Nec enim ad hanc formam cetera erant.

Galbae & ejus aulae vitia.

VI. Invalidum senem T. Vinus & Cornellus Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum onerabant, contemptu inertiae destruebant. Tardum Galbae iter; & cruentum, interfectis Cingonio Varrone, consule designato, & Petronio Turpiliano, consulari: ille, ut Nymphidii socius; hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes, perle-

rant. Introitus in Urbem, trucidatis tot milibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena Urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri e Germania, ac Britannia, & Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. Forte congruerat, ut Clodii Macri, & Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, jussu Galbae; Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam juberentur. Fuere, qui crederent, Capitonem, ut avaritia & libidine foedum, ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed a legatis, bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur,

quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque caedes finistre accepta: & invisio semel Principe, seu bene, seu male facta premunt. Jam adferebant venalia cuncta praepotentes liberti: servorum manus subitis avidae, & tamquam apud senem festinantes: eademque novae aulae mala, aequae gravia, non aequae excusata. Ipsa aetas Galbae & inrisui, ac fastidio erat, adfuetis juventae Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.

Hispaniae, Galliae, utriusque Germaniae, Orientis, Aegypti, ceterarumque provinciarum habitus.

VIII. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae, super memoriam Vindicis, obligatae recenti dono Romanae civitatis, & in posterum tributi levamento. Proximae tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis, pari dolore comoda aliena, ac suas injurias metiebantur.

Germani exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti & irati superbia recentis victoriae, & metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant: nec statim pro Galba Verginius: an imperare voluisset, dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio, per simulationem amicitiae: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

IX. Superior exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere: donec, missu Galbae, A. Vitellius aderat, censoris Vitellii, ac ter consulis, filius. Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliae legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano divisae; seu, crebris expeditionibus, doctae hostem potius odisse. Quies & Illyrico: quamquam excitae a Ne-

rone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitii, nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc immotus. Syriam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae repositus, tam prope ab exfule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiae voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnae virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: & cui expeditius fuerit, tradere imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium, ad venerationem cultumque ejus, miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis, ac responsis, destina-

tum Vespasiano liberisque ejus imperium , post fortunam credidimus.

XI. Aegyptum, copiasque, quibus coërceretur, jam inde a divo Augusto, equites Romani obtinent, loco regum. Ita visum expedit, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentae qualicumque Principe, post experimentum domini minoris. Duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thracia, & quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciae, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. Hic fuit rerum Romanarum status: cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius consules, inchoavere annum sibi ultimum, reipublicae prope supremum.

Legionum Germaniae superioris defectio.

Galba de adoptando Caesare cogitat.

XII. Paucis post Kalendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgica

gica literae afferuntur, “superioris Germaniae legiones, rupta sacramenti reverentia, Imperatorem alium flagitare, & senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere”, quo seditio mollius acciperetur. Matravit ea res consilium Galbae, jam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa jam aetate Galbae. Paucis iudicium, aut reipublicae amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates, ipsa Galbae facilitas intendebat: cum apud infirmum & credulum, minore metu, & majore praemio peccaretur.

Hac de re discordes T. Vinii & Cornelius Laco. Othonis spes.

XIII. Potentia principatus divisa in T. Vinium, consulem, & Cornelium Laconem, praetorii praefectum. Nec minor gratia Icelo, Galbae liberto, quem annulis donatum,
C. Tac. T. III. B

equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinus pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbae ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; & rumoribus nihil silentio transmittentium (quia vidua Vinio filia, caelebs Otho) gener ac focer destinabantur. Credo & reipublicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinquere-tur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni aemulatione luxus: eoque jam Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud confcium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum in eadem Poppaea, in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum; prona in eum aula Neronis, ut similem.

Piso adoptatur.

XIV. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confusus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperiî transigit. Adhibitoque, super Vinium, ac Laconem, Mario Celso, consule designato, ac Ducennio Gemino, præfecto Urbis, pauca præfatus “de sua sehestute, Pisonem Licinianum arcessi” jubet: seu propria electione, sive, ut quidam tradiderunt, Lacone instante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Pione amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat, & prospera de Pione fama consilio ejus fidem addiderat. Piso, M. Craſſo & Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

Galbae oratio.

XV. Igitur Galba, apprehensa Pionis manu, in hunc modum locutus fertur: “Si te privatus, lege curiata, apud pontifices,

ut moris est, adoptarem; & mihi egregium erat Cn. Pompeii & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere; & tibi insigne, Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse. Nunc me, deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, praeclaram indoles tua, & amor patriae impulit, ut Principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium, Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quae-sivit; ego in republica: non, quia propinquos, aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, & iudicii mei documentum sint, non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed & tuae. Est tibi frater, pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae jam effugerit: ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundae res acrioribus stimulis animos explorant: quia miseriae tolerantur, felicitate corrum-

pimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Inrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Etiam ego, ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris: assentatio erga Principem quemcumque, sine affectu peragitur*.

XVI. "Si immensum imperii corpus stare, ac librari, sine rectore posset, dignus eram, a quo respublica inciperet. Nunc eo necessitatis jampridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quam bonum successorem; nec tua plus juventa, quam bonum Principem. Sub Tiberio, & Cajo, & Claudio, unius familie quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi coepimus. Et finita Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari & nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur; adoptandi iudicium integrum; &, si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie

tumentem, non Vindex, cum inermi provincia, aut ego, cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere: neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello, & ab aestimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duae legiones, in hoc concussi orbis motu, nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: & audita adoptione, definam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus; & impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimus idem, ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare, quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus, quae regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem". Et Galba quidem, haec ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri tamquam cum facto loquebantur.

Moderatio Pisonis.

XVII. Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis, animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus, nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, “pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur”. “Iri in castra” placuit: “honorificum id militibus fore, quorum favorem, ut largitione & ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum”. Circumsteterat interim palatium publica expectatio, magni secreti impatiens, & male coërcitam famam supprimentes augebant.

Intempestiva Galbae severitas.

XVIII. Quartum Idus Januarias, foedum imbris diem, tonitrua, & fulgura, & caelestes minae ultra solitum, turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam, quominus in castra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; seu, quae fato manent, quamvis significata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate,

“adoptari a se Pisonem, more divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret”, pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat, “quartam & duoetvicefimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, & brevi in officio fore”. Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen, centurionesque, & proximi militum, grata auditu respondent: per ceteros moestitia ac silentium, tamquam usurpata etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas; cui jam pares non sumus.

Legati ad defectores mittuntur.

XIX. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior, quam apud militem, sermo: Pisonis comis oratio. Et patrum favor aderat: multi voluntate; effusius, qui noluerant; medie, at plurimi, obvio obsequio privatas spes agitanter, sine publica cura. Nec aliud sequenti quadriduo (quod medium inter adoptionem & caedem fuit) dictum a Pisone in publico, factumve. Cre-

brioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num & Piso proficisceretur; majore praetextu: illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. Placebat & Laconem, praetorii praefectum, simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remainendi, aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

Neronis prodigae donationes rescissae.

XX. Proxima pecuniae cura: & cuncta scrutantibus justissimum visum est, inde repeti, unde inopiae causa erat. Bis & vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae super portiones erant, iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut foenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni

triginta equites Romani praepositi ; novum officii genus , & ambitu ac numero onerosum. Ubique hasta , & sector ; & inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus, & Antonius Naso : ex urbanis cohortibus, Aemilius Pacensis : e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium : tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur , omnibus suspectis.

Otho res novas molitur ; animosus militum corruptor.

XXI. Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant : luxuria, etiam Principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupisceret. “ Praegravem se Neroni fuisse : nec Lusitaniam rursus, & alterius exilii honorem expectandum : suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destineretur. Nocuisse id sibi apud senem principem ; magis nociturum apud juvenem, in-

genio trucem, & longo exilio efferatum. Occidi Othonem posse: proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem, omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire”.

‘XXII. Non erat Othonis mollis, & corpori similis animus. Et intimi libertorum fervorumque corruptius, quam in privata domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum “novos motus, & clarum Othoni annum, observatione siderum”, adfirmant: genus hominum, potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Pop-paeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemaeus, Othoni in Hispania comes,

cum “superfuturum eum Neroni” promississet, postquam ex eventu fides, conjectura jam, & rumore, senium Galbae, & juventam Othonis computantium, persuaferat, “fore, ut in imperium adscisceretur”. Sed Otho, tamquam peritia & monitu factorum praedicta, accipiebat, cupidine ingenii humani, libentius obscura credentis. Nec deerat Ptolemaeus, jam & sceleris instigator, ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur.

XXIII. Sed sceleris cogitatio, incertum an repens: studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, adfectaverat: in itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando: alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia, aut gratia, juvare: inferendo saepius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quaeque alia turba-menta vulgi. Labores itinerum, inopia com-
meatum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniae lacus & Achaiae urbes classibus adire soliti, Pirenaeum, & Alpes, & immensa viarum spatia, aegre sub armis eniterentur.

*Laconis , praefecti praetorianorum ,
socordia.*

XXIV. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini: is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniae indigum, & in novas cupiditates praecipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut, per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divideret: quam velut publicam largitionem, Otho, secretioribus apud singulos praemiis, intendebat: adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo, speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emptum, dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

*Suscipiunt duo manipulares, Proculus &
Veturius, imperium populi Romani
transferendum, & transferunt.*

XXV. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, & Veturium, optionem eorumdem, perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit,

pretio & promissis onerat, data pecunia ad
pertentandos plurium animos. Suscepere duo
manipulares imperium populi Romani trans-
ferendum, & transtulerunt. In conscientiam
facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum
animos diversis artibus stimulant: primores
militum, "per beneficia Nymphidii ut su-
spectos": vulgus & ceteros, ira & despera-
tione "dilati totiens donativi"; erant, quos
memoria Neronis, ac desiderium prioris li-
centiae accenderet: in commune omnes me-
tu mutandae militiae terrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quo-
que & auxiliorum motas jam mentes, post-
quam vulgatum erat "labare Germanici ex-
ercitus fidem". Adeoque parata apud malos
seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit,
ut postero Iduum die, redeuntem a coena Otho-
nem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, &
tota Urbe sparsa militum castra, nec facilem
inter temulentos consensum, timuissent: non
reipublicae cura, quam foedare Principis sui
sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras,
ut quisque Pannonici, vel Germanici exerci-
tus militibus oblatus esset, ignorantibus ple-
risque, pro Othone destinaretur. Multa erum-
pentis seditionis indicia, per conscios oppres-

la : quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique, quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus, & adversus peritos per-
vicax.

*Otho, consalutatus Imperator, castris
infertur.*

XXVII. Octayodecimo Kalendas Februa-
rii sacrificanti pro aede Apollinis Galbae, ha-
ruspex Umbricius "tristia exta, & instantes
insidias, ac domesticum hostem" praedicat:
audiente Othone (nam proximus adstiterat)
idque, ut laetum e contrario, & suis cogi-
tationibus prosperum, interpretante. Nec
multo post libertus Onomastus nuntiat, "ex-
spectari eum ab architecto, & redemptori-
bus": quae significatio coeuntium jam mili-
tum, & paratae conjurationis convenerat.
Otho, "causam digressus" requirentibus,
cum "emi sibi praedia vetustate suspecta, eo-
que prius exploranda", finxisset, innixus li-
berto, per Tiberianam domum, in Velabrum,
inde ad Milliarium aureum, sub aedem Sa-
turni, pergit. Ibi tres & viginti speculatores
consalutatum *Imperatorem*, ac paucitate sa-
lutantium trepidum, & sellae festinanter im-
positum, strictis mucronibus, rapiunt. To-

tidem ferme milites in itinere aggregantur; alii conscientia, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars silentio, animos ex eventu sumpturi.

XXVIII. Stationem in castris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. Anteposuerunt ceteri quoque tribuni, centurionesque, praesentia dubiis, & honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

Interim senex Galba, sacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piso cohortem, quae in palatio stationem agebat, hortatur ad fidem.

XXIX. Ignarus interim Galba, & sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cum adfertur rumor "rapi in castra, incertum quem senatorem": mox, "Othonem esse, qui raperetur". Simul ex tota Urbe, ut quisque obuius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, "tentari animum cohortis; quae in palatio

latio stationem agebat": nec per ipsum Galbam, cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum adlocutus est: "Sextus dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, & five optandum hoc nomen, five timendum erat, Caesar adscitus sum: quo domus nostrae, aut reipublicae fato, in vestra manu positum est: non quia, meo nomine, tristiores casum paveam, ut qui adversas res expertus, cum maxime discam, ne secundas quidem minus discriminis habere: patris, & senatus, & ipsius imperii, vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod aequè apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi metus habeamus, incruentam Urbem, & res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset".

XXX. "Nihil arrogabo mihi nobilitatis, aut modestiae: neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis, opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum Imperatoris ageret. Habitune & incessu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere

iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, & comeffationes, & feminarum coetus, volvit animo: haec Principatus praemia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum fit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim umquam imperium, flagitio quaesitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Caesarem dixit. Si respublica, & senatus, & populus, vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando: vestra fides, famaue, inlaesa ad hunc diem mansit: & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus triginta transfugae, & desertores, quos centurionem, aut tribunum, sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet haec licentia in provincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus, quod pro caede Principis, quam quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis".

*Ille parat signa : reliquæ copiae
desciscunt.*

XXXI. Dilapsis speculatoribus, certa cohors, non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nullo adhuc consilio, parat signa, quam, quod postea creditum est, infidiis & simulatione. Misus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Praeceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino, primipilaribus, "ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcefferent". Legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, & necdum adulta, seditio melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmanque: quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus Principi suo, & desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, praetorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis perturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invalidis adhuc corporibus, &

placatis animis, quod eos, a Nerone Alexandriam praemissos, atque inde rursus longa navigatione aegros, impensiore cura Galba refovebat.

Plebis adulatio & levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum discrimini.

XXXII. Univerſa jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, & diſſono clamore, “caedem Othonis, & conjuratorum exitium” poſcentium, ut ſi in circo, ac theatro, ludicrum aliquod poſtulerent. Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diſverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentia acclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duae ſententiae diſtinebant. Titus Vinius “manendum intra domum, opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eundem ad iratos” cenſebat: “daret malorum paenitentiae, daret bonorum conſenſui ſpatium: ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcere. Denique eundi ultro, ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: reſgreſſus, ſi poeniteat, in aliena poteſtate”.

XXXIII. “Feſtinandum” ceteris videbatur, “antequam creſceret invalida adhuc

conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc, & fegnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non expectandum, ut, compositis castris, forum invadat, & prospectante Galba, Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, janua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, & ipsis honestum". Repugnantem huic sententiae Vinium, Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

Vanus rumor, occisum in castris Othonem.

XXXIV. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati ita volebant: & facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, "occisum in castris Othonem", va-

gus primum & incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, "interfuisse se" quidam, "& vidisse" adfirmabant, credula fama, inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui, ad evocandum Galbam, laeta falso vulgaverint.

Inde in Galbam populi, equitum, senatorum, immodica studia.

XXXV. Tum vero non populus tantum, & imperita plebs in plausus, & immodica studia, sed equitum plerique, ac senatorum, posito metu incanti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbae ostentare, "praeceptam sibi ultionem" querentes. Ignavissimus quisque, &, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces: nemo scire, & omnes adfirmare: donec inopia veri, & consensu errantium victus, sumpto thorace, Galba, inruenti turbae, neque aetate, neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, "occisum a se Othonem" exclamavit. Et Galba, "Commilito", inquit, "quis iussit"? insigni animo, ad coercendam militarem licen-

tiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

*At Castra tenet Otho, flagrantesque militum
animos oratione accendit.*

XXXVI. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine, & corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles "cave-ri" insuper "praepositos" jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tamquam in populo, ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare juxta, praeire sacramentum, modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia ferviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus; & quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit:

XXXVII. " Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem populi Romani in castris, an hostem habeatis. Auditisne, ut poena mea, & supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promisit: ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recorder feralem introitum, & hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis Urbis decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis Urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum adtulit; nisi occisi Obultronii Sabini, & Cornelii Marcelli in Hispania, Betul Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in Urbe, Nymphidii in castris? Quae usquam provincia, quae castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse praedicat, emendata & correctata? Nam quae alii scelera, hic remedia vocat:

dum falsis nominibus, severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia & contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, & jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, & Vatinii, & Helii, & Haloti paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset: nunc & subjectos nos habuit, tamquam suos: & viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur, & quotidie exprorbratur”.

Arma militi dividit.

XXXVIII. “Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, arcessit ab exilio, quem tristitia & avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate, etiam deos infausam adoptionem averfantes. Idem senatus, idem populi Romani animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mi-

hi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum". Aperire deinde armamentarium iussit: rapta statim arma, sine more & ordine militiae, ut praetorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux, & instigator: & praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni mae- rebant.

Piso, crebrescentis seditionis fremitu exterritus, egressum Galbam & foro appropinquantem adsequitur. Trepidae plebis languent studia: proximorum diffugia.

XXXIX. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in Urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam, & foro appropinquantem, affecutus erat: jam Marius Celsus haud laeta retulerat: cum alii, "in palatium redire", alii "Capitolium petere", plerique "rostra occupanda" censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, igna-

ro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut poena ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebatur, ad postremum vel odio. Haesitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio caedis orto, difficilis modus: & turbaverunt consilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

Othoniani milites, disjecta plebe, proculcato senatu, forum inrumpunt.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu; completis undique basilicis ac templis; lugubri prospectu: neque populi, aut plebis ulla vox: sed attoniti vultus, & conversae ad omnia aures: non tumultus, non quies; quale magni metus & magnae irae silentium est. Othoni tamen "armari plebem" nuntiabatur. Ire praecipites, & occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arfacidarum folio depulsuri, ac non Imperatorem suum, inermem & senem, trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aspectus,

& imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruere, quominus facerent scelus, cujus ultor est, quisquis successit.

Galba juxta Curtium lacum occiditur.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis ("Attilium Vergilionem fuisse" tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destituta adversus dubitantes tela. Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium, Galba projectus e sella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, "quid mali meruisset"? "paucos dies exsolvendo donativo" deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, "agerent ac ferirent, si ita e republica videretur". Non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat: quidam "Terentium, evocatum," alii "Lecanium": crebrior fama tradidit "Camurium, quintaedecimae legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse". Ceteri crura brachiaque (nam pectus

tegebatur) foede laniavere: pleraque vulnera, feritate & saevitia, trunco jam corpori adjecta.

Vinii caedes.

XLII. Titum inde Vinium invasere: de quo & ipso ambigitur, consumpserit ne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, "non esse ab Othone mandatum, ut occideretur". Quod seu finxit formidine, seu conscientia conjurationis confessus est: huc potius ejus vita famaue inclinatur, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat. Ante aedem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

Sempronii Densi fides egregia. Piso trucidatur.

XLIII. Insignem illa die virum Semprium Densum aetas nostra vidit. Centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione, occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec caerimoniis, sed

latebra imminens exitium differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in caedem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, & Staius Murcus, speculator: a quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam caedem Otho majore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni sollicitudine mens, vacare gaudio coeperat: seu recordatio majestatis in Galba, amicitiae in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, ut inimici & aemuli, caede laetari, jus fasque credebat. Praefixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum & memorabile facinus, jactabant. Plures quam centum & viginti libellos praemia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri & interfici jussit; non honore Galbae, sed tradito Principibus more, munimentum ad praefens, in posterum ultionem.

Alius statim senatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem.

XLV. Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum, quantoque magis falsa erant, quae fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum & minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum, & Galbae usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriae ejus innocentiaeque, quasi malis artibus, infensi. Caedis & praedarum initium, & optimo cuique perniciem quaeri apparebat. Sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus; jubere jam poterat. Ita, simulatione irae, "vinciri" iussum, & "maiores poenas daturum" adfirmans, praesenti exitio subtraxit.

Omnia militum arbitrio aguntur. Variarum caedes.

XLVI. Omnia deinde arbitrio militum acta. Praetorii praefectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum, e manipularibus quondam,

tum vigilibus praepositum, &, incolumi adhuc Galba, partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus, consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum praefecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, "ut vacationes, praestari centurionibus solitae, remitterentur". Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli, sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret; neque modum oneris quisquam, neque genus quaevis pensi habebat: per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret: ubi sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione centurionum animos averteret, "fiscum suum vacationes annuas exsolviturum" promisit:

rem

rem haud dubie utilem, & a bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinae, firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem ejus Otho praemisera, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

Corpora Pisonis, Vinii, Galbae, sepulturae concessa. Eorum ingenia & mores.

XLVII. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit laetitia. Vocat senatum praetor urbanus: certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres: decernitur Othoni "tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes Principum honores", adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue jacta, haesisse animo ejus, nemo sensit: omisisset offensas, an distulisset, brevitatem imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, "concedi corpora sepulturae, cremarique" permittit. Pisonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

C. Tac. T. III.

D

XLVIII. Piso unum & tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus, Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum majori fratri praelatus est, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi e praetoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima milisia infamis, legatum Calvisium Sabinum habuerat: cujus uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias & cetera militiae munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa: & criminis hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Caesaris oneratus catenis: mox, mutatione temporum, dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post praeturam praepositus, probatusque, servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; & Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit: mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, &, prout animum intendisset, pra-

vus, aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii magnitudine opum inritum: Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. Galbae corpus, diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contextit. Caput, per lixas calonesque suffixum, laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus & septuaginta annis, quinque Principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famae nec incuriosus, nec venditor. Pecuniae alienae non appetens, suae parcus, publicae avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentul, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigeat aetas, militari laude apud Germanias floruit: proconsul Africam moderate: jam senior,

terioriorem Hispaniam pari iustitia continuit : major privato visus , dum privatus fuit , & omnium consensu capax imperii , nisi imperasset.

Otho & Vitellius vitiis invisi : ambigua de Vespasiano fama.

L. Trepidam Urbem , ac simul atrocitatem recentis sceleris , simul veteres Othonis mores paventem , novus insuper “de Vitellio” , nuntius exterruit , ante caedem Galbae suppressus , ut tantum superioris Germaniae exercitum descivisse crederetur. Tum “duos , omnium mortalium impudicitia , ignavia , luxuria deterrimos , velut ad perdendum imperium , fataliter electos” , non senatus modo & eques , quis aliqua pars & cura reipublicae , sed vulgus quoque palam maerere. Nec jam recentia saevae pacis exempla , sed repetita bellorum civilium memoria , “captam totiens suis exercitibus Urbem , vastitatem Italiae , direptiones provinciarum , Pharsaliam , Philippos , & Perusiam ac Mutinam” , nota publicarum cladum nomina , loquebantur. “Prope eversum orbem , etiam cum de principatu inter bonos certaretur : sed mansisse C. Julio , mansisse Caesare Au-

gusto victore, imperium ; mansuram fuisse, sub Pompeio Bratoque, rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore, qui vicisset". Erant, qui Vespasianum, & arma Orientis augurarentur: &, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se Principum in melius mutatus est.

Initia causaeque motus Vitelliani. A Germanicis exercitibus Vitellius Imperator consalutatur. Ejus iter in Italiam inerti luxu & prodigiis epulis foedum. Belli duces, Alienus Caecina & Fabius Valens.

LI. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Caeso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui, sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, praemia quam stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci caelique, & severitate disciplinae; quam in pace inexorabilem

discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum, & ad decus, supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversus Vindicem contractae legiones, seque & Gallias expertae, quaerere rursus arma, novaeque discordias: nec "socios", ut olim, sed "hostes & victos" vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum adcolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos*: hoc enim nomen, fastidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Aeduisque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam & arrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui "remissam sibi a Galba quartam tributorum partem, & publice donatos, in ignominiam exercitus" jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, "decumari legiones, & promptissimum quemque centurionum dimitti": undique atroces nuntii, sinistra ex Urbe fama; insensa Lugdunensis colonia, & pertinaci pro

Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, &, ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae: plura ambitione, quaedam judicio: in quibus sordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adsignandisque militiae ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena: simul, aviditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali & strenui: sed profusa cupidine, & insigni temeritate legati legionum, Alienus Caecina, & Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbae, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis confilia, ingrate tulisset, instigare Vitellium, "ardorem militum" ostentans. "Ipsium celebri

ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni imperium, & brevi transiturum: panderet modo finem, & venienti fortunae occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparrem, si recepisset imperium: tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris, & imponere jampridem Imperatoris dignationem, & auferre privati securitatem". Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

LIII. At in superiore Germania, Caecina, decora juvenis, corpore ingens, animi immodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, questorem in Baetica, impigre in partes suas transgressum, legioni praeposuit: mox compertum, publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Caecina aegre passus, miscere cuncta, & privata vulnera reipublicae malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiae, quod & bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Gal-

bam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Unde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne. Legati eorum, in squalorem moestitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo "suas injurias", modo "civitatum vicinarum praemia", &, ubi pronis militum auribus accipiebantur "ipsius exercitus pericula & contumelias" conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus "abire legatos", utque occultior digressus esset, "nocte castris excedere" jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque, "interfectos, ac nisi ipsi consularent, fore, ut acerrimi militum, & praesentia conquesti, per tenebras, & inscitiam ceterorum, occiderentur". Obstringuntur inter se tacito foedere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam, circumdatis cohortibus alif-

que, impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens; faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni Kalendarum Januariarum sacramento pro Galba adaetae, multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cujusque audaciam exspectantes; infita mortalibus natura, propere sequi, quae piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani, quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil, ultra fremitum & minas, ausae, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duoetvicesima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbae: quarta legio promptius, duoetvicesima cunctanter, mox consensu, ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *senatus populi que Romani* oblitterata jam nomina, sacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente; quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non

tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segniss, pavidus, & socordia innocens. Quatuor centuriones duoetvicefimae legionis, Nonius Receptas, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti: sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quae Kalendas Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, “quartam & duoetvicefimam legiones, projectis Galbae imaginibus, in senatus & populi Romani verba jurasse”. Id sacramentum inane visum: “occupari nutantem fortunam, & offerri Principem” placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui “descivisse a Galba superiorem exercitum” nuntiarent: “proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut si concordia & pax placeat, facien-

dum Imperatorem: & minore discrimine summi Principem, quam quaeri”.

L VII. Proxima legionis primae hiberna erant, & promptissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, *Imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine ejusdem provinciae legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio accessit. Scires illum priore biduo non penes rempublicam fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, “auxilia, equos, arma, pecunias” offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum, aut castrorum, quibus praesentia ex affluenti, & parta victoria magnae spes: sed manipuli quoque, & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant: instinctu, & impetu, & avaritia.

L VIII. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria principatus, per libertos agi solita, in equites Romanos disponit: vacationes centurionibus ex fisco nu-

merat: faevitiam militum, plerosque ad poenam exposcentium, saepius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicae, statim interfectus. Julium Burdonem, Germanicae classis praefectum, astu subtrahit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitonem struxisset. Grata erat memoria Capitonis: & apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita custodia habitus, & post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit.

LIX. Julius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartaedecimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae: prout inclinassent, grande momentum, sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra retulimus, occidi iussit, damnatos fidei cri-

mine, gravissimo inter desciscientes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: & Junius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Raeticis copiis mora, quominus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

LX. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam & sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Caelius, legatus vicesimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius "seditionem & confusum ordinem disciplinae" Caelio; "spoliatas & inopes legiones" Caelius Trebellio objectabat: cum interim, foedis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiae ventum, ut auxilium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus se Caelio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. Quies provinciae, quamquam remoto consulari, mansit: rexere legati legionum, pares jure, Caelius audendo potentior.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens "allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam inrumpere"; Caecina "propiore transitu, Peninis jugis degredi" jussus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquila quintae legionis & cohortibus aliisque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum, Imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, "dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem, neque ignavae pacis moras: invadendam Italiam, occupandam Urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi factum magis, quam consulto, opus esset". Torpebat Vitellius, & fortunam principatus inertis luxu ac prodigiis epulis praesumebat, medio diei temulentus, & sagina gravis: cum tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset Imperator, & stre-

nuis, vel ignavis, spem metumque adderet. Instruſti intentique “ ſignum profectionis ” expoſcunt. Nomen *Germanici* Vitellio ſtatim additum : *Caſarem* ſe appellari etiam victor prohibuit. Laetum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae, praevolavit: longumque per ſpatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae & proſperae rei omen acciperetur.

Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii ſacramentum accipiunt.

LXIII. Et Treveros quidem, ut focios, ſecuri adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubitus pavor exterruit, raptis repente armis, ad caedem innoxiae civitatis; non ob praedam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, & cauſis incertis, eoque difficiliſſimis remediis; donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere; caeſa tamen ad quatuor millia hominum. Iſque terror Gallias invaſit, ut venienti mox agmini univerſae civitates, cum magiſtrati-
bus

bus & precibus, occurrerent, stratis per vias pueris feminisque; quaeque alia placamenta hostilis irae, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

LXIV. Nuntium de caede Galbae, & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benigne excepti, modestia certare: sed brevis laetitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primum: mox rixa inter Batavos & legionarios. Dum his, aut illis, studia militum adgre-gantur, prope in proelium exarsere; ni Valens, animadversione paucorum, oblitus jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Aeduos quaesita belli causa. Jussi "pecuniam atque arma deferre", gratuitos insuper commeatus praebuere. Quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductae. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hi-

bernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritis, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius, ignarum, & quo incantior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat: multae invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione irae, in fiscum verterat. Multus contra in Viennenses honor: unde aemulatio, & invidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, & in everfionem Viennensium impellere, “obfessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae” referendo. Et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicae preces: “Irent ultores, excinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa & hostilia: se coloniam Romanam, & partem exercitus, & prosperarum adversarumque rerum socios: si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur”.

LXVI. His & pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & infulas praeferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios: tum vetustas dignitasque coloniae valuit, & verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, aequis auribus accepta: publice tamen armis mulctati, privatis & promiscuis copiis juvare militem. Sed fama constans fuit, "ipsum Valentem magna pecunia emptum". Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus, immoderatus, & inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum, ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, & stativorum mutationes venditante duce; foedis pactioibus adversus possessores agrorum, & magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. Quotiens pecuniae materia de-

effet, stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

Helvetiorum strages.

LXVII. Plus praedae ac sanguinis Caecina haufit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio una- et vicefimae legionis. Rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. Aegre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quosdam militum in custodia retinebant. Caecina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat. Mota propere castra: vastati agri: direptus, longa pace in modum municipii exstructus, locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens: missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidum, quamquam primo tumultu

tu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio, dilapsis vetustate moenibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque, & ipsorum Raetorum juvenus, sueta armis, & more militiae exercita: undique populatio & caedes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars faucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim, immixta cohorte Thracum, depulsi, &, consectantibus Germanis Raetisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia caesa, multa sub corona venundata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, iusto agmine peteretur, missi, qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniae, vel saevitiae Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictum est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint: "civitatis excidium" possunt; tela ac manus in ora legatorum intendant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus, unus ex

legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit; ut est mos vulgo; mutabile subitis, & tam pronum in misericordiam, quam immodicum saevitia fuerat: effusis lacrimis, & meliora constanter postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

LXX. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit, "alam Syllanam, circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse". Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, transire in partes: & ut donum aliquod novo Principi, firmissima Transpadanae regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas adjungere. Id Caecinae per ipsos comperit. Et quia praesidio alae unius latissima pars Italiae defendi nequibat, praemissis

Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse paullulum cunctatus, num Raeticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium ibi procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret praemissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Penino subignanum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

Otho imperii munia, quaedam ex dignitate reipublicae, pleraque contra decus, obit.

LXXI. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidibus torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. Eoque plus formidinis adferebant falsae virtutes, & vitia reditura. Marius Celsus, consulem designatum, per speciem vinculorum, saevitiae militum subtractum acciri in Capitolium jubet. Clementiae titulus e virò claro, & partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatae erga Galbam fidei crimen

confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quasi ignosceret, sed, ne hostis mentum reconciliationis adhiberet, statim intimos amicos habuit, & mox bello interduces delegit: mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, & infelix. Laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

Tigellini exitium.

LXXII. Par inde exsultatio disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum & praetorii, & alia praemia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad poenam flagitare, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, praetextis "servatam ab eo filiam": & haud dubie

fervaverat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia praesentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam praeparat: unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere e tota Urbe in palatium ac fora, & ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam foedavit etiam exitu fero & inhonesto.

*Crispinilla, magistra libidinum Neronis,
periculo exempta.*

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla, variis frustrationibus, & adversa dissimulantis Principis fama, periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, con-

fulari matrimonio subnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium inlaesa; mox potens pecunia, & orbitate, quae bonis malisque temporibus juxta valent.

Mutuis epistolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus.

LXXIV. Crebrae interim, & muliebribus blandimentis infectae, ab Othone ad Vitellium epistolae, offerebant "pecuniam & gratiam, & quemcumque quietis locum prodigae vitae legisset". Paria Vitellius ostendebat, primo mollius, stulta utrimque & indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra & flagitia invicem objectavere, neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, easque, quae Lugduni agebant, copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius, quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addidit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad praetorias & urbanas cohortes,

de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabat ultro, "quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent". Ita promissis simul, ac minis tentabantur; "ut bello impares, in pace nihil amissuri": neque ideo, praetorianorum fides mutata.

LXXV. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem missi. Utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, "exitium ipsi filioque ejus" minitans, "ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur". Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiae, ac Pannoniae, & Moesiae legiones. Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: & statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nuf-

quam fides, aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquae provinciae, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine Urbis, ac praetextu senatus: & occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus, omnesque versae in Orientem provinciae, nomine ejus tenebantur. Idem Africae obsequium, initio a Carthagine orto. Neque exspectata Vipstani Aproniani, proconsulis, auctoritate, Crescens, Neronis libertus, (nam & hi malis temporibus partem se reipublicae faciunt) epulum plebi, ob laetitiam recentis imperii, obtulerat: & populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceterae civitates secutae. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeffendam principatus fortunam bello opus erat.

Largitionibus voluptatibusque animos

Otho adgreditur.

LXXVII. Otho, ut in multa pace,

munia imperii obibat: quaedam ex dignitate reipublicae, pleraque contra decus, ex praesenti usu properando. Consul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Pompeius Vopiscus, praetextu veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbae, mansere: Caelio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino & Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho pontificatus auguratusque honoratis jam senibus, cumulum dignitatis, addidit; & recens ab exilio reverbos nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Sevino Pomptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus, sub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispalienfibus & Emeritenfibus familiarum

adjectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociae, nova Africae, ostentui magis, quam mansura. Inter quae, necessitate praesentium rerum & instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppaeae per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agita-
 -
 visse, spe vulgum alliciendi: & fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspensio tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.

Inter civilis belli motus Rhoxolani, Sarmatica gens, Moesiam intrumpunt: primum victores, mox victi.

LXXIX. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam intruperant: novem millia equitum, ex ferocia & successu, praedae magis, quam pugnae intenta. Igitur vagos & incu-

riosos tertia legio, adjunctis auxiliis, repente invasit. Apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praeda, aut graves onere sarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorum pernecitate, velut vincti caedebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die, & soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut praeduro corio confectum; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum. Simul altitudine & mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo, aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui proelio superfuissent, paludibus abderentur. Ibi saevitia hiemis, & vi vulnerum absumpti. Postquam id Romae compertum, M. Aponius, Moesiam obtinens, triumphali statua, Ful-

vius Aurelius, & Julianus Tertius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur: laeto Othone, & gloriam in se trahente, “tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus suisque exercitibus rempublicam auxisset”.

Ortam in Urbe seditionem Otho aegre componit.

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, prope Urbi ex-cidio fuit. Septimamdecimam cohortem, e colonia Ostiensi, in Urbem acciri Otho iusserat: armandae ejus cura Vario Crispino, tribuno e praetorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis castris, jussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus in suspicionem; causa in crimen; affectatio quietis in tumultum evaluit: & visa inter temulentos arma, cupidinem suū movere. Fremit miles, & tribunos centurionesque “proditionis” arguit, “tanquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur”: pars ignari, & vino graves: pessimus quisque in occasionem praedarum: vulgus, ut amos est, cujuscumque motus novi cupidum:

&

& obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, & severissimos centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, infidentes equis Urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & dispergi, periculosius foret; modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus, quam suo territus, & praefectos praetorii, ad mitigandas militum iras, statim miserat, & "abire propere omnes e convivio" jussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum & servorum frequentia, senes feminaeque, per tenebras, diversa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quominus convivium inrumperent, "ostendi sibi Othonem".

C. Tac. T. III.

F

expostulantes: vulnerato Julio Martiale, tribuno, & Vitellio Saturnino, praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma & minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphatis caeco pavore animis, & quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus & lacrimis aegre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta Urbe, clausae domus, rarus per vias populus; moesta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiae, quam paenitentiae. Manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, praefecti: ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum tribuni centurionesque circumstant, abjectis militiae insignibus, "otium & salutem" flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium "auctores seditionis ad supplicium" ultro postulabat.

Othonis oratio.

LXXXIII. Otho, quamquam turbidis

rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque "remedium præsentis licentiae" posceret; vulgus, & plures, seditionibus & ambitioso imperio laeti, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans, non posse principatum, scelere quæsitum, subita modestia & prisca gravitate retineri: sed discrimine Urbis & periculo senatus anxius, postremo ita differuit. "Neque ut affectus vestros in amorem meum accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer: utraque enim egregie superflua: sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate, vel odio, quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorum: nimis pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se dum auctoritas, sic rigor disciplinae habet,

ut multa etiam centuriones tribunofque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat; pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte interpeſta rapiuntur arma? Unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures conſternatione proxima inſaniffe crediderim) centurionis ac tribuni ſanguine manus imbuet? Imperatoris ſui tentorium inrumpet?”

LXXXIV. “Vos quidem iſtud pro me: ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium conſuſione, pateſieri occaſio etiam adverſus me poteſt. Si Vitellio & ſatellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud, quam ſeditionem & diſcordiam, optabunt? ne milles centurioni, ne centurio tribuno obſequatur: hinc conſuſi, pedites equiteſque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum ſciſcitando, res militares continentur: & fortiffimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiffimus. Vobis arma & animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit. Ceteri abolete memoriam foediſſimæ noctis: nec illas adverſus ſenatum voces ul-

lus unquam exercitus audiat. Caput imperii, & decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Uline Italiae alumni, & Romana vere juven-tus, ad sanguinem & caedem deposcerent ordinem, cujus splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam exercitus habet: senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc respublica, inde hostes reipublicae constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc Urbem, domibus & tectis, & congestu lapidum, stare creditis? Muta ista & inanima intercideret, ac reparari promiscua sunt: aeternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente & conditore Urbis nostrae institutum, & a regibus usque ad principes continuum, & immortalem, sicut a majoribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus Principes nascuntur".

LXXXV. Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures, quam in

duos animadverti iusserat) grate accepta, compositique ad praesens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies Urbis redierat: strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in Urbem, ad studia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspitionum, & vix secreta domuum sine formidine: sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, "hostem & parricidam" Vitellium vocantes. Providentissimus quisque, vulgaribus conviciis; quidam, vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

Prodigia imminentium cladum prænuntia.

LXXXVI. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. “In vestibulo Capitolii omiffas habenas bigae, cui Victoria infiterat: erupisse cella Junonis majorem humana speciem: statuam divi Julii, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus”: & plura alia, rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. Sed praecipuus, & cum praesenti exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, proruto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia & plana Urbis loca, sed secura hujusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quaestus, & penuria alimentorum: corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia, iter belli esset obstructum, a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigi-

gium & omen imminentium cladum vertebatur.

Belli consilia; Othonisque duces.

LXXXVII. Otho, lustrata Urbe, & expensis belli consiliis, quando Peninae Cottiaeque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida & partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Milvium, & saevitia Galbae in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat: facta & ceteris spes honoratioris in posterum militiae. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosque e praetorianis, vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oiscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, praetorii praefecto. Is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigo-

rem Celfi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, prævus & callidus, bonos & modestos anteibat.

*Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem
sepositus.*

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbae monstratus. Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quibus & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur motae Urbis curae: nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores senatus aetate invalidi, & longa pace defides; segnis, & oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiae eques; quanto magis occultare & abdere pavorem nitentur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolidi, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus convivorum, & inritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quie-

tis & reipublicae cura : levissimus quisque ,
& futuri improvidus , spe vana tumens :
Multi adflîcta fide in pace , ac turbatis re-
bus alacres , & per incerta tutissimi.

*Otho proficiscitur , quiete Urbis curisque
imperii Salvio Titiano fratri
permisissis.*

LXXXIX. Sed vulgus , & magnitudi-
ne nimia communium curarum expers po-
pulus , sentire paullatim belli mala , conver-
sa in militum usum omni pecunia , intentis
alimentorum pretiis : quae , motu Vindicis ,
haud perinde plebem attriverant , secura tum
Urbe , & provinciali bello , quod inter legio-
nes Galliasque velut externum fuit. Nam ,
ex quo divus Augustus res Caesarum com-
posuit , procul , & in unius sollicitudinem ,
aut decus , populus Romanus bellaverat.
Sub Tiberio , & Cajo , tantum pacis adver-
sa pertinuere. Scriboniani contra Claudium
incepta simul audita , & coercita , Nero
nuntiis magis & rumoribus , quam armis
depulsus. Tum legiones classesque , & , quod
raro alias , praetorianus urbanusque miles ,
in aciem deducti , Oriens Occidensque , &
quidquid utrimque virium est , a tergo : fi

ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras, “religionemque nondum conditorum ancilium” adferrent. Aspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Caecina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

X C. Pridie Idus Martias, commendata patribus republica, reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum, & in speciem magnificum, sed, festinata jam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata concione, “majestatem Urbis, & consensum populi ac senatus” pro se attolens, adversum Vitellianas partes modeste differuit: “inscitiam potius legionum, quam audaciam” increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio; seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit; quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paullino & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: & erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, &, ad implendas aures, latum & sonans. Clamor vocesque vulgi; ex more

adulandi, nimiae & falsae. Quasi dictatorem Caesarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu, aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curasque imperii Salvio Titiano, fratri, permisit.

B R E V I A R I U M

LIBRI SECVNDI.

I. Titus, ad Galbam missus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter. II. Paphiae Veneris templum adit. IV. Ibi futura edoctus, & spe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. V. Vespasiani ingenium & mores. Mores quoque Muciani. II, positis odiis, inter se consentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumescantibus Orientis legionibus. VIII. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. X. In Urbe parvae res magnis motibus aguntur. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem, accusat; ipse accusandus. XI. Interim belli principia Othoni laeta. XII. At licentius agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium saevit. Egregia matris pietas. XIV. Provinciae Narbonensi imminet Othoniana classis. Proelia Vitellianis improspera. XVI. Pacarius, res Corsicae insulae ad Vitellium trahens, a Corsis interficitur. XVII. Arma Vitellianorum in Italia. XVIII. Ibi inconsulta Othonianorum temeritas. XIX. Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat Caecina; at, irrito conatu, obsidionem solvit, Cremonamque petit. XXIII. Prospera Othonianis ad Cremonam pugna. XXIV. Caecina insidias struit, quas in ipsum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur. XXVI. In urgendo hoste haud satis acer Paullinus. XXVII. Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum seditio, Alpheni Vari consilio composita. Junctis armis, Valens & Caecina Vitellium fovant, probraque Othoni obiectant. XXXI. Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli consultat. Moras alii, alii festinationem stulte suadent, & praevalent. XXXIII. Funestiore adhuc consilio, Otho cum valida copiarum manu Brixellum concedit. XXXIV. Vitelliani transitum Padi simulant. XXXV. Leve proelium Othonianis adversum. XXXVII. Vanus rumor, pavore belli, fastidiove Principum, pacis consilia inter

exercitus fuisse agitata. XXXIX. Titianus & Proculus ad quartum a Bebriaco castra imperite promovent, & de proelio dubitant. XL. Otho, mora aeger, spei impatiens, rem in discrimen mitti jubet. XLI. Bebriacensis pugna. XLIV. Othonianorum fuga, & adversus duces suos ira. XLV. Vitelliani victa castra intrant: victi victoresque, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur. XLVI. Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, milites amicosque solatia tentantes adloquitur; grassantem seditionem coercet: dein mortem sibi ipse consciscit. Juxta ejus rogam quidam militum se interficiunt. L. Othonis aetas, origo, fama. LI. Novata luctu ac dolore militum seditio. LII. Magna pars senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. LV. In tanto rerum motu, nihil Romae trepidationis: spectantur ludi: audita Othonis morte, omnes Vitellio plausere. LVI. Gravis tamen Italiae victor exercitus. LVII. Vitellio victoria sua nuntiatur, simulque transgressa in partes utraque Mauretania. LX. Is centuriones promptissimos Othonianorum interficit: duces absolvit. LXI. Marici, inferere sese fortunae ausi, supplicium. LXII. Vitellii gula, & leges. LXIII. Dolabellae caedes. Triariae licentia: Galeriae & Sextiae modestia. LXV. Cluvius absolvitur. LXVI. Victae legiones ferociunt. Quartadecimanorum & Batavorum jurgia. LXVII. Praetorianorum honesta missio: sparguntur legiones. LXVIII. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. LXIX. Batavorum cohortes in Germaniam remissae: amputati legionum auxiliorumque numeri: reliquum militiae luxu corrumpitur. LXX. Vitellius Cremonam adventat, lustratque avide Bebriacenses campos: nec tot millia insepultorum civium exhorret. LXXI. Neronis libidines aemulatur: consulatus dividit. LXXII. Falsus Scribonianus mendacium cruce luit. LXXIII. Superbia socordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem. LXXIV. At Vespasianus bellum armaque parat. LXXVI. Quem nutantem firmat incenditque Mucianus. LXXVII. Incitant quoque vatum responsa. Carmeli, montis deque, ara & reverentia. LXXIX. In Aegypto, mox in Syria, Imperator salutatur Vespasianus. LXXXI. Ad ejus partes accedunt reges Bohemus, Antiochus, Agrippa, & regina Berenice.

LXXXII. Belli confilia. Vespasianus occupat Aegyptum: Titus Judaeae instat: Mucianus ad bellum proficiscitur; pecuniasque, belli civilis nervos, conquirat. LXXXV. Moesicae ac Pannonicae legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus & Cornelius Fuscus. LXXXVII. Vitellius, in dies segnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romae propinquat. LXXXVIII. Post militum plebisque caedes, Urbem, ut captam, ingreditur. XC. Magnificam de semetipso orationem habet. XCI. Humani divinique juris expers, quaedam tamen popularia usurpat. XCII. Munia imperii Caecina & Valens obeunt. XCIII. Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sedecim praetoriae cohortes, quatuor Urbanae scribuntur. XCIV. Insolentia militis, & paucitas. Inopia simul & prodigalia Vitellii. Asiatici, liberti, opes. Urbis, miseria. XCV. Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur: ipse Neroni inferias facit. XCVI. Nuntiatae defectionis Flavianaë rumores male coercet. XCVII. Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. XCIX. Inrumpentibus hostibus, Caecina ad bellum praemittitur. C. At is cum Lucilio Basso, Ravennati Misenenisque classibus praeposito, prodicionem componit.

Haec, consulibus Galba Aug. II. & T. Vinio caesis, gesta paucis mensibus,

Suff. † M. SALVIO Othone Aug.
Coss. † L. SALVIO Othone Titian.

An. V. C. *Suff.* † L. VERGINIO Rufo II,
DCCCXXII. *Coss.* † POMPEIO Vopisco.

Ær. Chr. *Suff.* † CAELIO Sabino,
69. *Coss.* † T. FLAVIO Sabino.
Suff. † T. ARRIO Antonino,
Coss. † P. MARIO Celso.

*Titus, ad Galbam missus, acceptis de ejus
interitu nuntiis, vertit iter.*

STRVEBAT jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperio: quod varia forte, laetum reipublicae, aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judaea, incolumi adhuc Galba, missus a patre, causam profectionis "officium erga Principem, & maturam petendis honoribus juventam" ferebat. Sed vulgus, fingendi avidum, disperferat, "accitum in adoptionem". Materia sermonibus senium & orbitas Principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium, quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam majestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, &, inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, & aderant, qui arma Vitellii, bellumque adfirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. "Si pergeret in Urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, si-

ve

ve Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris : sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum, de bello agitantibus”.

Paphiae Veneris templum adit.

II. His ac talibus inter spem metumque jactatum, spes vicit. Fuere, qui “accensum desiderio Berenices reginae, vertisse iter” crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus : sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum : laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achaiae, & Asiae, ac laeva maris praevectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deae (neque enim alibi sic habetur) paucis differere.

III. “Conditorem templi regem Aeri-
am” vetus memoria, quidam “ipsius deae
nomen id” perhibent. Fama recentior tra-
dit, “a Cinyra sacratum templum, deamque

ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque haruspicum accitam, & Cilicem Thamiram intulisse. Atque ita pactum, ut familiae utriusque posterii caerimoniis praesiderent". Mox, ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiae, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. Certissima fides haedorum fibris. Sanguinem arae obfundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt. Simulacrum deae non effigie humana: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metae modo, exurgens, & ratio in obscuro.

Ibi futura edoctus, Et spe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit.

IV. Titus, spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati adfingit, "de navigatione" primum consuluit. Postquam "pandi viam, & mare prosperum" accepit, de se per ambages interrogat, caesis compluribus hostiis. Softratus (sacerdo-

tis id nomen erat) ubi laeta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in praesens & solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere, ob ingenium montis & pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace. Sed aemulatio, & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam: quantumque illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor. Auxilia utrique cohortium alarumque, & classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

Vespasiani ingenium & mores Mores quoque Muciani. Ii, positis odiis, inter se consentiunt.

Inde nova civilium bellorum initia, intumescentibus Orientis legionibus.

V. Vespasianus, acer militiae, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque

confilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contratio magnificentia, & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermone, dispositu provisuque, civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si, demptis utriusque vitiis, solae virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriae, ille Judæae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consulere: primum per amicos; dein praecipua concordiae fides, Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, & vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, addisciebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nuntiis, & tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium ar-

ma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis coepta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditque saepius in Syria Judaeaque Caesares, quam inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minae, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut "Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire", vulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judaeaque: inde continua Aegyptus, duaeque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis praetenditur. Asia, & ceterae provinciae, nec virorum inopes, & pecuniae opulentae: quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. Non fallebat ducēs impetus militum. Sed, bellantibus aliis, placuit expectari bellum: "victores victosque numquam solida fide coalescere: nec referre, Vitellium

an Othonem, superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriam: & suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum". Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis: optimus quisque amore reipublicae: multos dulcedo praedarum stimulabat; alios ambiguae domus res. Ita boni malique, causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum.

VIII. Sub idem tempus Achaea atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus. Tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae & captus peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes inter-

fici iussit, & spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sifennam, dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est: donec Sifenna, clam relicta insula, trepidus & vim metuens aufugeret. Inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, & odio praesentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in moestitiam compositus, & "fidem suorum quondam militum" invocans, "ut eum in Syria, aut Aegypto sisterent", orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, "adloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reversuros" firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus, insigne oculis, comaque & torvitate vultus, in Asiam, atque inde Romam pervectum est.

*In Urbe parvae res magnis motibus aguntur.
Vibius Crispus Annium Faustum, dela-
torem, accusat; ipse accusandus.*

X. In civitate discordi, &, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incerta, parvae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium Faustum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens, Galbae principatu, censuerant patres, "ut accusatorum causae noscerentur". Id senatusconsultum, varie jactatum, &, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad haec terrore & propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam senatus partem, "ut indefensum & inauditum dedi ad exitium" postularent. Contra apud alios nihil aequae reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: "dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum", censebant. Et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Fauustus, nequaquam eo ad sensu civitatis, quem pessimis moribus

meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant: nec poena criminis, sed ultor displicebat.

Interim belli principia Othoni laeta.

XI. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones; e quibus bina millia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur: septima a Galba conscripta; veteranae, undecima ac tertiadecima, & praecipua fama quartadecumani, rebellionem Britanniae compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat: agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. Ex ipsa Urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes, & equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Caecina,

quem fisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, & ante signa pedester, horridus, incomptus, famaeque dissimilis.

At licentius agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium saevit.

Egregia matris pietas.

XII. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare & naves majore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis, adgrediendaeque provinciae Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum victus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora, & urbes hostium, urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus: pleni agri, apertae domus. Occursantes

domini juxta conjuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest juven-tus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu caesi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

XIII. Inritatus eo proello Othonis mi-les, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil praedae: inopes agrestes, & villa arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum: sed calamitatibus infantium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent, "ubi filium occuleret" & utrum ostendens, "latere" respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiae mutavit.

Provinciae Narbonensi imminet Othoniana classis. Proelia Vitellianis improspera.

XIV. "Imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis", Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Ade-

rant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Julio Classico, praefecto, misit: e quibus pars in colonia Forojulienſi retenta, ne, omnibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis adceleraret. Duodecim equitum turmae, & lecti e cohortibus, adverſus hoſtem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonii nondum ſub ſignis. Nec mora proelio: ſed acie ita inſtructa, ut pars claſſicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci, praetorianus miles expleret, in ipſo mari ut adnexa claſſis & pugnae parata, converſa, & minaci fronte praetenderetur. Vitteliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treverorum turmae obtulere ſe hoſti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, ſimul a latere ſaxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui ſparſi inter milites, ſtrenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus percuſſis terror, inveſta in terga pugnantium claſſe. Ita undique clauſi:

deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum socordius agentem invadunt: caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, fidente paullatim metu, occupato juxta colle defensi, mox inrupere. Atrox ibi caedes, & Tungrarum cohortium praefecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim; Narbonensis Galliae municipium; Othoniani Albingaunum, interioris Liguria, revertere.

Pacarius, res Corsicae insulae ad Vitellium trahens, a Corsis interficitur.

XVI. Corficam ac Sardiniam, ceteraque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corficam prope adflixit Decumi Pacarii, procuratoris, temeritas, tanta mole belli, nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque,

Othonis odio, juvare Vitellium Corforum viribus statuit, inani auxilio, etiamsi provenisset. Vocatis principibus insulae consilium aperit: & contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara, & alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiae muneribus occoept, laborem insolitum perossi, infirmitatem suam reputabant: "insulam esse, quam incolerent & longe Germaniam, viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alaeque protegerent". Et aversi repente animi; nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balineis interficitur: trucidati & comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho praemio adfecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

Arma Vitellianorum in Italia.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellum-

que transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici, inter Placentiam Ticinumque: quo successu Vitellianus miles non jam flumine, aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente, contra Placentiam, transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut, “adesse omnem Caecinae exercitum”, trepidi ac falsi nuntiarent.

Ibi inconsulta Othonianorum temeritas.

XVIII. Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Caecinam, & si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris praetorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis

signis vexillisque, ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque, qui “proditionem, & accitum Caecinam” clamitabant. Fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis ineffet consiliis, si seditio mitesceret.

*Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat
Caecina: at, irritato conatu, obsidionem
solvit, Cremonamque petit.*

XIX. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor, urbano militi insolitus, contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare “credulitatem suam, metum ac discrimen” ostendere, “si cum exercitu Caecina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset”. Jamque totis castris modesti sermones, & inferentibus se centurionibus tribunisque, laudare “providentiam ducis, quod coloniam, virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset”. Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisâ parataque non
arma

arma modo, sed obsequium & parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

XX. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia & coloniae in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur. Inrita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem aegris oculis intraspicere, modumque fortunae a nullis magis exigere, quam quos in aequo videre. Caecina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & inritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies, impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. In eo certamine pulcherri-

C. Tac. T. III.

H

mum amphitheatri opus, situm extra muros,
 conflagravit: five ab oppugnatoribus incen-
 sum, dum faces, & glandes, ac missilem
 ignem in obsessos jaculantur; five ab obsessis,
 dum regerunt. Municipale vulgus, pronum
 ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta
 credidit, a quibusdam e vicinis coloniis, in-
 vidia & aemulatione, quod nulla in Italia
 moles tam capax foret. Quocumque casu ac-
 cidit, dum atrociora metuebantur, in levi
 habitum: reddita securitate, tamquam nihil
 gravius pati potuissent, moerebant. Cete-
 rum, multo suorum cruore, pulsus Caecina;
 & nox parandis operibus absumpta. Vitel-
 liani pluteos, cratesque, & vineas suffodien-
 dis muris, protegendisque oppugnatoribus;
 Othoniani fudes & immensas lapidum ac
 plumbi aerisque moles, perfringendis obruen-
 disque hostibus, expediunt. Utrumque pu-
 dor, utrimque gloria, & diversae exhorta-
 tiones, hinc "legionum & Germanici exer-
 citus robur", inde "urbanae militiae, &
 praetoriarum cohortium decus" attollentium.
 Illi, "ut segnem ac desidem, & circo ac
 theatris corruptum militem"; hi, "pere-
 grinum & externum" increpabant: simul
 Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpan-

tesque, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur.

XXII. Vix dum orto die, plena propugnatoribus moenia: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut faxis incessere; neglecta aut aevo fluxa cominus adgredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis & cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars subeuntium obruti: pars confixi, & exsangues, aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e moenibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Caecina, pudore coeptae temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adfideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic praefectus alae, in Batavis genitus; ille

primipilaris, & Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

Prospera Othonianis ad Cremonam pugna.

XXIII. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quaeque acta, & quid Caecina pararet, Annium Gal- lum per literas docet. Gallus legionem pri- mam in auxilium Placentiae ducebat, diffi- sus paucitate cohortium, ne longius obsi- dium, & vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsus Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coercitam legio- nem, & pugnandi ardore usque ad seditio- nem progressam, Bebriaci sistit. Inter Ve- ronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infaustusque. Iisdem diebus, a Martio Macro, haud pro- cul Cremona, prospere pugnatum. Namque promptus animi Martius, transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, re- pente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, caesi, qui restiterant. Sed repressus vincen- tium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam proelii mutarent. Suspe- ctum id Othonianis fuit, omnia quaecumque facta prave aestimantibus. Certatim, ut

quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque praeferat) variis criminibus incessebant. Acerima seditionum ac discordiae incitamenta, interfectores Galbae: scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. Igitur Titianum Fratrem accitum bello praeposuit. Interea, Paullini & Celsi ductu, res egregiae gestae. *Caecina infidias struit, quas in ipsum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur.*

XXIV. Angebant Caecinam, nequidquam omnia coepta, & senescens exercitus sui fama: pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, non omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium, imminetibus viae lucis occultos, componit:

equites “procedere longius” iussi, “& irritato proelio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorirentur”. Proditum id Othonianis ducibus: & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumpserunt. Tertiae decimae legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur: aggerem viae tres praetoriae cohortes, altis ordinibus obtinere: dextra fronte prima legio incescit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos e praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias praecipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent, “compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem” jubebat; “fatis cito incipi victoriam, ubi provisum foret, ne vin-

cerentur". Ea cunctatione spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica silva adhaerebat, unde rursus ausi, promptissimos praetorianorum equitum interfecere: vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

In urgendo hoste haud satis acer Paullinus.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant: nam Caecina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinc-tus praefectus castrorum, Julius Gratus, "tamquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret": cum fratrem ejus, Julium Frontonem, tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut "deberi cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset", utrisque in partibus percrebuerit. "Timuisse se", Paullinus ferebat, "tantum insuper laboris atque itineris, ne

Vitellianus miles, recens e castris, fessos adgrederetur, & perculsis nullum retro subsidium foret". Apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus aduerso rumore fuit.

Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum seditio, Alpheni Vari consilia composita. Junctis armis, Valens & Caecina Vitellium foveat, probraque Othoni obijciunt.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Caecinam, qui "culpam in militem" conferebat, "seditioni magis, quam proelio paratum": Fabii quoque Valentis copiae (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentius & aequalius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant; ut cujusque legionis tentoria accessissent, "coercitos a se quartade-

ei manos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu flatam", jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci: corrupta jurgis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

XXVIII. Igitur nuntio allato, "pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri"; simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac, si una forent, praevalidas, dispergendi, partem Batavorum "ire in subsidium" jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, moerere socii, fremere legiones, "orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia Urbe & salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: fin victoriae sanitas, sustentaculum, columnen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus".

XXIX. Haec ferociter jactando, postquam, immixtis lictoribus, Valens coercere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. "Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia

laborum suorum occultare” clamitantes, di-
reptis farcinis, tabernacula ducis, ipsamque
humum pilis & lanceis rimabantur. Nam
Valens, servili veste, apud decurionem equi-
tum tegebatur. Tum Alphenus Varus, prae-
fectus castrorum, deflagrante paullatim se-
ditione, addit consilium, vetitis obire vigi-
lias centurionibus, omisso tubae sono, quo
miles ad belli munia cietur. Igitur torpere
cuncti, circumspectare inter se attoniti: &
id ipsum, quod nemo regeret, paventes;
silentio, patientia, postremo precibus ac la-
crimis veniam quaerebant. Ut vero defor-
mis & flens, & praeter spem incolumis Va-
lens processit, gaudium, miseratio, favor:
versi in laetitiam (ut est vulgus utroque im-
modicum) laudantes gratantesque, circum-
datum aquilis signisque, in tribunal ferunt.
Ille, utili moderatione, non supplicium cu-
jusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior
foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bel-
lis plus militibus, quam ducibus, licere.

XXX. Munientibus castra apud Tici-
num, de adversa Caecinae pugna allatum, &
prope renovata seditio, “tamquam fraude
& cunctationibus Valentis proelio defuissent”.
Nolle requiem, non expectare ducem, an-

teire signa, urgere signiferos: rapido agmine Caecinae junguntur. Improspira Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: "expositos se tanto pauciores integris hostium viribus" querebantur, simul in suam exultationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant; super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc aemulatio ducibus, Caecina, "ut foedum & maculosum": ille, "ut vanum ac tumidum", inridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniae, probra Othoni objectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinere.

Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli consultat. Moras quidam, alii festinationem stulte suadent, & praevalent.

XXXI. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagi-

tiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavae voluptates, quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae; contra, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, saevitia, audacia, reipublicae exitiosior ducebatur. Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, "trahi bellum, an fortunam experiri placeret". Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; "festinationem hostibus, moram ipsis utilem" differuit.

XXXII. "Exercitum Vitellii universum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant, & deferere Rheni ripam, inrupturis tam infestis nationibus, non conducatur: Britannicum militem hoste & mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursum classis & adverso proelio contremuisse: clausam Alpibus, & nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastam: non frumentum usquam exer-

citui: nec exercitum sine copiis retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique hand toleraturos. Multa bella, impetu valida, per taedia & moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Moesiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, & caput rerum Urbem; senatumque & populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur: publicas privatasque opes, & immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem: corpora militum aut Italiae sueta, aut aestibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiae defensione exploratum. Proinde duceret bellum: paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Moesiacis copiis adfore: tum rursus deliberaturum, &, si proelium placuisset, auctis viribus certaturos".

Funesiore adhuc consilio, Otho cum valida copiarum manu Brixellum concedit.

XXXIII. Accedebat sententiae Paullini Marius Celsus: "idem placere Annio Gallo", paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi,

qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, & praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, "fortunam, & deos, & numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus", testabantur: neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, "interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret", dubitavere. Paullino & Celso jam non adversantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, "ut Brixellum concederet, ac dubiis proeliorum exemptus, summae rerum & imperii se ipsum reservaret". Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque & cum ipso praetoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

Vitellani transitum Padi simulant.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallabat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; & exploratores cura diversa sciscitandi, sua

non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles fegne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexae, adversum in flumen dirigebantur, jactis super ancoris, quae firmitatem pontis continebant. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam navemeducta: unde tormentis ac machinis hostes propulsa-
rentur.

Leve proelium Othonianis adversum.

XXXV. Othoniani in ripa turrim struxerant, faxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando praelabantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia, quae militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et

cum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, defilire in vada ultro Germani, retentare puppes: scandere foros, aut cominus mergere: quae cuncta in oculis utriusque exercitus, quando laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

XXXVI. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercurfu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat; laeto milite ad mutationem ducum, & ducibus, ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

Vanus rumor, pavore belli, fastidiove Principum, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, "pavore belli, seu fastidio utriusque Prin-

Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permetterent legere Imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasse, praecepue Paullinum; quod vetustissimus consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concefferim, apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem Principem, pro pessimis ac flagitiosissimis, expetitur: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo saeculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus, linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi concios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.

XXXVIII. Vetus, ac jam pridem infusa mortalibus potentiae cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facile habebatur: sed ubi, subacto orbe, & aemulis urbibus

regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, & in Urbe ac foro tentamenta civium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, & nobilium saevissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu quaesitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones; nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte positura bellum fuerint. Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causae in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

Titianus & Proculus ad quartum a Bebriaco castra imperite promovent, & de proelio dubitant.

XXXIX. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum, praefectum. Celsus & Paullinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienae

culpae praetendebantur: tribuni centurionesque ambigui, quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari, quam exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco castra placuit, adeo imperite, ut, quamquam verno tempore anni, & tot circum annibus, penuria aquae fatigarentur. Ibi de proelio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnae adefset, poscentibus: plerique copias, trans Padum agentes, acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

*Otho, mora aeger, spei impatiens, rem
in discrimen mitti jubet.*

XL. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduae fluminum, sedecim inde millium spatio distantes, petebant. Celso & Paulkino abnuentibus, "militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere hosti, non admisso, quo minus expeditus, & vix quatuor millia passuum progressus, aut incompósitos in agmine, aut dispersos, & vallum molientes adgrederetur". Titianus & Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane

citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita "ducum segnitia, rem in discrimen mitti" jubebat; aeger mora, & spei impatiens.

Bebriacensis pugna.

XLI. Eadem die, ad Caecinam, operi pontis intentum, duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cum praecipites exploratores, adesse hostem, nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo: eoque incertum fuit, insidias, an prodicionem, vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina, dimissis tribunis, re-
vectus in castra, datum, jussu Fabii Valentis, pugnae signum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis fortiuntur, equites prorupere: &, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt. Ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbuftis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixae,

& praeruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quaerere alii: incertus undique clamor adcurrentium, vocitantium: & ut cuique audacia, vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, reperiis, qui "descivisse a Vitellio exercitum" ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere: & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quae causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero praestantior. Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumpserunt: & per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnae facies: cominus, eminusque, catervis & cuneis concurrebant: in aggere viae, collato gradu, corporibus & umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duae legiones congressae sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. Primani, fratris unaetvicesimanorum principis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, & impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositae cohortes in ipso flumine trucidaverant. Ita victores latus hostium inveci.

*Othonianorum fuga, & adversus duces
suos ira.*

XLIV. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani, Bebriacum petentes. Immensum id spatium, obstructae strage corporum viae: quo plus caedis fuit: neque enim, civilibus bellis, capti in praedam vertuntur.

Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam, tertiaedecimae legionis legatum, irae militum inconsultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditionum & fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent: “desertorem proditoremque” increpant; nullo proprio crimine ejus, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum & Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, “ne super cladem adversae pugnae, fuisset ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum”. Ceteris fractus animus. Praetorianus miles, “non virtute se, sed proditione victum” fremebat. “Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone, militum quod trans Padum fuerit: venire Moesicas legiones: magnam exercitus partem Bebriaci remansisse: hos certe nondum victos; &, si ita ferret, honestius in acie perituros”. His cogitationibus truces aut pavidī, extrema

desperatione ad iram saepius, quam in formidinem, stimulabantur.

Vitelliani victa castra intrant: victi victoresque, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur.

XLV. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bebriaco lapidem, confedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, & tantum ad proelium egressis, munimentum fuere arma & victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant, ad poenitentiam inclinantibus, missa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paullisper retenti: ea res haesitationem attulit, ignaris adhuc, an impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vultum. Tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & praemia in ambiguo; certa funera & luctus. Nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem moereret. Requisitum Orphidii legati corpus, honore solito crematur. Paucos necessarii ipsorum

sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, milites amicosque solatia tentantes adloquitur; grassantem seditionem coercet: dein mortem sibi ipse consciscit. Juxta ejus rogam quidam militum se interficiunt.

XLVI. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, & consilii certus: moesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem Imperatoris: "bonum habere animum" jubebant: "supereffe adhuc novas vires, & ipsos extrema passuros, ausurosque": neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, & proximi prensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is praetorii praefectus, idemtidem orabat, "ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites dederet: majore animo tolerari adversa, quam relinqui: fortes & strenuos, etiam contra fortunam, insistere spei; timidos & ignavos ad desperationem formidine properare". Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec pra-

toriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia, "eamdem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas", nuntiabant: ut nemo dubitet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

XLVII. Ipse aversus a consiliis belli: "Hunc", inquit, "animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitae meae pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna: nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio coepit: & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas aestimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, neque solatiis opus est. Alii diutius imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, & reipublicae eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis; sed este superstites: nec diu moremur, ego incolumitatem vestram,

vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviae est. Praecipuum destinationis meae documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare deos, vel homines, ejus est, qui vivere velit”.

XLVIII. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, “irent prope, neu remanendo iram victoris asperarent”, juvenes auctoritate, senes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. “Dari naves ac vehicula” abeuntibus jubet: libellos epistolasque, studio erga se, aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima juvena, trepidum & moerentem, ultro solatus est, laudando “pietatem” ejus, castigando “formidinem”: “an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse reipublicae novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum. Post Julios, Claudios, Servios, se primum in familiam

novam imperium intulisse: proinde erecto animo capefferet vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur umquam, aut nimium meminisset”.

XLIX. Post quae, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, supremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. Namque abeuntibus exitium minitabantur; atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidae aquae sedavit: tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit: & explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non infomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, & Plotius Firmus, praetorii praefectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, “ne amputaretur caput, ludibrio futurum”. Tulere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus & lacrimis, vulnus manusque ejus osculantes. Quidam militum juxta rogam

interfecere se; non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate Principis: ac postea, promiscue Bebriaci, Placentiae, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, & mansurum.

Othonis aetas, origo, fama.

L. Hunc vitae finem habuit septimo & tricesimo aetatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis; avus praetorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritia ac juventa, qualem monstravimus: duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros meruit bonae famae, quantum malae. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate coepti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. "Die, quo Bebriaci certabatur, avem invisitata specie, apud Regium Lepidum, celebri vico confedissee", incolae memorant; "nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamque, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse".

Novata luctu ac dolore militum seditio.

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coereret. Ad Verginium versi, modo “ut reciperet imperium”, nunc “ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur”, minitantes orabant. Verginius, per averſam domus partem furtim degreſſus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus praefuerat.

Magna pars ſenatus, Othonem ſecuta, extremum diſcrimen adit.

LII. Poſito ubique bello, magna pars ſenatus extremum diſcrimen adiit, proſecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinae relicta. Illuc adverſo de proelio allatum: ſed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quod inferſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremo ac probris cauſam & initium caedis quaerebant: cum alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne, praevalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepiſſe victoriam crederentur. Ita trepidi &

utrimque anxii coeunt; nemo privatim expedito confilio, inter multos societate culpaetutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, “arma & pecuniam” offerendo, appellabatque “Patres conscriptos”, intempestivo honore.

LIII. Notabile inde jurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium, “ut ambigua differentem”, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, inritaverat Caecinam, ut novus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisim per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus “causam digressus, habere se suprema ejus mandata” respondit: “ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, & abruptis vitae blandimentis”. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater ejus, L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat,

cum repente Coenus, libertus Neronis, atrocium mendacio universos perculit, adfirmans, "superventu quartaedecimae legionis, junctis a Brixello viribus, caesos victores, versam partium fortunam". Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae negligebantur, laetiore nuntio revalescerent. Et Coenus quidem rapide in Urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii poenas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus, vera esse, quae adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie, discessum Mutina, desertaeque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consulere: donec missae a Fabio Valente epistolae demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

In tanto rerum motu, nihil Romae trepidationis: spectantur ludi: audita Othonis morte, omnes Vitellio plausere.

LV. At Romae nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. Ut "cessisse vita Othonem, & a Flavio Sabino, praefecto Urbis, quod erat in Urbe militum sacramento Vitellii adactum", certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere:
popu-

populus, cum lauru ac floribus, Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tamuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infece-
rat. In senatu cuncta, longis aliorum principatibus composita, statim decernuntur. Ad-
ditæ “erga Germanicos exercitus laudes, gratesque”: & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatae Fabii Valentis episto-
lae, ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

Gravis tamen Italia victor exercitus.

LVI. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello adfligebatur: dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris pollueré: in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos specie militum interficerent: ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in praedam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiiis du-
cibus, & prohibere non ausis. Minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quaestus infamis, eoque alienae etiam culpae dissimulato. Jam pridem at-

C. Tac. T. III.

K

tritis Italiae rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriae, aegre tolerabantur.

Vitellio victoria sua nuntiatur, simulque transgressa in partes utraque Mauretania.

LVII. Interim Vitellius, victoriae suae nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relictī, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripae Hordeonio Flacco permessa: ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: & paucorum dierum iter progressus, “prosperas apud Bebbriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum” accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, “ut libertum suum, Asiaticum, equestri dignitate donaret”, inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur: honoravitque Asiaticum annulis, foedum mancipium, & malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus, “accessisse partibus utramque Mauretanium, interfecto procuratore Albino”, nuntii venerunt. Luceius

Albinus, a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. Caeso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniae, angusto freto diremptae, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; & “decimam legionem propinquare litori”, ut transmissurus, jussit: praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, “spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Jubae nomen usurpare”.

LIX. Ita mutatis animis, Afinius Pollio, alae praefectus, e fidissimis Albino, & Festus ac Scipio, cohortium praefecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretanium petit, appulsus litori, trucidatur: uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est; nihil eorum, quae fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. “Exercitum itinere

terrestri" pergere jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Junius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, genere inlustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principis ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Praesto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Caecinam, pro concione laudatos, curuli suae circumposuit. Mox "universum exercitum occurrere infanti filio" jubet: perlatumque, & paludamento operatum, sinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunae Principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

Is centuriones promptissimos Othonianorum interficit: duces absolvit.

LX. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde praecipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceterae legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidia, bellum meditantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus,

quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: "spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suae" adsignantes: & Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur: sed creditum fama, objectumque mox in senatu Caecilio Simplici, "quod cum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset". Restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

*Maricci, inferere sese fortunae ausi,
supplicium.*

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inferere sese fortunae, & provocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Jamque "adsertor Galliarum; & deus" (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aedunorum pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis a Vitellio

cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo proelio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, spectante Vitellio, interfectus est.

Vitellii gula, & leges.

LXII. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam, saevitum. Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. Epularum foeda & inexplibilis libido: ex Urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus: exhausti conviviorum apparatus principes civitatum: vastabantur ipsae civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adfuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Praemisit in Urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Caesaris* non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, "ne equites Romani ludo & arena polluerentur". Priores id Principes pecunia, & saepius vi, perpulerant: ac pleraque municipia & coloniae aemulabantur, corruptissimum quæque adolescentium pretio inlicere.

*Dolabellae caedes. Triariae licentia: Galeriae
& Sextiae modestia.*

LXIII. Sed Vitellius, adventu fratris, & inrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, Urbem introierat. Id ei Plancius Varus, praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum, praefectum Urbis, objecit, “tamquam, rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset”: addidit “tentatam cohortem, quae Ostiae ageret”: nec ullis tantorum criminum probationibus in paenitentiam versus, feram veniam post scelus quaerebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne “periculo Principis famam clementiae adfectaret”. Sabinus, suoapte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, “vitata Flaminiae viae celebri-

tate, devertere Interamnium, atque ibi interfici" jussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui mōis. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, "non Germanicum a se, sed Vitellium genitum". Nec ullis postea fortunae incelebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

Cluvius absolvitur.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania; laetitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petatum se criminationibus gnarus. Hilarius, Caesaris libertus, detulerat, "tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum Principem praescripsisset". Interpretabatur quaedam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso po-

pularia. Auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet. Cluvius comitatui Principis adjectus, non adempta Hispania, quam rex ita absens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia, ob iracundiam militum: missus est in locum ejus Vettius Bolanus e praesentibus.

Viciae legiones ferociunt. Quartadecimanorum & Batavorum jurgia.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsae per Italiam, & victoribus permixtae, hostilia loquebantur: praecipua quartadecimanorum ferocia, qui "se victos" abnuebant: "quippe Bebriacensi acie, vexillariis tantum pulsus, vires legionis non adfuisse". Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustae Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, infectatur, legionarius, ut hospitem, tuetur, sui cuique com-

milites aggregati, a conviciis ad caedem transire: & proelium atrox arsisset, ni duae praetoriae cohortes, causam quartadecimanorum secutae, his fiduciam, & metum Batavis fecissent: quos Vitellius "agmini suo jungi", ut fidos; "legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire" jubet, "quo Viennam vitarent": namque & Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinae coloniae ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi, & legio in Britanniam transvecta.

Praetorianorum honesta missio: sparguntur legiones.

LXVII. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde, addito honestae missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumpta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace & otio mitesceret: undecima ac septima suis hibernis redditae:

tertiadecimani fruere amphitheatra iussi. Nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae, spectaculum gladiatorum edere parabant: numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum.

LXVIII. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus caesorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribuni-que, ex moribus imperatorum, severitatem aemulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinae & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. Remedium tumultus fuit alius tumultus. Pulvis procul & arma aspiciebantur: conclamatum

repente “quartamdecimam legionem, verso itinere, ad proelium venire”. Sed erant agminis coactores: agniti, dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvi-
 us, ut “percussor Vitelli” infimulatur: & ruebat ad convivium miles, “mortem Verginii” exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit: aegre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui, flagitabant. Nec quemquam saepius, quam Verginium, omnis feditio infestavit: manebat admiratio viri, & fama; sed oderant, ut fastiditi.

*Batavorum cohortes in Germaniam remissae:
 amputati legionum auxiliorumque numeri:
 reliquum militiae luxu corrumpitur.*

LXIX. Postero die, Vitellius, senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro “pietatem militum” collaudavit: frementibus auxiliis, “tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse”. Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae; principium interno simul externoque bello parantibus fatiis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, &

prima statim defectione inter inania belli adsumptus. Ceterum, ut largitionibus adfectae jam imperii opes sufficerent, "amputari legionum auxiliorumque numeros" jubet, vetitis supplementis: & promiscuae missiones offerebantur. Exitiabile id reipublicae; ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant: & vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam, & instituta majorum, apud quos virtute, quam pecunia, res Romana melius stetit.

*Vitellius Cremonam adventat, lustratque avide
Bebriacenses campos: nec tot millia infepul-
torum civium exhorret.*

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Caecinae, insistere Bebriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis, concupivit. Foedum atque atrox spectaeulum: intra quadragesimum pugnae diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus, dira vastitas; nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosisque constraverant, exstructis altaribus, caesisque victimis, regium in morem: quae laeta in

praefens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Caecina, monstrabantque pugnae locos: "hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus". Jam tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia fors rerum, lacrimaeque & misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro, & tam propinquae sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci.

Neronis libidines aemulatur: consulatus dividit.

LXXI. Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, adveſto ex Urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis hiſtrionibus & ſpadonum gregibus, & cetero Neronianae aulae ingenio. Namque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari tantem ſolitus, non neceſſitate, qua honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu, & ſaginae manci-

patus emptusque. Ut Valenti & Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coarctati aliorum consulatus, dissimulatus Martii Maeri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum a Galba consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, & injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus, & Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas: actaeque insuper Vitellio gratiae, consuetudine servitii.

Falsus Scribonianus mendacium cruce luit.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis coeptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, "Scribonianum se Camerinum" ferens, "Neronianorum temporum metu in Istria occultatum, quod illic clientelae & agri veterum Crafforum, ac nominis favor manebat". Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae adsumpto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque, "quisnam mortalium esset", postquam nulla dictis fides, & a domino nescabatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

Superbia socordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem.

LXXIII. Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiaque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Judaeaque, “adactum in verba ejus Orientem” nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaue Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia, libidine, raptu, in externos mores proruperunt.

At Vespasianus bellum armaque parat.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque, procul vel juxta fitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum, & fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior: praefectus Aegypti, Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat: ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in
 tanta

tanta mole belli plerumque cunctatio ; & Vespasianus , modo in spem erectus , aliquando adversa reputabat : “ Quis ille dies foret , quo sexaginta aetatis annos , & duos filios juvenes bello permetteret ? Esse privatis cogitationibus regressum , & , prout velint , plus minusve sumi ex fortuna : imperium cupientibus , nihil medium inter summa & praecipitia ”.

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur , notum viro militari : “ Suas legiones civili bello inexpertas ; Vitellii , victrices : & apud victos plus quærimoniarum , quam virium : fluxam per discordias militum fidem , & periculum ex singulis . Quid enim profuturas cohortes alasque , si unus alterque praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat ? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum : sic percussorem ejus , Volaginium , e gregario ad summa militiae provectum . Facilius universos impelli , quam singulos vitari ”.

*Vespasianum nutantem firmat incenditque
Mucianus.*

LXXVI. His pavoribus nutantem , & alii legati amicique firmabant , & Mucianus post multos secretosque sermones , jam & co-
C. Tac. T. III. L

ram ita locutus: “Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an, quod inchoatur, reipublicae utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: &, si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare reipublicae, quam tibi magnificum. Juxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris: a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum, exurgimus: cessisti etiam Galbae imaginibus. Torpere ultra, & polluendam perdendamque rempublicam relinquere, sopor & ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam, & transectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus

est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, jam desiderabilem & magnum Principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. Si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis, & comestationibus, & Principis imitatione, deteritur. Tibi e Iudaea, & Syria, & Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae: sed firmatus usu miles, & belli domitor externi: Classium, alarum, cohortium roborâ: & fidissimi reges: & tua ante omnes experientia”.

LXXVII. “Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Caecinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, & primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus

filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur: immo, ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & proeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescent. Aperiet & recludet contestata & tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parcimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, inscitia, saevitia. Sed & meliorem in bello causam, quam in pace habemus: nam qui deliberant, desceverunt.

Incitant quoque vatum responsa. Carmeli, montis deique, ara & reverentia.

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri audentius circumfistere, "responsa vatum, & fiderum motus" referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox, rerum dominus, Selenicum quemdam, mathematicum, rectorem & praescium palam habuerit. Recursabant animo vetera omina:

cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procerâ & latior virebat; grande id, prosperumque, consensu haruspicum: & summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia, & consulatus, & Judaicæ victoriæ decus, impleffe fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec simulacrum deo, aut templum, sic tradidere majores: ara tantum & reverentia. Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis idemtidem extis: "Quidquid est", inquit, "Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia; datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum". Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

*In Aegypto, mox in Syria, Imperator
salutatur Vespasianus.*

LXXIX. Haud dubia destinatione dis-

cessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Syriae, haec Judaeae caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis sacramento ejus legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaeus exercitus quinto Nonas Julias apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non parata concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. Dum quaeritur tempus locuturque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox; dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adstantes ordine, ut legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum ceteri accurrere, *Caesarem* & *Augustum*, & omnia principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transferat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primum tantae multitudinis obfusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, laeta omnia, & adfluentia excepit: jamque id ipsum opperiens

Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effuſos adloquitur: ſatis decorus etiam Graeca facundia; omniumque, quae diceret, atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod adſeverabat Mucianus, “ſtatuiſſe Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret: contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, caelo ac laboribus dura, mutarentur”. Quippe & provinciales ſueto militum contubernio gaudebant, plerique neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus, vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra, in modum penatium, diligebantur.

Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, & regina Berenice.

LXXXI. Ante Idus Julii Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere cum regno, Sohemus, haud ſpernendis viribus, Antiochus, vetuſtis opibus ingens, & interſventium regum ditiffimus: mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione

properaverat; nec minore animo regina Berenice partes juvabat, florens aetate formae, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum & Armenios patescit, juravere: sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit: & e Judaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, & aemulantium inter se regum paratus, speciem fortunae Principalis effecerant.

Belli consilia. Vespasianus occupat Aegyptum: Titus Judaeae instat: Mucianus ad bellum proficiscitur; pecuniasque, belli civilis nervos, conquirat.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validae civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenes aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quaeque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo, incitare saepius, quam coercere:

vitia magis amicorum, quam virtutes diffimulans. Multos praefecturis & procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos: quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptae epistolae, praeceptumque, “ut praetorianos, Vitellio infensos, reciperae militiae praemio invitarent”.

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio finebat: gnarus modicas vires sibi, & majora credi de absentibus. Sed

legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classẽ e Ponto Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilii, num, omiſſa Moesia, Dyrrachium pedite atque equite, simul longis navibus verſum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni praefidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, ſi ſibi Brundisium Tarentumque, & Lucaniae Calabriaeque litora infeſtis claſſibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciae. Sed nihil aequẽ fatigabat, quam pecuniarum conquiſitio: “eos eſſe belli civilis nervos” dictitans Mucianus, non juſ aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat: paſſim delationes; & locupletiffimus quiſque in praedam correpti: quae gravia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere; ipſo Veſpaſiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obſtinante: donec indulgentia fortunae, & pravis magiſtris, didicit, auſuſque eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quod

avidius de republica fumeret. Ceteri confendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.

Moesicae ac Pannonicae legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt.

*Belli faces Antonius Primus &
Cornelius Fuscus.*

LXXXV. Adcelerata interim Vespasiani coepta, Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Moesicae legionibus praebuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis, nomen *Vitellii* praeferentibus, rapta postremo pecunia, & inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, & ex metu consilium: "posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant". Ita tres Moesicae legiones per epistolas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Moesiae rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Julianum, septimae legionis legatum, ob simultates, quibus cau-

sam partium praetendebat. Julianus, comperto discrimine, & gnaris locorum adfctis, per avia Moesiae, ultra montem Haemum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia tertiadecima legio, ac septima Galbiana, dolorem iramque Bebriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem recipaverat. Praepositus a Galba septimae legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, ferendae in alios invidiae artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dal-

matiam tenebant, divites fenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens aetate, claris natalibus: prima juvenia, quietis cupidine, fenatorium ordinem exuerat: idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem praetulit; non tam praemiis periculorum, quam ipsis periculis laetus: pro certis, & olim partis, nova, ambigua & ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. Scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolae; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias literae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscientibus, ceteris fortunam fecuturis.

Vitellius, in dies segnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romae propinquat.

LXXXVII. Dum haec, per provincias, a Vespasiano ducibusque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, li-

centia corrupta. Calonum numerus amplior; procacissimis etiam inter fervos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex Urbe senatores equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniae modo, aut municipia, congestu copiarum, sed ipsi cultores, arvaeque, maturis jam frugibus, ut hostile solum, vastabantur.

Post militum plebisque caedes, Urbem, ut captam, ingreditur.

LXXXVIII. Multae & atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticinī coeptam; manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab Urbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam faginam, dividebat. Et effusa plebes totis se castris miscuerat. Incuriosos milites vernacula, ut rebantur, urbanitate, quidam

spoliavere, abscisis furtim balteis, “an accincti forent” rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invadere: caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur, deinde agnitus; & vulgata caede, temperatum ab innoxiiis. In Urbe tamen trepidatum, praecurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset. Nec minus saevum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae, vel occurſu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum transfirent. Quin & tribuni praefectique cum terrore & armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipse Vitellius, a Ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum & populum ante se agens, quo minus, ut captam, Urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta & composito agmine, incesſit. Quatuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, & post peditum ordines, eques dein quatuor & triginta cohortes, ut nomina

gentium, aut species armorum forent, discretae. Ante aquilam praefecti castrorum tribunique, & primi centurionum, candida veste: ceteri, juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phaleræ torquesque splendebant: decora facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, *Augustae* nomine honoravit.

Magnificam de semetipso orationem habet.

XC. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus attolens; consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omni- que Italia, per quam somno & luxu pudendus inceserat. Vulgus tamen, vacuum curis, & sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adstrepebat: abnuentique nomen *Augusti*, exprefere, ut adsumeret, tam frustra, quam recu- saverat.

*Humani divinique juris expers, quaedam
tamen popularia usurpat.*

XCI. Apud civitatem, cuncta interpre- tantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitel-
lius,

lius, de caerimoniis publicis quintodecimo Kalendas Augusti edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alienique cladibus. Adeo omnis humani divinique juris expertus, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimae plebis ramorem, in theatro ut spectator, in circo, ut fautor, adfectavit. Quae, grata sane & popularia, si a virtutibus proficiscerentur; memoria vitae prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, praetor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam "tribunos plebis in auxilium praetorae potestatis" advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiore ejus iracundiam verebantur, "nihil novi accidisse", respondit, "quod duo senatores in republica dissentirent: solitum se etiam Thraseae contradicere". Inrisere plerique impudentiam aemulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

Munia imperii Caecina & Valens obeunt.

XCII. Praeposuerat praetorianis P. Sabinum, a praefectura cohortis, Julium Priscum, tum centurionem: Priscus Valentis; Sabinus Caecinae gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Caecina ac Valens obibant: olim anxii odiis, quae, bello & castris male dissimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galbae reddiderat, nulla Principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reversis ab exilio jura libertorum concessisset: quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpabant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitiosos finus: & quidam in domum Caesaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

*Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac
mortes. Sedecim praetoriae cohortes,
quatuor urbanae scribuntur.*

XCIII. Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, & Urbe tota vagus, non principia noscere, non fervare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo, ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebrae in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, & aestus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiae. Sedecim praetoriae, quatuor urbanae cohortes scribebantur, quibus singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. Sane adventu ejus partes convulnerant, & sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat: omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur; unde primum creditur Caecinae fides fluivisse.

*Insolentia militis, & paucitas. Inopia simul
& prodigientia Vitellii. Asiatici, liberti,
opes. Urbis miseria.*

XCIV. Ceterum non ita ducibus induit Vitellius, ut non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumpserat: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permissum: nec deerant, qui vellent, fessi morbis, & intemperiem caeli incusantes. Robora tamen legionibus aliisque subtracta: convulsam castrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quam electis. Concionante Vitellio, postulantur "ad supplicium Asiaticus, & Flavius, & Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent". Nec coercebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum, & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, "conferre pro numero mancipiorum", ut tributum, jussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere: circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tamquam in summa abundantia, pecuniae indulere.

Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur : ipse Neroni inferias facit.

XCV. Quin & natalem Vitellii diem Caecina ac Valens, editis tota Urbe vicatim gladiatoribus, celebraverę, ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset : caesæ publice victimæ cremataeque : facem Augustales subdidere : quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Caesar Tiberius Juliae genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, & libertus Vitellii, Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina aequabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit : unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, novies milles festertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna & misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia & pudenda sorte agebat ; donec succedere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quam alii mores.

*Nuntiatae defectionis Flavianae rumores
male coercet.*

XCVI. Prima Vitellio "tertia legionis defectio" nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; & amici adulantes mollius interpretabantur; "unius legionis eam seditionem; ceteris exercitibus constare fidem". In hunc modum etiam Vitellius apud milites differuit, praetorianos nuper exauctoratos infectatus, "a quibus falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli metum" adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, & vagis per Urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id praecipuum alimentum famae erat.

*Excita tamen auxilia, sed necessitas
dissimulata.*

XCVII. Auxilia tamen e Germania, Britanniaque, & Hispaniis excivit, segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati, provinciaeque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello; Vettius Bolanus, numquam satis quieta Britannia; & uterque ambigui. Neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi

consulari. Trium legionum legati, pares jure, &, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus jussu Vitellii militiam cepere. Simul cetera juvenus dabat impigre nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde focii de imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contra fuit.

XCVIII. Ac primo Valerius Festus, legatus, studia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, & haec illave defensurus, prout invaluissent. Deprehent cum literis edictisque Vespasiani, per Raetiam & Gallias, militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures sefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicae Alpes, praesidiis inessae, nuntios retinebant. Mare quoque Etesiarum flatu

in Orientem navigantibus secundum, inde aduersum erat.

Inrumpentibus hostibus, Caecina ad bellum praemittitur.

XCIX. Tandem, inruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Caecinam & Valentem expediri ad bellum iubet: praemissus Caecina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscientis ex Urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, fluxa arma, segnes equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditato, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, "rata apud Vespasianum fore pacta transitionis". Simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, "ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum Principem pararet".

At is cum Lucilio Basso, Ravennati Misenensique classibus praeposito, proditionem componit.

C. Caecina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. Mox vexillarii quartaedecimae & sextaedecimae legionum; dein quinta & duodevicesima secutae: postremo agmine undevicesima Rapax & prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Caecina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse duxerat, "ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Caecina convenisse": qui praesens, eoque validior, "immutatum id consilium" finxit, "ut ingruenti bello, tota mole occurreretur". "Ita accelerare" legiones "Cremonam", pars "Hostiliam petere" iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi: mox Patavii secretum componendae proditionis quaesitum. Namque Lucilius Bassus, post praefecturam alae, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscabatur; nec sciri potest, traxeritne Caecinam, an

(quod evenit inter malos, ut & similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. Scriptores temporum, qui, potente rerum Flavia domo, monumenta hujusce belli composuerunt, "curam pacis & amorem reipublicae" corruptas in adulationem "causas", tradidere. Nobis, super insitam levitatem, & prodito Galba, vilem mox fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum Vitellium videtur. Caecina, legiones adsecutus, centurionum militumque animos, obstinatos pro Vitellio, variis artibus subrebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiae.

B R E V I A R I V M

LIBRI TERTII.

5. Deliberantibus Flavianarum partium ducibus, festinationem suadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator. IV. Proxima Cornelii Fusci auctoritas. V. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum. VI. Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello sedem legunt: moras frustra, aut sero, molientibus Vespasiano ac Muciano. IX. Hostiles Vitellianorum & Flavianorum epistolae. X. Seditiones in Flavianorum castris ab Antonio composita. XII. Lucilius Bassus & Caecina Vitellium produnt; & a militibus vinciuntur. XIV. Antonius Bebricum venit: discordes Vitellianos adgreditur. Dubium primo, mox Antonii arte, Flaviani prosperum proelium. XIX. Cremonam pergere volunt Flaviani. XX. Inconsultum eorum ardorem retinet Antonius. XXI. Vitelliani Cremonam conveniunt, in proelium accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani. XXII. Atrox pugna; partaque Antonii virtute & consilio victoria. Filius patrem interficit. XXVI. Cremona obsessa, capta, & incensa. Caecina, vinculis exsolutus, ad Vespasianum dimittitur. XXXV. Victae legiones dispersae. XXXVI. Interea luxu torpet Vitellius. XXXVII. Is tamen senatum habet. In Caecinam sententia. Eadem die consulatum init & ejurat Rosius Regulus. XXXVIII. Mors Junii Blaesi, L. Vitellii artibus praeparata. Blaesi laus. XL. Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res subruit: in Gallias egredi frustra tentat. XLII. Flaviani Italiam occupant. XLIII. Interim Valens, adversa tempestate Stoechadas, Massiliensium insulas, delatus, capitur. XLIV. Hispaniae, Galliae, Britannia, omnia statim ad Flavianorum opes conversa. XLV. Turbat tamen in Britannia Venusius; variaque sorte pugnatum. XLVI. Turbata quoque Germania. Mota & Dacorum gens. Adest opportune Mucianus, & tranquillitas restituta. XLVII. Aniceti servilia per

Pontum arma, brevi oppressa. XLVIII. Vespasianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat. XLIX. Antonius, post Cremonam superbior, copiarum partem Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. LI. Inreverentia militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. LII. Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. LIII. Antonius superbis ad Vespasianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter & Antonium similitates. LIV. Vitellius, stulta dissimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis constantia centurionis. LV. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri jubet: honores largitur: tandem ipse in castra venit. LVI. Prodigia. Praecipuum ipse Vitellius ostentum: ignarus militiae, improvidus consilii, Romam revertit. LVII. Puteolanorum in Vespasianum studia. Contra Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, & Tarracinam occupat. LVIII. L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe & servitiis legitur in Urbe exercitus. At paullatim senatores & equites dilabuntur. LIX. Flaviani Apenninum transeunt: Petilium Cerialem, illic obvium, & Vitellii custodias elapsum, inter duces adsumunt. LX. Idem, pugnae avidi, oratione Antonii mitigantur. LXI. Unum tunc apud Vitellianos perfidiae certamen. Priscus & Alphenus castra deferunt. LXII. Nullo jam prodicionis pudore, caesoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes transit. LXIII. Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat; nec relucatur. LXIV. Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Vespasiani frater: sed invalidus senecta, conditiones pacis cum Vitellio agitat. LXVI. Vitellius ad fortitudinem exstimulatur. LXVII. At ignavus, concionem habet, & imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adstiterant, in palatium redire cogitur. LXIX. Interim Sabinus rempublicam susceperat; aderantque primores senatus, plerique equestriis ordinis, miles urbanus & vigiles. Id aegre ferunt Germanicae cohortet. Leve proelium Vitellianis prosperum. Capitolium tamen occupat Sabinus. LXXI. Oppugnatur & incenditur Capitolium. LXXII. Super eo facinore querela; & Capitolii usque ad Vitellium vices. LXXIII. Sabinus & Atticus consules capti. LXXIV.

Domitianus, solertia liberti occultatus, delitescit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confosus, in Gemonias trahitur. LXXV. Sabini latus. Atticus, incendiis se Capitolium confessus, aut mentitus, servatur. LXXVI. Tarracina a L. Vitellio obfessa, & capta, jugulatur Julianus. LXXVIII. Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpa, cunctantes, obfessi Capitolii fama exciti, ad Urbem properant. LXXIX. Haud procul Urbe equestre proelium iis adversum. LXXX. Pro pace tamen aut induciis frustra a Vitellianis missi legati & virgines Vestales. LXXXI. Flaviani, tripartito agmine, Urbi propinquant. Proelia ante Urbem multa & varia, Flavianis saepius prospera. Vitelliani in Urbe congregantur. LXXXIII. Recrudescunt proelia. Foeda lascivientis Urbis facies: pugnantibus adest spectator populus & plaudens. LXXXIV. Castra praetoria oppugnata. LXXXV. Vitellius, capta Urbe, e pudenda latebra protrahitur: caesusque, ad Gemonias propellitur. LXXXVI. Vita moreisque Vitellii. Domitianus consulatur Caesar.

Haec gesta paucis mensibus,

An. V. C.	<i>Suff.</i> C. FABIO Valente,
DCCCXXII.	<i>Coss.</i> A. ALIENO Caecina.
Ær. Chr.	<i>Suff.</i> ROSIO Regulo.
69.	<i>Coss.</i> CN. CAECILIO Simplicio.
	<i>Suff.</i> C. QVINCTIO Attico.

*Deliberantibus Flavianarum partium ducibus,
festinationem suadet Antonius Primus,
acerrimus belli concitator.*

MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decimae legionis convenerant: illic agitavere, "placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae confurgerent; an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret". Quibus opperiri auxilia & trahere bellum videbatur, "Germanicarum legionum vim famamque" extollebant, "& advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robor: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed inessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora novas vires adfore, & praesentibus nihil perituum".

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) "festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam" differuit: "plus

focordiae, quam fiduciae, accessisse victori-
 bus: neque enim in procinctu & castris ha-
 bitos: per omnia Italiae municipia desides,
 tantum hospitibus metuendos: quanto fero-
 cius ante se egerint, tanto cupidius insolitas
 voluptates haussisse. Circo quoque, theatris,
 & amoenitate Urbis emollitos, aut valetudi-
 nibus fessos. Sed addito spatio, rediturum
 & his robur meditatione belli: nec procul
 Germaniam, unde vires: Britanniam freto
 dirimi: juxta Gallias, Hispaniasque: utrim-
 que viros, equos, tributa: ipsamque Italiam,
 & opes Urbis: ac si inferre arma ultro ve-
 lint, duas classes, vacuumque Illyricum
 mare. Quid tum claustra montium profu-
 tura? quid tractum in aestatem aliam bel-
 lum? unde interim pecuniam, & commea-
 tus? Quin potius eo ipso uterentur, quod
 Pannonicae legiones, deceptae magis, quam
 victae, resurgere in ultionem properent: Moe-
 sici exercitus integras vires attulerint. Si
 numerus militum potius, quam legionum
 putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum,
 & profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equi-
 tes vero ne tum quidem victos; sed, quam-
 quam rebus adversis, disjectam Vitellii aciem.
 Duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae per-

rnperere hostem. Nunc sedecim alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete, mihi expeditae cohortes sufficient. Jam re-feratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis: juvabit sequi, & vestigiis vincentis insistere".

III. Haec & talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus & ceteri, "unum virum ducemque", sprete "aliorum segnitia", laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta differuit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpa vel gloriae socius.

Proxima Cornelii Fusci auctoritas.

IV. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa

versa reliquerat. T. Ampius Flavianus, natura ac senectâ cunctatior, suspiciones militum irritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset: idemque, quod, coeptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, & misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco; non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen, surgentibus cum maxime partibus, honesta specie praetenderetur.

*Trahuntur in partes Sido atque Italicus,
reges Suevorum.*

V. Ceterum, ut transmittere in Italiam impune & usui foret, scriptum Aponio Saturnino, "cum exercitu Moesico celeraret". Ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. "Plebem quoque, & vim equitum", qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut, majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes

C. Tac. T. III.

N

Sido atque Italicus, reges Suevorum, quibus
vetus obsequium erga Romanos; & gens fi-
dei commissae patientior. Posita in latus au-
xilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus
procurator erat, incorruptae erga Vitellium
fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auri-
ana & octo cohortibus, ac Noricorum juven-
tute, ad occupandam ripam Aeni fluminis,
quod Raetos Noricosque interfuit, missus;
nec his, aut illis, proelium tentantibus, for-
tuna partium alibi transacta.

*Antonio Italiam invadenti comes Arrius Va-
rus. Urbes multas occupant; Veronamque
bello sedem legunt: moras frustra, aut
sero, molientibus Vespasiano ac
Muciano.*

VI. Antonio, vexillarios & cohortibus,
& partem equitum ad invadendam Italiam
rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus
bello; quam gloriam & dux Corbulo, & pro-
sperae in Armenia res addiderant. Idem,
“secretis apud Neronem sermonibus”, fere-
batur “Corbulonis virtutes criminatus”. Un-
de infami gratia primum pilum adepto, laeta
ad praesens male parta, mox in perniciem
vertere. Sed Primus ac Varus, occupata
Aquileia, in proxima quaeque, & Opitergii

& Altini laetis animis accipiuntur. Relictum Altini praesidium, adversus classem Ravenatam, nondum defectione ejus audita: inde Patavium & Ateste partibus adjungere. Illic cognitum, "tres Vitellianas cohortes, & alam, cui Scribonianae nomen, ad Forum Allieni, ponte juncto, confedisse". Placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermos plerisque opprēssere. Praedictum, "ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent": & fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

VII. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duae legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti: & Minucius Justus, praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum irae, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriae, in majus accipitur, postquam "Galbae imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis re-coli" jussit Antonius: decorum pro causa

ratus, si placere Galbae principatus, & partes revirescere crederentur.

VIII. Quaesitum inde “quae fedes bello legeretur”? Verona potior visa, “patientibus circum campis ad pugnam equestrem”, qua praevalebant: simul “coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque” videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus “illic Caecinam genitum, & patriam hostium duci ereptam”. In Veronenfibus pretium fuit; exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus Raetiam, Juliaeque Alpes, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat: quae ignara Vespasiano, aut vetita: quippe “Aquileiae fisci bellum, expectarique Mucianum” jubebat; adjiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vestigia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditiōem subigi”. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, “incruentam & sine luctu victoriam”, & alia hujuscemodi praetexendo; sed gloriae avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Cete-

rum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res adferebantur.

*Hostiles Vitellianorum & Flavianorum
epistolae.*

IX. Igitur repentino incurfu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi proelio animis, ex aequo discessum. Mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensem, & paludes Tartari fluminis, castra permunit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur. Quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum conjuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae, deserta Italia, turpem fugam conscivissent. Sed Caecina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit: legioni tribunus Vipsianus Messala praeerat, claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erat) misit epistolas Caecina, “temeritatem victa arma tractantium” incusans:

simul “virtus Germanici exercitus”, laudibus attollebatur, Vitellii modica & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium, ut inimici, praesumpserunt; facta tribunis centurionibusque “retinendi, quae Vitellius indulisset”, spe: atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatae pro concione epistolae addidere fiduciam, quod submisit Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

Seditiones in Flavianorum castris ab Antonio compositae.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, & visi procul fociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma, &, ut prodicionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo

criminis argumento; sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: "pro-
 pinquum Vitellii, proditorem Othonis, inter-
 ceptorem donativi" clamitabant. Nec de-
 fensionis locus, quamquam supplices manus
 tenderet, humi plerumque stratus, lacera
 veste, pectus atque ora singultu quatiens.
 Id ipsum apud insensos incitamentum erat,
 tamquam nimius pavor conscientiam argue-
 ret. Obturbabatur militum vocibus Aponius,
 cum loqui cœptaret: fremitu & clamore ce-
 teros aspernantur: uni Antonio apertae mi-
 litum aures. Namque & facundia aderat,
 mulcendique vulgum artes, & auctoritas.
 Ubi crudefcere seditio, & a conviciis ac pro-
 bris, ad tela & manus transibant, "inji-
 catenas Flaviano" jubet. Sensit ludibrium
 miles, disiectisque, qui tribunal tuebantur,
 extrema vis parabatur. Opposuit finem Anto-
 nius, stricto ferro, "aut militum se manibus,
 aut suis moriturum" obtestans: ut quemque
 notum, & aliquo militari decore insignem
 aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens.
 Mox conversus ad signa & bellorum deos,
 "hostium potius exercitibus illum furorem,
 illam discordiam injicerent", orabat; donec
 fatisceret seditio, &, extremo jam die, sua

quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani literis, discrimini exemptus est.

XI. Legiones, veluti tabe infectae, Aponium Saturninum, Moesici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore & opere fessae, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturnius ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis & petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Moesicae legiones, “ad iutam a se Pannoniorum ultionem”, referentes; & Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus, & Aponianus, & Messala (quamquam omni modo nisi) eripere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis & potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obversis militum studiis: nec deerant, qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

*Lucilius Bassus & Caecina Vitellium produnt;
& a militibus vincuntur.*

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspitionibus vulgi, sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonique erant, quæ provinciae Vespasiano tenebantur, partibus ejus adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu, quifnam exitus foret, intra domum operiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet: classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere adcurrit. Bassus, honorata custodia, liburnicis navibus Atriam pervectus, a præfecto alae, Mennio Rufino, præsidium illic agente, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi, Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Caecina, defectione classis, vulgata, primores centurionum, & paucos

militum, ceteris per militiae munera disper-
 sis, secreta castrorum adfectans, in principia
 vocat. Ibi "Vespasiani virtutem, viresque
 partium" extollit: "transfugisse classem: in
 arcto commeatum: adversas Gallias Hispa-
 niasque: nihil in Urbe fidum": atque omnia
 de Vitellio in deterius. Mox incipientibus,
 qui conscii aderant, ceteros, re nova attoni-
 tos, in verba Vespasiani adigit: simul Vitellii
 imagines dereptae, & missi qui Antonio nun-
 tiarent. Sed ubi totis castris in fama prodi-
 tio, recurrens in principia miles, praescriptum
 Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies
 aspexit; vastum primo silentium, mox cuncta
 simul erumpunt: "Huc cecidisse Germanici
 exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vul-
 nere, victas manus, & capta traderent ar-
 ma? Quas enim ex diverso legiones? nempe
 victas; & abesse unicum Othoniani exercitus
 robur, primanos, quartadecimanosque: quos
 tamen, iisdem illis campis, fuderint strave-
 rintque, ut tot armatorum millia, velut grex
 venalium, exfuli Antonio donum darentur.
 Octo nimirum legiones unius classis accessio-
 nem fore. Id Basso, id Caecinae visum, post-
 quam domos, hortos, opes, Principi abstu-
 lerint, etiam militibus Principem auferre,

licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles. Quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa?"

Antonius Bebriacum venit: discordes Vitellianos adgreditur. Dubium primo, mox Antonii arte, Flavianis prosperum proelium.

XIV. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Caecinae injiciunt: Fabium Fabullum, quintae legionis legatum, & Cassium Longum, praefectum castrorum, duces deligunt: forte oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & insontes, trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae & unietvicesimae Rapaci jungerentur, quas Caecina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum praemiseraat.

XV. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret. Namque Fabium Valentem, profectum ab Urbe, adceleraturumque, cognita Caecinae prodicione, conjectabat. Et fidus

Vitellio Fabius, nec militiae ignarus. Simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur: & ex Britannia, Galliaque, & Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belluam, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato proelio victoriam praecepisset. Univerſo cum exercitu, ſecundis a Verona caſtris, Bebriacum venit: poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſae, ut ſpecie parandarum copiarum, civili praeda miles imbueretur. Ipſe, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco progreſſus, quod licentius popularentur: exploratores (ut mos eſt) longius curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, “adventare hoſtes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri”, nuntiavit. Dum Antonius, “quidnam agendum”, conſultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modica caede; nam plurium adeuſu, verſa fortuna, & acerrimus quiſque ſequentium, fugae ultimus erat: nec ſponte Antonii properatum, & fore, quae acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, “ut magno animo capeſſerent pugnam”, di-

ductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. Jussae armari legiones: datum per agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa praeda, proelio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem: pulsi cum faucibus integri, suometipsi metu, & angustiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit: occurfare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua spes; consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret: mox raptum vexillum in hostem vertit: quo pudore, haud plures, quam centum equites, resistere. Juvit locus, arctiore illic via, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & praecipitibus ripis, fugam impediabat: ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos: atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare,

capere, arma, equosque abripere: & exiti
prospero clamore, qui modo per agros fuga
palabantur, victoriae se miscebant.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum. Forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incurSAT: & Vipstanius Messala, tribunus, cum Moesicis auxiliaribus adsequitur, quos militiae gloria legionariis, quamquam raptim ductos, aequabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium moenia, quanto plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum dabant.

Cremonam pergere volunt Flaviani.

XIX. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque afflictauerat. Inumbrante vespere, universum Flaviani exercitus robur

advenit. Utque cumulos super, & recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, “pergere Cremonam, & victos in dedicationem accipere, aut expugnare” deposcunt. Haec in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque: “Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciae per tenebras inrumpentibus, & majorem rapiendi licentiam: quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam, inania, laturos: sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. Expugnatae urbis praedam ad militem; deditae ad duces pertinere”. Spernuntur centuriones tribuni que, ac ne vox cujusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

Inconsultum eorum ardorem retinet

Antonius.

XX. Tum Antonius, inferens se manipulis, ubi adspectu & auctoritate silentium fecerat: “Non se decus, neque pretium eripere tam bene meritis” adfirmabat; “sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus pugnandi cupidinem convenire; duces providendo, consultando, cunctatione saepius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili por-

tione, armis ac manu, victoriam iuverit; ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse, quae occurrant, noctem, & ignotae situm urbis, intus hostes, & cuncta infidiis opportuna: non, si pateant portae, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tormentisne & telis, an operibus & vineis adgredienda urbs foret? Mox conversus ad singulos, "num secures, dolabras, & cetera expugnandis urbibus, secum adtulissent?" rogitabat. Et cum abnuerent, "gladiis ne", inquit, "& pilis, perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?" Simul lixas calonesque, cum recentissimis equitum, Bebbiacum mittit, copias, ceteraque usui allaturos.

Vitelliani Cremonam conveniunt, in proelium accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani.

XXI. Id vero aegre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia, vagos ex Cremonensibus corripunt: quorum indicio nescitur, "sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade, in proelium accingi, ac jam adfore". Is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. Sistere tertiamdecimam legionem, in ipso viae Postumiae aggere, jubet, cui juncta a laevo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, densis arbuftis intersepta. Hic aquilarum signorumque ordo; milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: praetorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata. Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

Atrox pugna; partaque Antonii virtute & consilio victoria. Filius patrem interficit.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonae, & reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disiecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderunt, “quartam Macedonicam dextro suorum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonae, secundaeque, & vicesimae, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicesimanosque, & primanos, laevum cornu compleffe”. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnae signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba

conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones; abrepta quaedam signa. Ipsam aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multa cum hostium strage, & ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis praetorianis: qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto extuterentur, dispersa primo, & arbuſtis, sine hostium noxa, inlisa. Magnitudine eximia quintaedecimae legionis balista, ingentibus faxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites, praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. Statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec, adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavianis aequior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbrae, & falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani, adverso lumine collucen-tes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes spe promissisque accendens, "cur rari sumpsisset arma"? Pannonicas legiones interrogabat. "Illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi recipere gloriam possent". Tum ad Moesicos conversus, "principes auctoresque belli" ciebat: "frustra minis & verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerant". Haec, ut quosque accefferat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut "sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas" pepulissent. Mox infensus praetorianis: "Vos", inquit, "nisi vincitis, pagani, quis alius Imperator, quae castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, & mors victis: nam ignominiam consumpsistis". Undique clamor, & orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

XXV. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, "advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse": gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore,

suus quemque impetus vel pavor contrahe-
 ret, diduceretve. Postquam perculsos sensit
 Antonius, denso agmine obturbabat: laxati
 ordines abrumpuntur: nec restitui quivere,
 impredientibus vehiculis tormentisque. Per
 limitem viae sparguntur, confectandi festina-
 tione, victores. Eo notabilior caedes fuit,
 quia filius patrem interfecit. Rem nomina-
 que, auctore Vipstano Messala, tradam.
 Julius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci le-
 gioni additus, impubem filium domi lique-
 rat: is mox adultus, inter septimanos a Galba
 conscriptus, oblatum forte patrem, & vul-
 nere stratum, dum semianimem scrutatur,
 agnitus, agnoscentisque, & ex sanguinem am-
 plexus, voce flebili precabatur "placatos
 patris manes, neve se ut parricidam aversa-
 rentur: publicum id facinus; & unum mi-
 litem quotam civilium armorum partem"?
 Simul attollere corpus, aperire humum, su-
 premo erga parentem officio fungi. Adver-
 tere proximi, deinde plures: hinc per omnem
 aciem miraculum, & questus, & saevissimi
 belli execratio. Nec eo segnius propinquos,
 adfines, fratres trucidatos spoliant: factum
 esse scelus loquuntur, faciuntque.

*Cremona obfessa, capta & incensa. Caecina,
vinctus exsolutus, ad Vespasianum
dimittitur.*

XXVI. Ut Cremonam venire, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat; eaque munimenta rursus auxerat: quorum aspectu haesere victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, &, nullo juxta subsidio, anceps: sin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad inritum revolvebatur. Munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos, & opus molientes subita eruptione turbarent. Quae super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quam morae patientior. Quippe ingrata, quae tuta; ex temeritate spes: omnisque caedes, & vulnera, & sanguis, aviditate praedae pensabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, "cingique vallum corona" jussit. Primo sagittis faxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus adtri-

buit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacensi viae tertiani septimanique sumpserunt; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde morae, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, scalasque convehant: tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, soluta compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent, multa cum strage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, & velut inritas exhortationes abnuerent, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, a fama vitaeque suae, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prensarent hostium tela brachia-

que: integri cum faucibus, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen: & dux Antonius, cum delectis auxiliariis, eodem incubuerat. Obstinosos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, & superiecta tela testudine laberentur, ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quae ut ad praefens disjecit obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit: simul juncta turris ictibus faxorum cessit: qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium, tertiae legionis militem, inter omnes auctores constat: is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce, "capta castra" conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo praecipitantibus, perrupere: completur caede, quantum inter castra murosque vacui fuit.

XXX. At rursus nova laborum facies; ardua urbis moenia, faxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae, statim in eos

dem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob praedam erat. "Rapi-
 gnes" Antonius, "inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis" jubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. Propinqua muris tecta, & altitudinem moenium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, & facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Jam legiones in testudinem glomerabantur, & alii saxa telaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. Ut quisque ordine anteibat, cedere fortunae: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors, & ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Caecinae (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, "ut causae suae deprecator adfuitat": aspernantem tumentemque lacrimis fatigant. Extremum malorum,

tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Cum Antonius "inhiberi tela" iussisset, signa aquilasque extulere: moestum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut praeberi ora contumeliis, &, posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bebriaci victoriae temperassent. Sed ubi Caecina, praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: "superbiam, saevitiamque" (adeo invisa scelera sunt) etiam "perfidiam", objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur: nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus, praeter insitam praedandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadeci-

manos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes; & praebiti in acie Vitellianis cibi; caesae quaedam feminae, studio partium ad proelium progressae: tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, majore opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat: is balineas, abluendo cruori, propere petit. Excepta vox est, cum teporem incusaret; "statim futurum, ut incalescerent". Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, "tamquam signum incendendae Cremonae dedisset", quae jam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum milia inrupere, calorum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac saevitiam corruptior. Non dignitas, non aetas protegebatur, quo minus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur. Grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quicquam forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium diyulsus, ipsos postremo direpto-

res in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi praedam egefferant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciviam jaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, focii, externi interessent, diversae cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatrimum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne confunderent, solum Mephitis templum stetit ante moenia, loco, seu numine, defensum.

XXXIV. Hic exitus Cremonae, anno cclxxxvi a primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio & Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, "ne quis Cremonenses captivos detineret": irritamque

praedam militibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi coepere: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. Mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora, templaque, munificentia municipum: & Vespasianus hortabatur.

Victae legiones dispersae.

XXXV. Ceterum adfidere sepultae urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victae legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum dispersae. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque; in Galliam Julium Calenum, tribunum; in Germaniam Alpinum Montanum, praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aednus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium praefidiis occupati; suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

Interea luxu torpet Vitellius.

XXXVI. At Vitellius, profecto Caecina, cum Fabium Valentem, paucis post diebus, ad bellum impulisset, curis luxum ob-

tendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, praeterita, instantia, futura pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem & marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, “& descivisse, & ab exercitu victum”. Plus apud socordem animum laetitia, quam cura valuit. Multa cum exultatione in Urbem revectus, frequenti concione, “pietatem militum” laudibus cumulat. “P. Sabinum, praetorii praefectum, ob amicitiam Caecinae, vinciri” jubet, substituto in locum ejus Alphenio Varo.

Is tamen senatum habet. In Caecinam sententia. Eadem die consulatum init & ejurat Rosius Regulus.

XXXVII. Mox senatum, composita in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vellio factum: dein ceteri, composita indignatione, “quod consul rempublicam, dux Im-

peratorem, tantis opibus, tot honoribus cum-
mulatus, amicum prodidisset", velut pro
Vitellio conquerentes, suum dolorem profe-
rebant. Nulla, in oratione cujusquam, erga
Flavianos duces obrectatio: "errorem im-
prudentialque exercituum" culpantes, Ve-
spasiani nomen suspensi & vitabundi circum-
ibant. Nec defuit, qui unum consulatus
diem (is enim, in locum Caecinae, super-
erat), magno cum inrisu tribuentis accipien-
tisque, eblandiretur. Pridie Kalendas No-
vembris Rosius Regulus iniit, ejuravitque.
Adnotabant periti, "numquam antea, non
abrogato magistratu, neque lege lata, alium
suffectum". Nam consul uno die & ante
fuerat Caninius Rebilus, C. Caesare dictatore,
cum belli civilis praemia festinarentur.

*Mors Junii Blaesi, L. Vitellii artibus prae-
parata. Blaesi laus.*

XXXVIII. Nota per eos dies Junii Blaesi
mors, & famosa fuit; de qua sic accepimus.
Gravi corporis morbo aeger Vitellius, Servi-
lianis hortis, turrim, vicino sitam, collucere
per noctem crebris luminibus animadvertit.
Sciscitanti causam, "apud Caecinam Tuscum
epulari multos, praecipuum honore Junium
Blaesum" nuntiatur: cetera in majus, de

“apparatu, & solutis in lasciviam animis”: nec defuere, qui ipsum Tuscum, & alios, sed criminosius Blaesium incusarent, “quod, aegro Principe, laetos dies ageret”. Ubi asperatum Vitellium, & posse Blaesium perverti, satis patuit iis, qui Principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio de dationis partes. Ille, infensus Blaeso, aemulatione prava, quod eum, omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum Imperatoris referat, filium ejus sinu complexus, & genibus accidens: causam confusio- nis quaerenti: “non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrimasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicas legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In Urbe ac sinu cavendum hostem, Junios Antoniosque avos jactantem, qui se stirpe imperatoria comem ac magnificum militibus ostendet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorumque negligens, foveat aemulum, Principis labores e convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva laetitia moestam & funebrem noctem, qua sciat & sentiat vivere Vitel-

Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere”.

XXXIX. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blaesum visendo: quin & audita est saevissima Vitellii vox, qua “se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos, spectata inimici morte”, jactavit. Blaeso super claritatem natalium, & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Caecina, & primoribus partium, jam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res subruit: in Gallias egredi frustra tentat.

XL. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, “proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem” pernicipibus nuntiis accepit. Et, si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire, aut, ante discrimen pugnae, adsequi

legiones potuisset. Nec deerant, qui mone-
rent, "ut cum fidissimis, per occultos tra-
mites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret". Aliis placebat, "accitis
ex Urbe praetoriis cohortibus, valida manu
perrumpere". Ipse, inutili cunctatione,
agendi tempora consultando consumpsit: mox
utrumque consilium aspernatus, quod inter
ancipitia deterrimum est, dum media sequi-
tur, nec ausus est satis, nec providit.

XLI. Missis ad Vitellium literis, "au-
xilium" postulat. Venere tres cohortes, cum
ala Britannica, neque ad fallendum aptus
numerus, neque ad penetrandum. Sed Va-
lens, ne in tanto quidem discrimine, infamia
caruit, quo minus rapere illicitas voluptates,
adulteriisque ac stupris polluere hospitem
domus crederetur. Aderant vis, & pecunia,
& ruentis fortunae novissima libido. Adventu
demum peditum equitumque pravitas consilii
patuit, quia nec vadere per hostes tam parva
manu poterat, etiamsi fidissima foret, nec
integram fidem attulerant. Pudor tamen, &
praesentis ducis reverentia morabatur, haud
diuturna vincula apud avidos periculorum,
& dedecoris securos. Eo metu, & paucis,
quos adversa non mutaverant, comitantibus,

cohortes Ariminum praemittit: alam "tueri terga" jubet: ipse flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnae Cremonensis eventu, non ignavum, & si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus, Gallias, & exercitus, & Germaniae gentes, novumque bellum ciceret.

Flaviani Italiam occupant.

XLII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriae, & qua Picens ager Adria adluitur: omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano, segnitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monoeci depellitur. Haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, "ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur", monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta. Namque circumjectas

civitates procurator Valerius Paullinus, strenuus militiae, & Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

Interim Valens, adversa tempestate Stoechadas, Massiliensium insulas, delatus, capitur.

XLIII. Concitisque omnibus, qui ex-auctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Forojuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur; eo gravior auctor, quod Paul-lino patria Forum Julii, & honos apud prae-torianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, & futu-rae potentiae spe, juvare partes adniteban-tur: quae ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceterisque rema-nere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quam cui fideret, cer-tus, adversa tempestate Stoechadas, Massi-liensium insulas, adfertur: ibi eum missae a Paullino liburnicae oppressere.

*Hispaniae, Galliae, Britannia, omnia statim
ad Flavianorum opes conversa.*

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quae memoria Othonis, infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliae cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus, & bello clarus égerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

*Turbat tamen in Britannia Venusius; varia-
que sorte pugnatum.*

XLV. Ea discordia, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pol- lens nobilitate: & auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco, intruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus: spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vollocatum, in matrimonium

regnumque accepit. Contussa statim flagitio domus. Pro marito studia civitatis; pro adultero libido reginae, & saevitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis praesidia: & cohortes alaeque nostrae, variis proeliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venusio, bellum nobis relictum.

Turbata quoque Germania. Mota & Dacorum gens. Adest opportune Mucianus, & tranquillitas restituta.

XLVI. Turbata per eosdem dies Germania, & socordia ducum, & seditione legionum. Externa vi, perfidia sociali, prope afflicta Romana res. Id bellum, cum causis & eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, accepere; expugnatiss cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur. Jamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis

victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi irupissent. Adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit: & quod Cremonae interim transegitur. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias, & externo bello inligari, pars consilii, pacisque erat.

Aniceti servilia per Pontum arma, brevi oppressa.

XLVII. Nec ceterae nationes filebant. Subita per Pontum arma barbarum marcipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. Is fuit Anicetus, Polemonis libertus, praepotens olim, & postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis impatiens. Igitor Vitellii nomine, adscitis gentibus, quae Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem; vetustam Asiae civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus irupit. Caesa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romana, signa armaque

in nostrum modum, desidiā licentiāque Graecorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, lata albo, sine vinculo aeris aut ferri connexa: & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis argent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est.

Vespasianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat.

XLVIII. Advertite ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Viridium Geminum, spectatae militiae, deligeret. Ille incompositum, & praedae cupidine vagum, hostem adortus, coegit in naves: effectisque raptim liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditiōis, aut bellum

ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque, externae opis indigam, fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.

Antonius, post Cremonam superbior, copiarum partem Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit.

XLIX. Dum hac totius orbis mutatione, fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat; satisfactum bello ratus, & cetera ex facili: seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque vim sibi ad potentiam fruiere: utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legiombus offerebat. Eo suffragio turbidissimus quisque delecti: nec miles in

arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quae seditiosa, & corrumpendae disciplinae, mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosus erat, quam Vespasianum sprevisse.

L. Ceterum propinqua hieme, & humen-
tibus Pado campis, expeditum agmen ince-
dere. Signa aquilaeque victricium legionum,
milites vulneribus aut aetate graves, pleri-
que etiam integri Veronae relictī: sufficere
cohortes alaeque, & e legionibus lecti, pro-
fligato jam bello, videbantur. Undecima le-
gio sese adjunxerat, initio cunctata; sed,
prosperis rebus, anxia, quod defuisset. Sex
millia Dalmatarum, recens delectus, comi-
tabantur. Ducebat Pompeius Silvanus, con-
sularis: vis consiliorum penes Annium Bas-
sum, legionis legatum. Is Silvanum, socor-
dem bello, & dies rerum verbis terentem,
specie obsequii regebat, ad omniaque, quae
agenda forent, queta cum industria aderat.
Ad has copias, e classicis Ravennatibus, le-
gionariam militiam poscentibus, optimus
quisque adsciti. Classē Dalmatae supplere.
Exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter
sistunt, de summa rerum cunctantes, quod
“motas ex Urbe praetorias cohortes” audie-

rant, & teneri praefidiis Apenninum reban-
tur: & ipsos, in regione bello attrita, inopia
& seditiosae militum voces terrebant, *Clava-*
rium (donativi nomen est) flagitantium: nec
pecuniam, aut frumentum providerant: &
festinatio atque aviditas praepediebant, dum,
quae accipi poterant, rapiuntur.

*Inreverentia militis, ob occisum a se fratrem
praemium petentis.*

L. I. Celeberrimos auctores habeo, tan-
tam victoribus adversus fas nefasque inreve-
rentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum
a se proxima acie fratrem professus, prae-
mium a ducibus petierit. Nec illis aut ho-
norare eam caedem, jus hominum; aut ul-
cisci, ratio belli permittebat. Distulerant,
tamquam majora meritum, quam quae statim
exsolverentur: nec quidquam ultra tradi-
tur. Ceterum & prioribus civium bellis par
scelus inciderat. Nam proelio, quo apud
Janiculum adversus Cinnam pugnatum est,
Pompeianus miles fratrem suum, dein,
cognito facinore, seipsum interfecit, ut Si-
fenna memorat. Tanto acrior apud majores,
sicut virtutibus gloria, ita flagitiis paeniten-
tia fuit. Sed haec aliaque ex veteri memoria
petita, quotiens res locusque exempla recti,

aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

*Festinationem Antonii apud Vespasianum
criminatur Mucianus.*

LII. Antonio ducibusque partium, “præmitti equites, omnemque Umbriam explorari” placuit, “si qua Apennini juga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, & quidquid Veronae militum foret: Padumque & mare commeatibus compleri”. Erant inter duces, qui necerent moras: quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus, tam celerī victoria anxius, & ni præsens Urbe potiretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, “instandum coeptis”, aut rursus “cunctandi utilitates” edifferens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositam, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, & Muciano volentia rescripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus aestimarentur.

*Antonius superbis ad Vespasianum literis in-
queritur. Inde graves Mucianum inter
& Antonium similitates.*

LIII. Aegre id pati Antonius, & cul-
pam in Mucianum conferre, cujus crimina-
tionibus eviluissent pericula sua; nec sermo-
nibus temperabat, immodicus lingua, & ob-
sequii insolens: literas ad Vespasianum com-
posuit, jactantius quam ad Principem, nec
sine occulta in Mucianum infectatione: "Se
Pannonicas legiones in arma egisse: suis sti-
mulis excitos Moesiae duces, sua constantia
perruptas Alpes, occupatam Italiam, inter-
secta Germanorum Raetorumque auxilia.
Quod discordes, dispersasque Vitellii legiones
equestri procella, mox peditum vi, per diem
noctemque fudisset, id pulcherrimum, & sui
operis: casum Cremonae bello imputan-
dum: majore damno, plurium urbium exci-
diis, veteres civium discordias reipublicae
stetisse. Non se nuntiis, neque epistolis, sed
manu & armis Imperatori suo militare: ne-
que officere gloriae eorum, qui Asiam interim
composuerint: illis Moesiae pacem, sibi sa-
lutem securitatemque Italiae, cordi fuisse.
Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque,
validissimam terrarum partem, ad Vespasia-

num conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint". Nec fellere ea Mucianum : inde graves simultates; quas Antonius simplicius, Mucianus callide, eoque implacabilius nutriebat.

Vitellius, stulta dissimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis constantia centurionis.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum, quam mala, differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque : cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescibat. Mirum apud ipsum de bello silentium : prohibiti per civitatem sermones, eoque plures : ac, si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo : quos omnes Vitellius, secreto percunctatus, interfici iussit. Notabili constantia centurio, Julius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium

speſtandas, quaeque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, ſed “mandata Imperatoris ſuumque animum” profeſſus, “ut cuncta viſeret”, poſtulat. Miſſi, qui locum proelii, Cremonae veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeavit, abnuentique “vera eſſe, quae adferret”, atque ultro “corruptum” arguenti; “quandoquidem”, inquit, “magno documento opus eſt, nec alius jam tibi aut vitae, aut mortis meae uſus, dabo, cui credas”: atque ita digreſſus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam “juſſu Vitellii interfectum”; de fide conſtantiaque eadem tradidere.

Vitellius, ut e ſomno excitus, Apenninum obſideri jubet: honores largitur: tandem ipſe in caſtra venit.

LV. Vitellius, ut e ſomno excitus, “Julium Priſcum, & Alphenum Varum, cum quatuordecim praetoriis cohortibus, & omnibus equitum alis obſidere Apenninum” jubet. Secuta e clafficis legio. Tot millia armatorum, leſta equis viriſque, ſi dux alius foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceterae cohortes, ad tuendam Urbem, L. Vitellio fratri datae. Ipſe nihil e ſolito luxu

remittens, & diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: foedera fociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere: alios immunitatibus juvare: denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari, neque accipi, salva republica, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam infederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine traherat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius.

Prodigia. Praecipuum ipse Vitellius ostentum: ignarus militiae, improvidus consilii, Roman vertit.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit durum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, improvidus consilii; "quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus urgendo trahendove

hendove bello modus", alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremo taedio castrorum, & audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & usque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, &, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aspera, quae utilia, nec quidquam, nisi jucundum & laesurum acciperet.

Puteolanorum in Vespasianum studia. Contra Capua Vitellio fida. Claudius Julius Vitellium prodit. & Tarracinam occupat.

LVII. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditiōnis ostentans. Praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque

strenuus in perfidia: & Apinius Tiro, praetura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Putolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Julianus praeerat. Ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupare, moenibus situque magis, quam ipso-
rum ingenio tutam.

L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe & servitiis legitur in Urbe exercitus. At paullatim senatores & equites dilabuntur.

LVIII. Quae ubi Vitellio cognita, partem copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse aeger animi, studiis militum, & clamoribus populi, arma poscentis, refovebatur: dum vulgus

ignavum & nihil ultra verba aufurum, falsa specie, "exercitum & legiones" appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) "vocari tribus" jubet; dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit. Equites Romani obtulere "operam pecuniasque", etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur: nec deerat ipse, vultu, voce, lacrimis, misericordiam elicere, largus promissis, &, quae natura trepidantium est, immodicus. Quin & *Caesarem* se dici voluit, aspernatus antea: sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconulti impetus coepta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim senatores, equitesque, primo cunctanter, & ubi ipse non aderat; mox contemptim, & sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus, quae non dabantur, remisit.

Flaviani Apenninum transeunt: Petilium Cerialem, illic obvium, & Vitellii custodias elapsum, inter duces adsumunt.

LIX. Ut terrorem Italiae possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. Erectus Samnis, Pelignusque, & Marfi, aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta bellumunia acres erant. Sed foeda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, nisi Vitellium retro fortuna vertisset; quae Flavianis ducibus non minus saepe, quam ratio, adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, & notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae; eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, "locum ac praesidium" monstrantes. Sabinus "inhabilem labori & audaciae valetudinem" causabatur: Domitiano

aderat animus: sed custodes, a Vitellio additi, quamquam "se socios fugae" promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

Idem, pugnae avidi, oratione Antonii mitigantur.

LX. Duces partium ut Carfulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae, signaque legionum adsequerentur: & locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum aggestu, florentissimis ponte-tergum municipiis: simul colloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, & proditio sperabatur. Aegre id pati miles, & victoriam malle, quam pacem: ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae, quam periculorum focias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, "esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunae permittenda, victoriam consiliis & ratione perfici. Jam Misenensem classem, & pulcherrimam Campaniae oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriae proelio Cremonensi par-

tum, & exitio Cremonae, nimium invidiae: ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare: majora illis praemia, & multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaefissent”.

Unum tunc apud Vitellianos perfidiae certamen. Priscus & Alphenus castra deserunt.

LXI. His actalibus mitigati animi. Nec multo post legiones venerunt. Et terrore famaeque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmaeque tradere, donum victori, & sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, “Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri”. Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena; & praemiis defectorum vera fides; ac reliquum perfidiae certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque. Nam gregarius mi-

les induruerat pro Vitellio, donec Priscus & Alphenus, desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditiōis cunctos exsolverent.

Nullō jam proditiōis pudore, caesoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes transit.

LXII. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini, in custodia, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. Nam "pervasisse in Germanias Valentem, & veteres illic novosque exercitus ciere" credebant. Visa caede, in desperationem versi: & Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagninae, equestri familia: procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere: ludicro Juvenalium, sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis, quam probe. Legatus legionis & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia inlustratus.

*Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat;
nec reluctatur.*

LXIII. Abrupta undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subjectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium, intentus armatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani: & circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: "Pars Narniae, pars Interamnae" subsistere iussi. Relictae simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, & adversus contumaciam validae. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis "salutem, & pecuniam, & secreta Campaniae" offerre Vitellio, "si positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset". In eundem modum & Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac "de numero fervorum; electione literum" loqui. Tanta torpedio invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Vespasiani frater: sed invalidus senectâ, conditiones pacis cum Vitellio agit.

LXIV. At primores civitatis Flavium Sabinum, præfectum Urbis, secretis sermonibus incitabant, “victoriæ famæque partem capefferet: esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. Ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucae Vitellio cohortes, & moestis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum; &, si seducem præbuiſſet, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui Urbem occupasset. Id Sabinò convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur”.

LXV. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant, qui occultis suspicionibus inceſſerent, tamquam “invidia & æmulatione fortunam fratris moraretur”. Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum antebat. Et

credebatur adfectam ejus fidem praejuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, “mitem virum abhorrere a sanguine & caedibus; eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis, agitare”. Saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur: Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior.

Vitellius ad fortitudinem exstimulatur.

LXVI. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam Urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, “discrimen ac dedecus” ostentantes, “& fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturus. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, & prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc

pecuniam, & familiam, & beatos Campaniae finus promitti: sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto aemulatu, redituram. Fabium illis Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium, incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltè in audaciam accingere: perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant: moriendum vitæ, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem”.

*At ignavus concionem habet, & imperio cedit.
Reclamantibus tamen, qui adstiterant, in
palatium redire cogitur.*

LXVII. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione

curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & fessa aetate parens, quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit; nihil principatu filii adsecuta, nisi luctum & bonam famam. Quintodecimo Kalendas Januarii, audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu palatio degreditur, moesta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandae & intempestivae: miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, & generis humani paullo ante dominum, relictis fortunae suae sede, per populum, per Urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat; occultae Caium infidiae: nox & ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso & Galba tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & praesenti moestitiae congruentia locutus: "Cedere se pacis & reipublicae causa:

retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & conjugem, & innoxiam liberorum aetatem miserarentur". Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente, adfidenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis vitaeque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium penatibus privatis, "in palatium" vocantium. Interclusum aliud iter, idque solum, quod in sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops, in palatium rediit.

Interim Sabinus rempublicam suscepit; aderantque primores senatus, plerique equestris ordinis, miles urbanus & vigiles. Id aegre ferunt Germanicae cohortes. Leve proelium Vitellianis prosperum. Capitolium tamen occupat Sabinus.

LXIX. Praevenerat rumor, "ejurari ab eo imperium": scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, "ut militem cohiberent". Igitur tamquam omnis respublica in Vespasiani finem cessisset, primores senatus, &

plerique equestris ordinis , omnisque miles urbanus , & vigiles , domum Flavii Sabini complevere. Illuc de studiis vulgi , & minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius jam progressus erat , quam ut regredi posset : & suo quisque metu , ne disiectos , eoque minus validos , Vitelliani confectarentur , cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit , consilium ab omnibus datum est , periculum pauci sumpserunt. Circa lacum Fundani , descendentibus , qui Sabinum comitabantur , armatis , occurrunt promptissimi. Modicum ibi proelium , improviso tumultu , sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus , re trepida , quod tutissimum e praesentibus , arcem Capitolii infedit milite , & quibusdam senatorum equitumque ; quorum nomina tradere haud promptum est , quoniam , victore Vespasiano , multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obfidium etiam feminae , inter quas maxime insignis , Verulana Gracilia , neque liberos , neque propinquos , sed bellum secuta. Vitellianus miles custodia socordi clausos circumdedit , eoque , concubia nocte , suos liberos Sabinus , & Domitianum , fratris filium , in Capitolium accivit , misso per neglecta ad

Flavianos duces nuntio, qui "circumfideri ipsos, & ni subveniretur, arctas res" nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degressi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii, adversus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat: & hibernus imber, repente fusus, oculos auresque impediebat.

LXX. Luce prima Sabinus, antequam invicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, "cum mandatis & questu, quod pacta turbarentur. Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipiendos tot inlustres viros. Cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro, & inritandis hominum oculis, quam Aventinum, & penates uxoris petisset? Ita privato, & omnem principatus speciem vitanti, convenisse: contra Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde armatum agmen emissum; stratam innocentium caedibus celeberrimam Urbis partem: ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, & unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohor-

tium judicatur. Jam, Hispaniis, Germaniisque, & Britannia, desciscientibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret; non filium Vespasiani, vix puberem. Quantum, occisis uno sene, & uno juvene, profici? Iret obviam legionibus, de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum proelii celsura". Trepidus ad haec Vitellius, pauca purgandi sui causa respondit, culpam "in militem" conferens, cujus nimio ardori imparem esse modestiam suam". Et monuit Martialem, "ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisae pacis interficeretur". Ipse neque jubendi, neque vetandi potens, non jam Imperator, sed tantum belli causa erat.

Oppugnatur & incenditur Capitolium.

LXXI. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminetia foro templa praetervecti, erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas Capitolinae arcis fores. Erant anti-

quitus

quitus porticus in latere clivi, dextræ sub-
 euntibus, in quarum tectum egressi, saxis
 tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis
 manus, nisi gladiis armatae; & arcessere
 tormenta, aut missilia tela, longum videba-
 tur. Faces in prominentem porticum jecere;
 & sequebantur ignem: ambustasque Capitoli
 fores penetraissent, ni Sabinus revulsas undi-
 que statuas, decora majorum, in ipso aditu,
 vice muri, objecisset. Tum diversos Capi-
 tolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, &
 qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur.
 Improvisa utraque vis; proptor atque acrior
 per asylum ingruerat: nec sisti poterant,
 scandentes per conjuncta aedificia: quæ, ut
 in multa pace, in altum edita, solum Capi-
 tolii æquabant. Hic ambigitur, "ignem
 tectis oppugnatores injecerint, an obfessi",
 quæ crebrior fama est, "quo nitentes ac pro-
 gressos depellerent". Inde lapsus ignis in
 porticus, appositas aedibus: mox sustinen-
 tes fastigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt
 flammam, alueruntque. Sic Capitolium,
 clausis foribus, indefensum & indireptum,
 conflagravit.

*Super eo facinore querela; & Capitolii usque
ad Vitellium vices.*

LXXII. Id facinus post conditam Urbem luctuosissimum foedissimumque populo Romano accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Jovis optimi, maximi, auspicato a maioribus, pignus imperii, conditam, quam non Porfena dedita Urbe, neque Galli capta, temerare potuissent, furore Principum excindi! Arserat & ante Capitolium, civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum. Quibus armorum causis? quo tantae cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino; jeceratque fundamenta, spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. Mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Sueffa Pomestia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis libertati reservata. Pulsis regibus Horatius Pulvillus, iterum consul, dedicavit, ea magnificentia, quam immensae postea populi Romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto ccccxxv annorum spatio,

L. Scipione, C. Norbano consulibus, flagra-
verat. Curam victor Sulla suscepit, neque
tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus
negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta
Caesarum opera, usque ad Vitellium mansit.
Ea tunc aedes cremabatur.

Sabinus & Atticus consul capti.

LXXIII. Sed plus pavoris obsessis,
quam obessoribus intulit. Quippe Vitellia-
nus miles, neque astu, neque constantia,
inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi mi-
lites, dux segnis, & veluti captus animi,
non lingua, non auribus competere: neque
alienis consiliis regi, neque sua expediret
huc illuc clamoribus hostium circumagi: quae
jusserat vetare, quae vetuerat jubere. Mox,
quod in perditis rebus accidit, omnes prae-
cipere, nemo exsequi: postremo, abjectis
armis, fugam & fallendi artes circumspecta-
bant. Inrumpunt Vitelliani, & cuncta san-
guine, ferro, flammisque miscent. Pauci
militarium virorum, inter quos maxime in-
signes, Cornelius Martialis, Aemilius Pacen-
sis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam
ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem,
neque fugam coeptantem, circumfi-
stunt, & Quinctium Atticum, consulem,

umbra honoris & suamet vanitate mon-
stratum, quod edicta in populum pro Vespasiano
magnifica, probrosa adversus Vitellium jec-
erat. Ceteri per varios casus elapsi; quidam
servili habitu, alii fide clientium contesti,
& inter sarcinas abditæ. Fuere, qui, excepto
Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur,
ultra rogantes respondenteseve, auda-
ciam pro latebra haberent.

*Domitianus, solertia liberti occultatus, deli-
tescit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque
invito confossus, in Gemonias trahitur.*

LXXIV. Domitianus, prima irruptione
apud aeditum occultatus, solertia liberti,
sineo amictu turbae sacricolarum immixtus
ignoratusque, apud Cornelium Primum, pa-
ternum clientem, juxta Velabrum, delituit.
Ac potiente rerum patre, disjecto aeditui
contubernio, medicum sacellum IOVI CON-
SERVATORI, aramque posuit, casus suos in
marmore expressam. Mox imperium adeptus,
IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu
dei sacravit. Sabinus & Atticus, onerati ca-
tenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam in-
festo sermone vultuque excipiuntur, fremen-
tibus, qui jus caedis & praemia navatae
operae petebant. Clamore a proximis orto,

Sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere, ut absteret. Tum confossum conlaceratumque, & absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

Sabini laus. Atticus, incendiisse se Capitolium confessus, aut mentitus, servatur.

LXXV. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque & triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. Innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat. Id unum septem annis, quibus Moesiam; duodecim, quibus praefecturam Urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitae, alii segnem, multi moderatum, & civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. Caedem ejus laetam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique, "etiam paci consultum, dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem impenii cogitaret". Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus, "quis Capitolium in-

cendisset", se reum Atticus obtulerat. Ea-
que confessione, siue aptum tempori menda-
cium fuit, invidiam crimenque agnovisse, &
a partibus Vitellii amolitus videbatur.

*Tarracina a L. Vitellio obfessa, & capta,
juguatur Julianus.*

LXXVI. Iisdem diebus L. Vitellius,
positis apud Feroniam castris, excidio Tarra-
cinae imminebat; clausis illic gladiatoribus
remigibusque, qui non egredi moenia, ne-
que periculum in aperto audebant. Praeerat,
ut supra memoravimus, Julianus gladiatoribus,
Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque
gladiatorum magis, quam ducum si-
miles. Non vigilias agere, non intuta moe-
nium firmare, noctu dieque fluxi, & amoena
litorum personantes, in ministerium luxus
dispersis militibus, de bello tantum inter con-
vivium loquebantur. Paucos ante dies disces-
serat Apinius Tiro; donisque ac pecuniis,
acerbe per municipia conquirendis, plus in-
vidiae quam virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium ser-
vus Verginii Capitonis perfugit, pollicitus-
que, "si praesidium acciperet, vacuam ar-
cem furtim traditurum", multa nocte cohor-
tes expeditas, summis montium jugis, super

caput hostium sistit: inde miles ad caedem magis, quam ad pugnam decurrit: sternunt inermes, aut arma capientes, & quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicae inter primum tumultum evasere, in quibus praefectus classis Apollinaris: reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Julianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus foedatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incefferent, tamquam "gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae, superbe saeveque egisset". Ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit: percunctatus, "statim regredi se, an perdomandae Campaniae insistere juberet". Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed reipublicae fuit. Nam si recens victoria miles, & super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset, haud parva mole certatum, nec sine exitio Urbis foret. Quippe L. Vitel-

lio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpa, cunctantes, obsessi Capitolii fama excitati, ad Urbem properant.

LXXVIII. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam “dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium prodictionis, offerebat”. Alii, “ficta haec, & in gratiam Muciani composita”. Quidam, “omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius Urbi bellum, quam inferre: quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, & abscisis omnibus praesidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui, sumptis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequivisset”. Haud facile, quis uni assignaverit culpam,

quae omnium fuit: nam & Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur; & Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via, Urbem introiret, satis maturaverat; donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

*Haud procul Urbe equestre proelium iis
adversum.*

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, ferum auxilium venit. Illo "interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere Urbem", moesta omnia accepit: "plebem quoque & servitia pro Vitellio armari", nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat: namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti pedes, excepere. Pugnatum haud procul Urbe, inter aedificia hortosque, & anfractus viarum; quae gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam.

partium specularantur: capitur praefectus
alae Tullius Flavianus: ceteri foeda fuga
consternantur: non ultra Fidenas secutis
victoribus.

*Pro pace tamen aut induciis frustra a Vitel-
lianis missi legati & virgines Vestales.*

LXXX. Eo successu studia populi aucta:
vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta
militaria: plures, raptis, quod cuique ob-
vium, telis, "signum pugnae" exposcunt.
Agit grates Vitellius, & "ad tuendam Urbem
prorumpere" jubet. Mox vocato senatu, de-
liguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei-
publicae concordiam pacemque suaderent.
Varia legatorum fors fuit. Qui Petilio Ce-
riali occurrerant, extremum discrimen adiere,
aspernante milite conditiones pacis. Vulnera-
tur praetor, Arulenus Rusticus. Auxit invi-
diam, super violatum legati praetorisque no-
men, propria dignatio viri. Palantur comi-
tes: occiditur proximus lictor, dimovere
turbam ausus; &, ni dato a duce praesidio
defensum forent, sacrum etiam inter exteras
gentes legatorum jus, ante ipsa patriae moe-
nia, civilis rabies usque in exitium temera-
set. Aequioribus animis accepti sunt, qui
ad Antonium venerant, non quia modestior
miles, sed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiae & placita Stoicorum aemulatus, coepabatque permixtus manipulis, “bona pacis ac belli discrimina” differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus taedio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modestissimi cujusque, & aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviae fuere & virgines Vestales, cum epistolis Vitellii, ad Antonium scriptis: “eximi supremo certamini unum diem” postulabat: “si moram interjecissent, facilius omnia conventura”. Virgines cum honore dimissae: Vitellio rescriptum, “Sabini caede, & incendio Capitolii, dirempta belli commercia”, *Flaviani, tripartito agmine; Urbi propinquant. Proelia ante Urbem multa & varia, Flavianis saepius prospera. Vitelliani in Urbe congregantur.*

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, “ut, castris juxta pontem Milvium positis, postera die Urbem ingrederentur”. Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem, ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem,

ut inimicam victoriae, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut adfiterat, Flaminia via; pars juxta ripam Tiberis incescit; tertium agmen, per Salariam, Collinae portae propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis & ipse praefidiis occurrit. Proelia ante Urbem multa, & varia; sed Flavianis, consilio ducum praestantibus, saepius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram Urbis, ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceris hortorum Vitelliani, ad ferum usque diem, faxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina intruperant, circumvenirentur. Concurrere & in campo Martio infestae acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; & quamquam pulsi, rursus in Urbe congregabantur.

Recrudescent proelia. Foeda lascivientis Urbis facies: pugnantibus adest spectator populus & plaudens.

LXXXIII. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine,

hos, rursus illos clamore & plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant, "erui jugularique" exoptulantes, parte majore praedae potiebantur. Nam milite ad sanguinem & caedes obverso, spolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis Urbe tota facies: alibi proelia & vulnera; alibi balineae popinaeque: simul cruor & strues corporum; juxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus, ut eandem civitatem & furere crederes, & lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in Urbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermissae: velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis laeti.

Castra praetoria oppugnata.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis repleta

simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque:—"quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari" clamitantes. "Urbem senatui ac populo Romano, templa diis reddita: proprium esse militis decus in castris, illam patriam, illos penates: ni statim recipiantur, noctem in armis agendam". Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare: suprema victis solatia amplectebantur. Multi semianimes, super turres & propugnacula moenium, exspirare. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

Vitellius, capta Urbe, e pudenda latebra protrahitur: caesusque ad Gemonias propellitur.

LXXXV. Vitellius, capta Urbe, per averfam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, fellula defertur; ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, & quae natura pavoris est, cum omnia metuenti, praesentia maxime displice-

rent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo, & tacentes loci: tentat clausa: inhorrescit vacuis: fessusque misero errore, & pudenda latebra semet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vincitæ pone tergum manus: laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac statim confossus est. Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, aut Galbae occisi locum contueri; postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti, "se tamen Imperatorem ejus fuisse" respondit. Ac deinde ingestis vulneribus concidit. Et vulgus eadem pravitate infectabatur interfectum, qua foverat viventem.

Vita moresque Vitellii. Domitianus consalutatur Caesar.

LXXXVI. Pater illi L. Vitellius : septimum & quinquagesimum aetatis annum explebat: consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus raro cuiquam, bonis artibus quaesita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis, quam habuit. Reipublicae haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Praecipiti in occasum die, ob pavorem magistratum senatorumque, qui dilapsi ex Urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, & *Caesarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

B R E-

B R E V I A R I U M

LIBRI QVARTI.

I. Victores Flaviani in Urbe læviunt. II. L. Vitellius, licet deditus, interficitur. III. Composita Campana, obsequium senatus in Vespasianum. IV. Mucian, Antonii, ceterorumque belli ducum honores. Restituendi Capitoli consilia. Libertati consulit Helvidius Priscus. V. Hujusce viri vita & mores. VI. Inter eum & Eprum Marcellum acre iurgium. IX. De impensis publicis dissensio. X. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. XI. Mucianus; Urbem ingressus, cuncta in se trahit. Calpurnii Galeriani caedes. Servile Asiatici, liberti, supplicium. XII. Initia belli Germanici, duce Claudio Civili. XIV. Primi in arma ruunt Batavi & Canninefares. XV. Accitis Frisiis, occupata duarum cohortium hiberna. XVI. Parta Civilis dolo de Romanis victoria. XVII. Ejus fama excitae Germaniae auxilia ultro offerunt. Civilis Galliarum societatem adfectat. XVIII. Hordeonii Flacci segnitia. Vici Romani in Vetera castra fugiunt. XIX. Batavorum & Canninefatium cohortes, quae in Urbem pergebant, corruptae, Civili junguntur; & Bonnenfi proelio Romanorum aciem perfringunt. XXI. Suos tamen in verba Vespasiani adegit Civilis, ut hostilia velaret. XXII. Statimque Vetera obsidet. XXIV. Hordeonius Flaccus, seditione confictatus, Iummam rerum Voculae permittit. Adfluunt Gallorum auxilia. XXVI. Herennius Gallus, in partem curarum Voculae additus, re infelicitè gesta, verberatur. Nova seditio. XXVIII. Germani praedas e Gallis agunt. XXIX. Varia Germanos inter & Romanos certamina. XXXI. Auxilia Gallorum, nuntiato Cremonensi proelio, a Vitellio desiscunt. Dictum quoque ab Hordeonio Flacco Vespasiani sacramentum. XXXII. Tum Montanus ad Civilem mittitur, ut eum a bello tetrahat. Ipse Montanum, paratum in res novas, ad bellum impellit. XXXIII. Mox adversus Voculam partem copiarum mittit. Proelia Germanis primo, dein Ro-

manis prospera. XXXV. Vocula male utitur victoria. XXXVI. Civilis Geldubam capit. Inter Romanos discordia. Hordeonium Flaccum interficiunt. Eadem tempestas Voculam ferme perculit. XXXVII. Megontiacum obsessum. Treveri nunc fidi, mox rebelles. XXXVIII. Interim in Urbe falsi ab Africa pavores. XXXIX. Domitianus praetor. Pótentia Antonii Primi a Muciano infracta. XL. Restituuntur Galbae honores. P. Celer, alique famosi delationibus, damnati. XLII. Aquilium Regulum, a Messala fratre defensum, premit Curtius Montanus. XLIII. Eprius quoque Marcellus ab Helvidio corripitur. XLIV. At ne longius abiret haec cognitio, abolita priorum temporum memoria. In paucos & viles saevitum. XLV. Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. XLVI. Praetorianorum seditio a Muciano composita. XLVII. Abrogati consulatus, quos Vitellius dederat. Funus censorium Flavio Sabino ductum. XLVIII. L. Pisonis, Africae proconsulis, caedes. L. Oensium Leptitanorumque discordiae: fusi Garamantes. LI. Oblata a Parthis auxilia non recipit Vespasianus. LII. Illum Domitiano infensum Titus mitigat. LIII. Cura restituendi Capitoli in L. Vestinum collata. LIV. Ob Vitellii necem, duplicatum in Germania bellum: nec hostiles animos jam diffimulat Civilis. Treveri ac Lingones a Romanis deficiunt, Claffico, Tutore & Julio Sabino ducibus. Nutant reliquae Galliae. Incerta ipsarum legionum fides. LIX. Vocula occiditur; & pro Galliarum imperio juratum. LX. Legiones, in Veteribus castris obsesae, eadem in verba adaetae. LXI. Tum Civilis, voti compos, crinem ponit. Inde quoque maior Veledae auctoritas. LXII. Captarum legionum moestum silenique agmen. Alae Picentinae virtus. LXIII. Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducitur. LXVI. Civilis Claudium Labeonem, resistere ausum, vincit. Bethasios Tungrosque in fidem recipit. LXVII. Lingones tamen a Sequanis fusi; victusque Julius Sabinus latet. LXVIII. Tantis armorum motibus anxius Mucianus, cum Domitiano ad bellum accingitur. Legiones quatuor praemissae: aliae accitae. LXIX. Galli deliberant; & plerique, aemulatione provin-

aiarum deterriti, Romanam fidem retinent. LXX.
 Nec Civili, Classico, ceterisque ducibus satis confi-
 lii ac concordiae. LXXI. Interea Petilius Cerialis
 Mogontiacum venit: Valentinum, hostium ducem,
 magna clade adficit. LXXII. Victae ante legiones in
 castra Romana receptae. LXXIII. Cerialis Treveros
 ac Lingonas adloquitur & componit. LXXV. Atrox
 proelium, quo Germani, primum victores, dein
 Cerialis constantia vincuntur. LXXIX. Agrippinen-
 ses a Germanis desciscunt. LXXX. Mucianus filium
 Vitellii interfici jubet. Antonius Primus ad Vespas-
 sianum venit, nec pro spe sua excipitur. LXXXI.
 Miracula Alexandriae a Vespasiano edita. LXXXII.
 Adit templum Serapidis. LXXXIII. Hujus dei origo.
 LXXXV. Valentinus, victus, nec degener, punitur.
 LXXXVI. Domitianus, cum frustra Cerialem tentas-
 set, ut sibi exercitum imperiumque traderet, otium
 studiaque literarum simulat.

Haec gesta, partim flagrantibus adhuc Vitellii &
 Vespasiani civilibus bellis, partim

An. V. C. Aer. Chr.

DCCCXXIII.	70. Coss.	{ FLAVIO VESPASIA- NO Aug. II. TITO VESPASIANO Caesare.

Victores Flaviani in Urbe saeviunt.

INTERFECTO Vitellio, bellum magis defierat, quam pax coeperat. Armati per Urbem victores, implacabili odio, victos confestabantur: plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augefcente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu, & juventa conspexerant, obtruncare, nullo militum, aut populi discrimine. Quae saevitia, recentibus odiis, sanguine explebatur; dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, "Vitellianos occultari" simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel si resisteretur, causa caedis: nec deerat egentissimus quisque ex plebe: & pessimi servitorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta, conclamationes, & fortuna captae urbis: adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares: quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

L. Vitellius, licet deditus, interficitur.

II. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium Principis agebat. Praefectura praetorii penes Arrium Varum: summa potentiae in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e Principis domo, quasi Cremonensem praedam, rapere: ceteri modestia, vel ignobilitate, ut in bello obseuri, ita praemiorum expertes. Civitas pavida, & servitio parata, "occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, extinguique reliqua belli", postulabat. Praemissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per Urbem incessit. Nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles: paucos erumpere ausos, circumjecti pressere: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, &, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in

principatu ejus vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.

*Composita Campania, obsequium senatus
in Vespasianum.*

III. Iisdem diebus Lucius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. Viso milite quies. Et minoribus coloniis impunitas: Capuae, legio tertia hiemandi causa locatur, & domus inlustres afflictæ; cum contra Tarracinenfes nulla ope juvarentur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestura habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinenfium diximus, patibulo adfixus in iisdem annulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta Principibus solita Vespasiano decernit, laetus & spei certus: quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Judæam, Syriamque, & omnes provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani

literae, tamquam manente bello scriptae. Ea, prima specie, forma: ceterum ut Princeps loquebatur, civilia de se, & reipublicae egregia: nec senatus obsequium deerat. Ipsi “consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano & consulare imperium” decernuntur.

Muciani, Antonii, ceterorumque belli ducum honores. Restituendi Capitolii consilia. Libertati consulit Helvidius Priscus.

IV. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quae materiam sermonibus praeberet: “Si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loci sententiae dici”. Ipsa quoque infectatio in Vitellium fera, & sine libertate. Id vero erga rempublicam superbum, erga Principem contumeliosum, quod “in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano” jactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, “Muciano triumphalia” de bello civili data. Sed “in Sarmatas expeditio” fingebatur. Adduntur “Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco & Arrio Varo praetoria insignia”. Mox deos respexere: “restitui” placuit “Capitolium”. Eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit:

ceteri vultu manuque; pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, praetorem designatum, ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falsa aberant, & studiis senatus attollebatur. Isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium, & magnae gloriae fuit.

Helvidii Prisci vita & mores.

V. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque ejus, & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiae, Tarracinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmiter adversus fortuita, rempublicam capefferet. Doctores sapientiae secutus est, qui sola bona, quae honesta, mala tantum, quae turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quae storius adhuc, a Paeto Thrasea gener delectus, e moribus foceri nihil aequae ac libertatem hausit: civis,

senator, maritus, gener, amicus, cunctis
vitae officiis aequabilis, opum contemptor,
recti pervicax, constans adversus metus.

*Inter eum & Eprium Marcellum acre
jurgium.*

VI. Erant, quibus appetentior famae vi-
deretur; quando etiam sapientibus cupido
gloriae novissima exuitur. Ruina foci in
exilium pulsus, ut, Galbae principatu, re-
diit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae,
accusare adgreditur. Ea ultio, incertum
major an justior, senatum in studia diduxe-
rat. Nam si caderet Marcellus, agmen reo-
rum sternebatur. Primo minax certamen,
& egregiis utriusque orationibus testatum.
Mox, dubia voluntate Galbae, multis sena-
torum deprecantibus, omisit Priscus; variis,
ut sunt hominum ingenia, sermonibus, mo-
derationem laudantium, aut constantiam re-
quirentium. Ceterum eo senatus die, quo
“de imperio Vespasiani” censebant, placue-
rat “mitti ad Principem legatos”. Hinc in-
ter Helvidium & Eprium acre jurgium. Priscus
“eligi nominatim a magistratibus jura-
tis”; Marcellus “urnam” postulabat; quae
consulis designati sententia fuerat.

VII. Sed Marcelli studium proprius rumor excitabat, ne, aliis electis, posthabitus crederetur. Paullatimque per altercationem ad continuas & infestas orationes pro-
 vecti sunt, quaerente Helvidio, “quid ita Marcellus iudicium magistratum pavesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quibus multos anteiret, nisi memoria flagitiorum urgeretur. Sorte & urna mores non discerni: suffragia & existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent: pertinere ad utilitatem reipublicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere: hoc senatus iudicio velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet: nullum majus boni imperii instrumentum, quam bonos amicos esse. Satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur praemiis & impunitate; Vespasianum melioribus relinqueret”.

VIII. Marcellus, “non suam sententiam impugnari; sed consulem designatum cen-

fuisse" dicebat, "secundum vetera exempla,
 quae sortem legationibus posuissent, ne am-
 bitioni aut inimicitis locus foret. Nihil eve-
 nisse, cur antiquitus instituta exolescerent,
 aut Principis honor in cuiusquam contume-
 liam verteretur: sufficere omnes obsequio:
 id magis vitandum, ne pervicacia quorundam
 irritaretur animus, novo principatu suspen-
 sus, & vultus quoque ac sermones omnium
 circumspectans. Se meminisse temporum,
 quibus natus sit, quam civitatis formam pa-
 tres avique instituerint, ulteriora mirari,
 praesentia sequi: bonos Imperatores voto ex-
 petere, qualescumque tolerare. Non magis
 sua oratione Thraseam, quam iudicio sena-
 tus adflictum. Saevitiam Neronis per hujus-
 modi imagines inluisse: nec minus sibi an-
 xiam talem amicitiam, quam aliis exilium.
 Denique constantia, fortitudine, Catonibus
 & Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse
 ex illo senatu, qui simul servierit. Suadere
 etiam Prisco, ne supra Principem scanderet,
 ne Vespasianum, senem triumphalem, juve-
 num liberorum patrem, praeceptis coerceret.
 Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine
 dominationem, ita quamvis egregiis modum
 libertatis placere". Haec magnis utrimque

contentionibus jactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quae fortiter legatos malebat, etiam mediis patrum adnatis, retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae si ipsi eligerentur.

De impensis publicis dissensio.

IX. Secutum aliud certamen. Praetores aerarii (nam tum a praetoribus tractabatur aerarium) "publicam paupertatem" questu, "modum impensis" postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, Principi reservabat. Helvidius, "arbitrio senatus agendum" censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, "ne quid super tantā re, Principe absente, statueretur". Censuerat Helvidius, ut "Capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus". Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit: fuere, qui & meminissent.

Musonius Rufus in P. Celerem invehitur.

X. Tum investus est Musonius Rufus in "Publium Celerem, a quo Barea Soranum falso testimonio circumventum" arguebat.

Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur: sed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Ba-ream, proditor, corruptorque amicitiae, cujus se magistrum ferebat. Proximus dies causae destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus & Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, expectabantur.

Mucianus, Urbem ingressus, cuncta in se trahit. Calpurnii Galeriani caedes, aliaque hujus generis facinora.

XI. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent; Mucianus, Urbem ingressus, cuncta simul in se traxit: fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se, transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse, stipatus armatis, domos, hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius G.

Pisonis, nihil ausus: sed nomen insignie, & idecora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, & novis sermonibus laeta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Jussu Mutiani custodia militari cinctus, ne in ipsa Urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab Urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine, exstinguitur. Julius Priscus, praetoriarum, sub Vitellio, cohortium praefectus, se ipse interfecit, pudore magis, quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus enim libertus malam potentiam servili supplicio expiavit.

Initia belli Germanici, duce Claudio Civili.

XII. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam moesta civitas excipiebat: "caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias", non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: seditione domestica pulsi, extrema Gallicae orae, vacua cultoribus, simulque insulam, inter vada sitam, occupaverat,

quam mare Oceanus a fronte, Rhénus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, sobrietate validiorum, attriti, viros tantum armaque imperio ministrant. Diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas, vetere instituto, nobilissimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum per-rumpere.

XIII. Julius Paullus, & Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ, missusque ad Neronem, & a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, & "Sertorium se" aut "Hannibalem" ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam, studiumque partium prætendit; missis sane ad eum Primi Antonii literis, quibus "avertere accita Vitellio auxilia, & tumultus Germa-

nici specie, retentare legiones" jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus praefens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & reipublicae cura, cui excidium adventabat, & redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam inrupissent.

Primi in arma ruunt Batavi & Canninesfates.

XIV. Igitur Civilis, desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo coepit. Jussu Vitellii Batavorum juvenus ad delectum vocabatur; quem, suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia: & compositae seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, injurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. "Neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se praefectis

fectis centurionibusque: quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari; exquirique novos sinus, & varia praedandi vocabula. Instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur. Numquam magis afflictam rem Romanam; nec aliud in hibernis, quam praedam & senes: attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne pavescerent: esse sibi robur peditum equitumque; consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguum fortunam Vespasiano imputaturos: victoriae rationem non reddi".

Accitis Frisii, occupata duarum cohortium hiberna.

XV. Magno cum assensu auditis, barbaro ritu, & patriis execrationibus, universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulae colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus, stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni: pater ejus multa

C. Tac. T. III.

T

hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso rebellis familiae omine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec praeviderant impetum hostium milites; nec, si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra: dein vagos, & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant; quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio, primipilari; nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, fegnem numerum armis oneraverat.

Parta Civilis dolo de Romanis victoria.

XVI. Civilis dolo graffandum ratus, in-cusavit ultro praefectos, "quod castella deseruissent. Se cum cohorte, cui praecerat, Canninesatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent". Subesse

fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem ejus belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. Ubi insidiae parum cessere, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso acies, haud procùl a flumine Rheno, & obversis in hostem navibus, quas, incensis castellis, illuc appulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transfudit: perculsique milites improvisa proditione, a sociis hostibusque caedebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediabant: mox contra tendere, & puppes hostili ripae objicere: ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentes, trucidant, donec universa quatuor & viginti navium classis transfugeret, aut caperetur.

Ejus fama excitae Germaniae auxilia ultro offerunt. Civilis Galliarum societatem adflectat.

XVII. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias

Galliasque fama, "libertatis auctores" celebrabantur. Germaniae statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendos cohortibus, abire, an manere mallerent, data potestate: manentibus, honorata militia; digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonerat malorum, quae tot annis perpeffi, "miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse: prima acie fufum victumque Romanum: quid, si Galliae jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum fanguine provincias vinci: ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritros Aeduos Arvernosque: fuisse inter Verginii auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam fuismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit: esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque, & fuetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caeso Quintilio

Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium Principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos: dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque”.

Hordeonii Flacci segnitia. Visi Romani in Vetera castra fugiunt.

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminabat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi “expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen”, trepidi nuntii adferebant; Mummius Lupercus, legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) “egredi adversus hostem” jubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum

cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur; matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere a tergo jubet; hortamenta victoriae, vel pulsus pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies, nequaquam par a legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus *Veterum* nomen est. Praefectus alae Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frios avehitur.

Batavorum & Canninesfatium cohortes, quas in Urbem pergebant, corruptae, Civili junguntur; & Bonnenfi proelio Romanorum aciem perfringunt.

XIX. Iisdem diebus, Batavorum & Canninesfatium cohortes, cum jussu Vitellii ir-

Urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. Intumescere statim superbia ferociaque, & "pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum", promissa sane a Vitellio, postulabant; non, ut adsequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quae sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, "num obsequium abnuentes vi coereret". Mox, insita ignavia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito delectu suppletæ legionesangebant, statuit continere intra castra militem. Dein paenitentia, & arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut "arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum hæsurum". Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: cun-

etque, quae acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

XX. Batavi, cum castris Bonnenfibus propinquarent, praemittere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. "Nul- lum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque in- rita militia fessis, patriae atque otii cu- pidinem esse. Si nemo obfisteret, inno- xium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros". Cunctantem legatum mi- lites perpulerant, "fortunam proelii experi- retur". Tria millia legionariorum, & tu- multuariae Belgarum cohortes, simul paga- norum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiae, in cuneos congregan- tur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem nostrorum aciem per- fringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumolatae corporibus fos- sae: nec caede tantum & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiire. Victo- res, Colonia Agrippinensium vitata, nihil

cetero in itinere hostile ausi, Bonnenſe proelium excuſabant: tamquam petita pace, poſtquam negabatur, ſibi met ipſi conſuluiffent. *Suos tamen in verba Veſpaſiani adigit Civilis, ut hoſtilia velaret.*

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, juſti jam exercitus ductor, ſed conſilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Veſpaſiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quae, priore acie pulſae, in Vetera caſtra conceſſerant, “ut idem ſacramentum acciperent”. Redditur reſponſum, “neque proditoris, neque hoſtium ſe conſiliis uti. Eſſe ſibi Vitellium Principem, pro quo fidem & arma uſque ad ſupremum ſpiritum retenturos: proinde perſuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, ſed mericas ſcleris poenas exſpectaret”. Quae ubi relata Civili, incenſus ira, univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bruſteri Tenſteri-que, & excita nuntiis Germania ad praedam ſamamque.

Statimque Vetera obſidet.

XXII. Adverſus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, & Numiſius Rufus, vallum murosque firma-

bant: subversa longae pacis opéra, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ni copiae in castra conveherentur: rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae filvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupescerant obsessos: & spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed laxarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat.

XXIII. Pars castrorum, in collem leniter exurgens; pars aequo adibatur: quippe, illis hibernis, obsideri premique Germanias, Augustus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque mu-

nimentis labor additus: vis & arma fatis placebant. Batavi, Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus laceffentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium inrita haerebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum: scandebantque jam quidam, cum gladiis & armorum incussu praecipitati, sudibus & pilis obruuntur, praeferoce initio, & rebus secundis nimii. Sed tum, praedae cupidine, adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi: nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subjectis rotis propellere: ut alii superstantes, tamquam ex aggere, proeliarentur: pars intus, occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa stravere informe opus: & crates vineasque parantibus, adactae tormentis ardentes hastae: ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec, desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari, paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbae. Simul ex inopia proditio, & fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

Hordeonius Flaccus, seditione conflictatus; summam rerum Voculae permittit. Adfluunt Gallorum auxilia.

XXIV. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae, duoetvicesimae legionis legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus: neque enim ambigue fremebant, “emissas a Mogontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos: non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse: aperta odia, armaque palam depelli: fraudem & dolum obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem; Hordeonium e cubiculo & lectulo jubere, quidquid hosti conducatur. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potius, interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent”. His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatae a Vespasiano literae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit; victosque, qui adtulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. Inferior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: "ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaci legiones sequerentur: ejusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota haec ceteris exercitibus, neque Imperatori suo nuntiari, cum accursu tot provinciarum extinguere repens perfidia potuerit". Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit; instituitque pessimum facinus, ut epistolae aquiliferis legionum traderentur, a quibus ante militi, quam ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in Coloniam Agrippinensem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant. Mox, valescentibus Germanis, pleraeque civitates adversum nos armatae, spe libertatis; &, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro "conscientiam ducis, tam-

quam nuntius inter Civilem Flaccumque, falso crimine, testis veri opprimeretur". Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem, "duci ad supplicium" iussit. Et dum mali pavent, optimus quisque jussis paruere. Ex in consensu "ducem Voculam" poscentibus, Flaccus summam rerum ei permittit.

Herennius Gallus, in partem curarum Voculae additus, re infelicitè gesta, verberatur. Nova seditio.

XXVI. Sed discordes animos multa efferebant: inopia stipendii frumentique, & simul delectum tributaque Galliae aspernantes: Rhenus, incognita illi caelo ficcitate, vix navium patiens: arcti commeatus: dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent: eademque de causa minus frugum, & plures, qui consumerent. Apud imperitòs prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, defererent: quod in pace, "fors", seu "natura"; tunc "fatum & ira dei", vocabatur. Ingressis Novesium sextadecima legio conjungitur. Additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad

hostem pergere, loco, cui Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditentis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gubernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

XXVII. Forte navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem, Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxiliis, acie certantibus Germani, multa cum strage nostrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, "quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum", dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum "auctorem sceleris", hunc "ministrum" vocant: donec exitium minitantibus exterritus, "proditionem" & ipse Hordeonio objecit: victusque, adventu demum Voculae exsolvitur. Is postera die auctores seditionis morte adfecit. Tanta illi

exercitui diversitas inerat licentiae, patientiaeque. Haud dubie gregarius miles Vitellio fidus: splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor: ut contineri non possent, qui puniri poterant.

Germani praedas e Gallis agunt.

XXVIII. At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, "vastari Ubios Treverosque, & alia manu Mosam amnem transire" jubet, "ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quateret". Actae utrobique praedae; infestius in Ubiis, quod gens Germanicae originis, ejurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenses* vocarentur. Caesae cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievire Ubii, quo minus praedas e Germania peterent: primo impune: dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior, & successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat; intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat.

Trans-

Transrhenanos "proelium" poscentes, "ad scindendum vallum ire, detrusosque, reintegrare certamen" jubet; superante multitudine, & facili damno; nec finem labori nox adtulit.

*Varia Germanos inter & Romanos
certamina.*

XXIX. Congestis circum lignis, accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipforum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, & si quis audacia, aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili: & "restituto igne, misceri cuncta tenebris & armis" jubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum saepe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas fudes, gravia faxes, non forte jaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos, in moenia egredientes, pugionibus fo-

dere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem, promoti contra validi afferes, & incussae trabes perfregere, multa superstantium pernicie. Pugnatumque in percussos, subita & prospera eruptione. Simul a legionariis, peritia & arte praestantibus, plura struebantur. Praecipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso, praeter suorum ora, singuli, pluresve hostium sublimi rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis, omissa oppugnandi spe, rursus per otium adfidebat, nuntiis & promissis fidem legionum convellens.

Auxilia Gallorum, nuntiato Cremonensi proelio, a Vitelliis desciscunt. Dictum quoque ab Hordeonio Flacco Vespasiani sacramentum.

XXXI. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta; cujus eventum literae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto. Et praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praefens fatebatur. Diversi hinc motus animorum.

Auxilia e Gallia, quīs nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus praefectis, statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo satis adfirmans: & cum cetera jurisjurandi verba conciperent, "Vespasiani" nomen haesitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio trans mittebant.

Tum Montanus ad Civilem mittitur, ut eum a bello retrahat. Ipse Montanum, paratum in res novas, ad bellum impellit.

XXXII. Lectae deinde pro concione epistolae Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptae, & de Germanico exercitu hostiliter. Mox, allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque: & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, "ut abstereret bello: neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare adgressus foret, satisfactum coeptis". Ad ea Civilis, primo callide: post, ubi videt Montanum praefero-cem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quae per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausif-

set: "Egregium", inquit, "pretium laboris recepi, necem fratris, & vincula mea, & saevissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, jure gentium poenas reposco. Vos autem, Treveri, ceteraeque fervientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia? En ego praefectus unius cohortis, & Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia exscidimus, vel septa ferro fameque premimus: denique aulos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus". Sic accensum, sed "molliora referre" jussu dimittit. Ille, ut inritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

Mox adversus Voculam partem copiarum mittit. Proelia Germanis primo, dein Romanis prospera.

XXXIII. Civilis, parte copiarum tentata, veteranas cohortes, & quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, & Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alae, Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere,

ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, “subsignano milite media firmare”: auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Caedes inde, non proelium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum: quae, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes, ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioreque, quam pro numero, terrorem faciunt: aliis a Novesio, aliis a Mogontiaco, universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recipere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Caesarum eo die, in partibus nostris, major numerus & imbellior; e Germanis ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpa meritis adversa, prosperis defuere. Nam Civi-

lis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta exscidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus, victusque: dein victoriae parum confusus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit: quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset, solvere obfidium legionum eodem impetu potuisset. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res, & suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque: ostentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum, intelligebatur. "In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari" Vocula jubet. "Depositis impedimentis sarcinisque, expediti certarent". Hinc in ducem clamor pugnam poscentium: & minari adsueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique proelium sumpserunt. Nam Civilis aderat, non minus vitis hostium, quam virtute suorum fretus. Varia

apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque & proximos hortari: & redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, "ne tempori deessent". Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, "vulneratum aut interfectum", immane quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis indidit.

Vocula male utitur victoria.

XXXV. Sed Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rursus obſidium immineret: corrupta totiens victoria, non falſo ſuſpectus bellum malle. Nihil aequè exercitus noſtros, quam egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium miſſa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile: qui, ubi "rursus miſſos Novesium frumentatores, dataſque in præſidium cohortes, velut multa pace, ingredi" accepit: rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos,

compositus invadit: praemissis, qui pontes & viarum angusta infiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis perculsisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos, e quinta & quintadecima legionibus, apud Vetera obsessis, indomitum militem, & ducibus infensum. Plures, quam iussum erat, profecti, palam in agmine fremebant, "non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos". At, qui remanserant, "desertos se, abducta parte legionum", querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

Civilis Geldubam capit. . Inter Romanos discordia. Hordeonium Flaccum interficiunt.

Eadem tempestas Voculam ferme perculit.

XXXVI. Interim Civilis Vetera circumfedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Novesio, equestri proelio

prosperè certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quinquaginta-decimanorumque auctae legiones, "donativum" exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos coetus, veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum, tribunorumve obfistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato impetu, metus rediit, centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

*Mogontiacum obsessum. Treveri nunc fidi,
mox rebelles.*

XXXVII. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, fociors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omiffis, in fugam vertuntur. Res adversæ discordiam peperere; iis, qui e superiore exercitu erant, causam suam diffociantibus. Vitellii tamen imagines in castris, & per præ-

ximas Belgarum civitates, repositae, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in paenitentiam primani, quartanique, & duoetvicefmani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Ufippiis, Mattiacis exercitus, satietate praedae, nec incruenti. In via dispersos & nescios miles noster invaserat. Quin & loricae valiumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

AN. V. C. DCCCXXIII. AER. CHR. 70.

Interim in Urbe falsi ab Africa pavores.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, moesta & multiplici metu suspensa civitate, quae, super instantia mala, falsos pavores induerat, "descivisse Africam, res novas moliente L. Pisone". Is praeerat provinciae, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia nares saevitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex republica annonae cura, clausum litus,

retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria satiavit.

Domitianus praetor. Potentia Antonii Primi a Muciano infracta.

XXXIX. Kalendis Januariis, in senatu, quem Julius Frontinus, praetor urbanus, vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus, "laudes gratesque" decretae. Et Tertio Juliano praetura, "tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset", ablata, ut in Plotium Grippum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Caesar Domitianus praeturam cepit. Ejus nomen epistolis editisque praeponebatur: vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus,

& fraterna imagine fulgentem, ad capeffendam rempublicam hortatus: haud defutura confciorum manu, ni Scribonianus abnuiffet ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in fenatu laudibus cumulatam, fecretis promiffis onerat, “citeriorem Hispaniam” oftentans, “difceffu Cluvii Rufi vacuam”: fimul amicis ejus tribunatus praefecturaſque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiffa in hiberna legione ſeptima, cujus flagrantiffimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remiffa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, reddit Urbi ſua forma, legesque, & munia magiſtratum.

*Reſtituuntur Galbae honores. P. Celer, alii-
que famoſi delationibus, damnati.*

XL. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, “de abſentia patris fratrisque, ac juventa ſua”, pauca & modica differuit, decorus habitu; & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modestia accipiebatur. Referente Caefare, “de reſtituendis Galbae

honoribus", censuit Curtius Montanus, "ut Pisonis quoque memoria celebraretur". Patres utrumque jussere: de Pione inritum fuit. Tum sorte ducti, "per quos redderentur bello rapta, quique aera legum, vetustate dilapsa, noscerent, figerentque, & Factos, adulatione temporum foedatos, exonerarent, modumque publicis impensis facerent". Redditur Tertio Juliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit; damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: justum judicium expleffe Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio, Cynicam sectam professio, quod manifestum reum ambiciosius, quam honestius, defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Junius Mauricus, "ut commentariorum Principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset". "Consultandum tali super re Principem", respondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, "deos testes" advocabant, "nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium, aut honorem, ex calamitate civium cepisse": trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quibus flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut censura in Sarioleum Vocolam, & Nonium Actianum, & Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sarioleum & recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec destitit senatus manus intentare Vocolae, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo, quae defendere nequibat, societate culpae invicem declinavit.

*Aquilium Regulum, a Messala fratre defen-
sum, premit Curtius Montanus.*

XLII. Magnam eo die pietatis eloquen-
tiaque famam Vipstanius Messala adeptus
est, nondum senatoria aetate, ausus pro fra-
tre Aquilio Regulo deprecari. Regulum sub-
versa Crassorum & Orphiti domus in sum-
mum odium extulerat. Sponte ex S. C. ac-
cusationem subiisse juvenis admodum, nec
depellendi periculi, sed in spem potentiae
videbatur. Et Sulpicia Praetextata, Crassi
uxor, quatuorque liberi, si cognosceret se-
natus, ultores aderant. Igitur Messala non
causam, neque reum tueri, sed periculis fra-
tris semet opponens, flexerat quosdam. Oc-
currit truci oratione Curtius Montanus, eo
usque progressus, ut, "post caedem Galbae,
datam interfectori Pisonis pecuniam a Regu-
lo, adpetitumque morsu Pisonis caput" ob-
jectaret. "Hoc certe", inquit, "Nero non
coegit, nec dignitatem, aut salutem illa sae-
vitia redemisti. Sane toleremus istorum de-
fensiones, qui perdere alios, quam periculi-
tari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat
exsul pater, & divisa inter creditores bona,
nondum honorum capax aetas: nihil, quod
ex te concupisceret Nero, nihil, quod time-

ret. Libidine sanguinis, & hiatu praemiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, caede nobili imbuiti; cum ex funere reipublicae, raptis consularibus spoliis, septuagies fextertio saginatus, & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres; cum segnitiam Neronis inculcasses, quod per singulas domos seque & delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. Retinete, patres conscripti, & reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, & quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, juvenes Regulum imitentur. Invenit etiam aemulos infelix nequitia: quid si floreat, vigeatque? Et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium & consularium visuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt: cum interim intestabilior, & saevior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea Principis aetas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus, patres conscripti, nec jam ille senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores & ministros more

ma-

majorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum Principem, dies primus”:

*Eprius quoque Marcellus ab Helvidio
corripitur.*

XLIII. Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives, & eloquentia clarus, nulli umquam sub Nerone periculum faceffisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: “Imus”, inquit, “Prisce, & relinquimus tibi senatum tuum: regna, praesente Caesare”. Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens; donec accursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

*At ne longius abiret haec cognitio, abolita
priorum temporum memoria. In paucos
& viles saevitum.*

XLIV. Proximo senatu, inchoante Caesare “de abolendo dolore iraque, & priorum
C. Tac. T. III. X

temporū necessitatibus", censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus, simul eos, qui coeptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omiſere. Mucianus, ne sperni ſenatus iudicium, & cunctis sub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octavium Sabinum Sagittam, & Antistium Soſianum, ſenatorii ordinis, egreſſos exilium, in eadem inſulas redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus pravitate morum multis exitioſus. Ambo gravi ſenatusconſulto damnati pulſique, quamvis conceſſo aliis reditu, in eadem poena retenti ſunt. Nec ideo lemita erga Mucianum invidia. Quippe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reverterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur.

Senenſes ob pulſatum ſenatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.

XLV. Reconſiliavit paullisper ſtudia patrum habita in ſenatu cognitio, ſecundum veterem morem. Manlius Patruſus, ſena-

tor, "pulsatum se in colonia Senensi, coetu multitudinis, & jussu magistratuum" querebatur: "nec finem injuriæ hic stetisse: planctum, & lamenta, & supremorum imaginem præsentî sibi circumdata, cum contumeliis & probris, quæ in senatum universum jacerentur". Vocati, qui arguebantur. Et cognita causa, in convictos vindicatum. Additumque senatusconsultum, quo Senensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exilio ob sævitiam.

Praetorianorum seditio a Muciano composita.

XLVI. Inter quæ militaris seditio prope exarsit. Praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: & lectus in eandem spem e legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa caede, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem, & Urbi vicina conquiriti, producuntur

prope intecto corpore. Eos Mucianus “*deduci, & Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adfistere*” jubet. Illos primus statim aspectus obstupefecerat; cum ex diverso velut aciem, telis & armis truem, semet clausos, nudosque, & inlue deformes, adspicerent. Ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes, & praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinarentur: prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, “*ne defererentur soli, neu in pari causa disparem fortunam paterentur*”: modo Mucianum, modo absentem Principem, postremum caelum ac deos obtestari: donec Mucianus, “*cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem Imperatoris milites*” appellans, falso timori obviam iret. Namque & victor exercitus clamore lacrimas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, adloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros; “*militiam & stipendia*” orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset: igitur in praetorium accepti. Dein, quibus aetas & iusta stipendia, dimissi cum honore, alij ob culpam; sed

carptim, ac singuli: quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

Abrogati consulatus, quos Vitellius dederat, Funus censorium Flavio Sabino ductum.

XLVII. Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in senatu, “ut sexcenties fectertium a privatis mutuum acciperetur”. Praepositusque ei curae Pompeius Silvanus: nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaque & ima miscentis.

L. Pisonis, Africae proconsulis, caedes.

XLVIII. Sub idem tempus L. Piso, proconsul, interficitur. Ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra petiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperii finibus, sub divo Augusto Tiberioque Principibus, proconsuli parebant. Mox Caius Caesar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit: aequatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriusque mandatis, dis-

cordia quaesita auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major aemulandi cura: proconsulum splendidissimus quisque securitati magis, quam potentiae consulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adolescentiae, neque modica cupiens, & adfinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus tentaveritne Pisonem ad res novas, an tentanti restiterit, incertum; quoniam secreto eorum nemo adfuit, &, occiso Pisone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; & quidam e Vitellianis, Urbe profugi, ostentabant Pisoni “nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellum”. Inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrinae, prospera navigatione praevenit Papirium, centurionem, a Muciano missum: adseveravitque “mandata interficiendi Pisonis centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus generumque. Unam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi; seu mallet statim arma, seu, petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis

exercitibus ostenderet". Nihil ad ea moto Pifone, centurio a Muciano missus, ut portum Carthagini attigit, magna voce laeta Pifoni omina, tamquam Principi, continuare; obvios & subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari: vulgus credulum ruere in forum, "praesentiam Pisonis" exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, postquam "quaesitum sibi crimen caedemque" comperit: "animadverti in eum" iussit, haud perinde spe vitae, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectorebus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur.

*Oensium Leptitanorumque discordiae: fusi
Garamantes.*

L. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famae, in majus innotuere, equites in ne-

cem Pisonis mittit. Illi raptim vestī, obscuro adhuc coeptae lucis, domum proconsulis inrumpunt, destriictis gladiis, & magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares, Maurosque in eam caedem delegerat: haud procul cubiculo, obvium forte servum, “quisnam, & ubi esset Piso”? interrogavere. Servus, egregio mendacio, “se Pisonem esse” respondit; ac statim obtruncatur: nec multo post Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e procuratoribus Africae, jam tunc optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, praefectumque castrorum, Cetronium Pisanum, vinciri iussit, proprias ob similitates; sed “Pisonis satellitem” vocabat: militesque & centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeenium Leptitanorumque discordias componit, quae, raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolae latroci-

niis fecundam. Unde arctae Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra moenia trepidabant: donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes, & recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

*Oblata a Parthis auxilia non recipit
Vespasianus.*

LI. At Vespasiano, post Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuntios, "cecidisse Vitellium", multi cujusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi, nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, "quadraginta Parthorum equitum millia" offerentes. Magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologeso actae, mandatumque, "ut legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret". Vespasianus in Italiam, resque Urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit; "tamquam terminos aetatis, & concessa filio egrederetur". Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

Illum Domitiano infensum Titus mitigat.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur,

“ne criminantium nuntiis temere accenderetur; integrumque se ac placabilem filio praestaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, immitti transferri, definere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime Principibus; quorum prosperis & alii fruuntur, adversa ad junctissimos pertineant: ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset”. Vespasianus, haud aequè Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, “bono esse animo” jubet, “belloque & armis rempublicam attollere: sibi pacem domumque curae fore”. Tum celerrimas navium, frumento onustas, saevo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine Urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

Cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.

LIII. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis vium, sed auctoritate famaue inter procures. Ab eo contracti haruspices monuere, “ut reli-

quiae prioris delubri in paludes aveherentur: templum iisdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam". Undecimo Kalendas Julias, serena luce, spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis: dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus, praetor, praeunte Plautio Aeliano, pontifice, lustrata suovetaurilibus area, & super cespitem redditis extis, "Jovem, Junonem, Minervam, praesidesque imperii deos" precatus, "uti coepta prosperarent, sedesque suas, pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent", vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio laetitiaeque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectae fundamentis argenti aurique stipules, & metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur. Praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove, in aliud destinato. Altitudo aedibus adjecta. Id solum religio adnuere: & prioris

templi magnificentiae defuisse creditum, quod tanta vis hominum retinenda erat.

Ob Vitellii necem duplicatum in Germania bellum: nec hostiles animos jam dissimulat Civilis. Treveri ac Lingones a Romanis deficiunt, Classico, Tutore & Julio Sabino ducibus. Nutant reliquae Galliae. Incerta ipsarum legionum fides.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omissa dissimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianae legiones vel externum servitium, quam Imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, “a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumfideri”: paria de Britannia fingebantur. Sed nihil aeque, quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. “Captam olim a Gallis Urbem; sed integra Jovis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne, signum caelestis irae datum, & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi”, superstitione vana Druidae canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum, ab Othone adver-

us Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, "ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum civilium series & interna mala fregissent".

L V. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios; regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse, e majoribus suis, hostis populi Romani, quam socius, jactabat. Miscuere sese Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus: Sabinus, super infitam vanitatem, falsae stirpis gloria incendebatur, "proaviam suam divo Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse". Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in Colonia Agrippinensi, in domum privatam conveniunt. Nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi: certatim proclamant,

“furere discordiis populum Romanum, caefas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime Urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri: si Alpes praefidiis firmentur, coalita libertate, difpecturas Gallias, quem virium fuarum terminum velint”.

LVI. Haec dicta pariter, probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique “interficiendos” cenfebant, “turbidos, infidos, fanguine ducum pollutos”. Vicit ratio parcendi: “ne, fublata fpe veniae, pertinaciam accenderent. Alliciendos potius in focietatem: legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, confcientia fcelerum, & fpe impunitatis, facile accelfurum”. Ea primi confilii forma: miffique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obfequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculae nuntia- rent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoftes, optimum e praefentibus ratus, mutua diffimulatione, & iifdem, quibus petebatur, artibus graffari, in Coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Frifios diximus, cor-

ruptis custodibus perfugit: pollicitusque, “si praesidium daretur, iturum in Batavos, & potiore civitatis partem ad societatem Romanam retracturum”: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Betafiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Canninefates Marfacosque incurfabat. Vocula, Gallorum fraude inlectus, ad hostem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus & Tutor, per speciem explorandi praegressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, “non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sacrovirum & Aeduos, nuper, Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores foederum exspectarent. Melius divo Julio, divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium: cum

spoliati exutique fuerint, amicos fore". Haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Clasticum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli, duum milium spatio distantibus campis, confedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti sceleris nece, aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum differuit.

LVIII. "Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio; mortemque, in tot malis hostium, ut finem miseriarum exspecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium & acies parantur; id enim fas armorum, & jus hostium: bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Clasticus sperat: imperiumque & sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? Socii saepe nostri excindi urbes suas, seque cum con-
jugi-

jugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obfidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demoveantur. Nobis, super arma, & viros, & egregia castrorum munimenta, frumentum & commeatas quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit; quod siue a Vespasiano, siue a Vitellio datum interpretari mavultis, ab Imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum muri que, & trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Civilem & Classicum Italiam invasuros. An, si ad moenia Urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Treverø agentur extubiae? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romanae legiones contra direxerint: transfugae e transfu-

gi- , & proditores e proditoribus, inter recens & vetus sacramentum invisi deis errabitis? Te, Jupiter optime, maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis colimus; te, Quirine, Romanae parens Urbis, precor venerorque, ut si vobis non fuit cordi, me duce haec castra incorrupta & intemerata fervari, at certe pollui foedarique a Tutore & Classico ne finatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam & sine noxa paenitentiam”.

Vocula occiditur; & pro Galliarum imperio juratum.

LIX. Varie excepta oratio inter spem, metumque, ac pudorem. Digressum Voculam, & de supremis agitantem, liberti servi-que prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire. Et Classicus, misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem ejus maturavit. Herennium & Numisium, legatos, vinciri fatis visum. Dein, sumptis Romani imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Juravere, qui aderant, “pro imperio Galliarum”. Interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium

navaverat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem & Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Mogontiæ tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis "pergere ad obsessos" jubet, "veniam ostentantes, si præsentia sequerentur; aliter nihil spei: famem, ferumque, & extrema passuros". Adjecere, qui missi erant, exemplum suum.

Legiones, in Veteribus castris obsessæ, eadem in verba adactæ.

LX. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana foedaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo, & stirpes, & internatas saxi herbas vellentes, miseriarum patientiaque documentum fuere; donec egregiam laudem sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis "vitam" orantes. Neque ante preces admissæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus "praedam castrorum", dat custodes, qui pe-

cuniam, calones, farcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuerunt: ceteri retrò in castra profugiunt, querente sane Civile, & increpante Germanos, "tamquam fidem per scelus abrumperent". Simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris, faces injiciunt: cunctosque, qui proelio superfuerant, incendium haufit.

Tum Civilis, voti compos, crimen ponit. Inde quoque major Veledae auctoritas.

LXI. Civilis, barbaro voto, post coepta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum caede legionum, deposuit. Et ferebatur, parvulo filio quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fisis Germanorum opibus; &, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama, & potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona missus Veledae. Ea virgo nationis Bructerae, late imperitabat, vetere apud Ger-

manos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledeæ auctoritas adolevit: nam “proſperas Germanis res, & excidium legionum” prædixerat. Sed Luperus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque, in Gallia geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubverſa cremataque: iis tantum relictis, quæ Mogontiaci ac Vindoniſſæ ſita ſunt.

Captarum legionum moeſtum ſilensque agmen.

Alæ Picentinae virtus.

LXII. Legio ſextadecima, cum auxiliis ſimul deditis, a Novæſio in coloniam Treverorum tranſgredi jubetur, præſinita die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere: ignaviſſimus quiſque, caeſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore & infamia: “quale illud iter, quîs dux viae? & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque dominos feciſſent”. Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut cariſſima ſibimetipſi circumdare: quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Haec meditantibus, advenit proficiſcendi hora, exſpecta-

tionē tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus & dies. Revulsae Imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: silens agmen, & velut longae exsequiae. Dux Claudius Sanctus, effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi; spretisque Sancti promissis, aut minis, Mogontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Vocolae, Longino, coniectis in eum telis, initium exsolvendae in posterum culpae fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante moenia Treverorum confidunt.

Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducitur.

LXIII. Civilis & Classicus, rebus secundis sublatis, an Coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, du-

bitavere. Saevitia ingenii, & cupidine prae-
 dae, ad excidium civitatis trahebantur: ob-
 stabat ratio belli, & novum imperium in-
 choantibus utilis clementiae fama. Civilem
 etiam beneficii memoria flexit, quod filium
 ejus, primo rerum motu, in Colonia Agrip-
 pinensi deprehensum, honorate custodierant.
 Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas,
 opulentiae auctuque. Neque alium finem belli
 rebantur, quam si promiscua ea sedes omni-
 bus Germanis foret, aut disjecta, Ubios quo-
 que disperfisset.

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta
 gens, missis legatis, mandata apud concilium
 Agrippinensium edi jubent: quae ferocissimus
 e legatis in hunc modum protulit: "Redisse
 vos in corpus nomenque Germaniae, com-
 munibus deis, & praecipuo deorum Marti,
 grates agimus: vobisque gratulamur, quod
 tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad
 hunc diem, flumina ac terras, & caelum
 quodammodo ipsum, clauferant Romani, ut
 colloquia congressusque nostros arcerent: vel,
 quod contumeliosius est viris ad arma natis,
 inermes ac prope nudi, sub custode & pretio
 coiremus. Sed, ut amicitia societasque nostra
 in aeternum rata sit, postulamus a vobis,

muros Coloniae, munimenta servitii, detrahatis. Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis: haud facile libertas & domini miscentur. Bona interfectorum in medium cedant, ne quis oculere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris. Quomodo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos, quam armis valent. Sincerus & integer, & servitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut aliis imperitabitis".

LXV. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam aspernari conditio praesens sinebat, in hunc modum respondent: "Quae prima libertatis facultas data est, avidius, quam cautius sumpimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere, tutius est. Si qui ex Italia, aut provinciis, alieni-

genae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, haec patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum resolvimus. Sint. transitus incustoditi, sed diurni, & inermes; donec nova & recentia jura in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Veledam, apud quos pacta sancientur". Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare. Sed coram adire, adloquique Veledam, negatum. Arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus e propinquis consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

*Civilis Claudium Labeonem, resistere ausum;
vincit: Betasios Tungrosque in fidem
recipit.*

LXVI. Civilis, societate Agrippinensium auctus, proximas civitates adfectare, aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & juventute eorum per co-

hortes composita; quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betaſiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu reſtitit, fretus loco, quia pontem Moſae fluminis anteceperat. Pugnabaturque in anguſtiis ambigue, donec Germani tranſnatantes, terga Labeonis invaſere. Simul Civilis, auſus, an ex composito, intulit ſe agmini Tungrorum, & clara voce: “Non ideo”, inquit, “bellum ſumpſimus, ut Batavi & Treveri gentibus imperent. Procul haec a nobis arrogancia: accipite ſocietatem: tranſgredior ad vos, ſeu me ducem, ſeu militem mavultis”. Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, univerſam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betaſios quoque ac Nervios, in fidem acceptos, copiis ſuis adjunxit: ingens rerum, percuſſis civitatum animis, vel ſponte inclinantibus.

*Lingones tamen a Sequanis fuſi; viſtusque
Julius Sabinus latet.*

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis foederis Romani monumentis, *Caſarem* ſe ſalutari jubet; magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, con-

terminam civitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium, pari formidine deferuit. Utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit; illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum ejus constantiam, & insigne Eponinae uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. Resipiscere paullatim civitates, fasque & foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, "ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret".

Tantis armorum motibus anxius Mucianus, cum Domitiano ad bellum accingitur. Legiones quatuor praemissae; aliae accitae.

LXVIII. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs sine rectore. Et Domitiani indomitae libidines timebantur; suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, praetoria-

nis praepositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulsum loco, sine ne solatio ageret, annonae praefecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, "patrem ejus sub Caio Caesare egregie functum ea cura" distitans. "Laetum militibus idem nomen: atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere". Adsumuntur e civitate clarissimus quisque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo: ille, spe ac juventa properus; hic, moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis, & pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consulere. Legiones victrices, sexta & octava, Vitellianarum una- etvicesima, e recens conscriptis secunda, Peninīs Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur. Quartadecima legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitae. Igitur venientis exercitus fama, & suo pte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instincto-

re belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta, magnis imperiis objectari solita, contumeliasque & invidiam in populum Romanum effudit; turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia.

Galli deliberant; & plerique, æmulatione provinciarum deterriti, Romanam fidem retinent.

LXIX. At Julius Auspex, e primoribus Remorum, "vim Romanam, pacisque bona" differtans, & "sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones", sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. Constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio: "quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent"? Nondum victoria, jam discordia erat: aliis foedera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus. Taedio futurorum, praesentia placuere. Scri-

buntur ad Treveros epistolae, nomine Galliarum, "ut abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, si paeniteret". Restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus. *Nec Civili, Classico, ceterisque ducibus satis consilii ac concordiae.*

LXX. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteraeve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam, & ardua Alpium praesidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam, inrupere. Accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Praeerat Julius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia, sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum,

Caeracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis: qui primo cohortem, praemissam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibusque & Caeracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat: sed incursum cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri; & plebes, omissis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quae societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones, a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Haec, Valentino absente, gesta: qui, ubi adventabat, furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, absceffere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt; occisis Herennio ac Numisio, legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

*Interea Petilius Cerialis Mogontiacum venit:
Valentinum, hostium ducem, magna
clade Rigoduli adficit.*

LXXI. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum venit. Ejus adventu erectae spes. Ipse pugnae avidus, & contemnendis, quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat; ubi primum congredi licuisset, nullam proelio moram facturus. Delectus, per Galliam habitos, in civitates remittit, ac puntiare jubet “sufficere imperio legiones: focii ad munia pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod Romanae manus exceperant”. Auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia, quod spernebantur. At Civilis & Classicus, ubi “pulsam Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera” accepere; trepidi ac properantes, dum dispersas suarum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, “ne summae rei periculum faceret”. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem

quem locum, magna Treverorum manu, Valentinus infederat, montibus aut Mosella amne septum: & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste; quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paullum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur. Ut ventum in manus, deturbati, ruinae modo, praecipitantur. Et pars equitum, aequioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quibus ducem Valentinum, cepit.

Victae ante legiones in castra Romana receptae.

LXXII. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis: "Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam: horum scelere clausas caesasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus adtulerit? Stare in confinio Germaniae integram sedem, spoliis exercituum & ducum caedibus tvan-tem. Redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes & rebellis coloniae ruinas, qui-

C. Tac. T. III.

Z

bus tot castrorum excidia penfarentur". Cerialis, a metu infamiae, si licentia saevitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras: & paruere, posito civium bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii moestae, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio: neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus, obstupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant: donec Cerialis mulceret animos, "fato acta" dictitans, "quae militum ducumque discordia, vel fraude hostium evenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque Imperatorem, neque se meminisse". Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret.

*Cerialis Treveros ac Lingonas adloquitur
& componit.*

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas,

ad concionem vocatos, ita adloquitur: "Neque ego umquam facundiam exercui; & populi Romani virtutem armis adfirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonae ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum aestimantur; statui pauca differere, quae, profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram, ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant: & acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot proeliis adversus Cimbro Teutonisque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quoque eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur: sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandae sedis amor: ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent. Cete-

rum libertas, & speciosa nomina praetexuntur: nec quisquam alienum servitium, & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet”.

LXXIV. “Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos, quamquam totiens laceffiti, jure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatim, clausumve. Et laudatorum Principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturae mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque haec continua, & meliorum interventu pensantur: nisi forte, Tutore & Classico regnantibus, moderatius imperium speratis; aut minoribus, quam nunc, tributis parabuntur, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsus (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter

se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coa-
luit; quae convelli, sine exitio convellentium,
non potest. Sed vobis maximum discrimen,
penes quos aurum & opes, praecipuae bello-
rum causae. Proinde pacem in Urbem, quam
victi victoresque eodem jure obtinemus, ama-
te, colite. Moneant vos utriusque fortunae
documenta, ne contumaciam cum pernicie,
quam obsequium cum securitate malitis".
Tali oratione graviora metuentes composuit,
erexitque.

*Atrox proelium, quo Germani, primum victo-
res, dein Cerialis constantia vincuntur.*

LXXV. Tenebantur victore exercitu
Treveri, cum Civilis & Classicus misere epi-
stolas ad Cerialem, quarum haec sententia
fuit. "Vespasianum, quamquam nuntii oc-
cultarent, excessisse vita. Urbem atque Ita-
liam interno bello consumptam. Muciani ac
Domitiani vana & sine viribus nomina. Si
Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos fi-
nibus civitatum suarum contentos: si proe-
lium mallet, ne id quidem abnuere". Ad
ea Cerialis Civili & Classico nihil: eum, qui
adtulerat ipsas epistolas, ad Domitianum mi-
sit. Hostes, divisis copiis, advenere undique,

Plerique culpabant Cerialem, passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit: quibus temere antea intuitis confederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

LXXVI. Civilis “opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam praedam victoribus? & tamen, quod roboris sit, Belgas, secum palam aut voto stare”. Tutor “cunctatione crescere rem Romanam” adfirmabat, “coeuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem; accitas ex Hispania; adventare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem, expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non juberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque, ac dona, quibus solis corrumpantur, majora apud Romanos, & neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis, quam periculi, malit. Quod si statim congregiantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus, legiones, foederibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique te-

meritatis. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli, verba & conciones, quam ferrum & arma meditantis, sed Civilis & Classici: quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis precariam vitam: neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abcefferit". Diremit consiliorum diversitatem, approbata Tutoris sententia, Classicus, statimque exsequuntur.

LXXVII. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; sinistro Bructeri Tencterique: pars montibus; alii, viam inter Mosellamque flumen, tam improvise adfluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellae pons, qui ulteriora Coloniae adnectit, ab hostibus inessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intacto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cujusque accursu, recipratum pontem electa manu fir-

mauit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militum, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, "non Flaccum", inquit, "non Voculam deseritis. Nulla hic proditio: neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici foederis oblitos praedixerim: memoriam Romani sacramenti temere credidi. Adnumerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel, quod propius est, Civili & Classico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones, quae neque me inultum, neque vos impunitos patiantur".

LXXVIII. Vera erant, & a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos: neque enim poterat patescere acies, effuso hoste, & impudentibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos "pro libertate", Batavos "pro gloria", Germanos "ad praedam" instigantes. Et cuncta pro hostibus erant: donec legio una et vicefima, patientiore, quam ceterae, spatio

conglobata, sustinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disjectae, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravam inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia confectandi. Cerialis, ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit: secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit excinditque.

Agrippinenses a Germanis desciscunt.

LXXIX. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Claudivii, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus, & iustae preces invocantium, antequam hostes, reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae e Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius avertit, "deletam cohortem dolo Agrippinensium"; qui largis epulis vinoque sopitos Germanos,

clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis proprio agmine subvenit. Circumsteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, affligeret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem, terrestri itinere, Fabius Priscus, legatus, in Nervios Tungrosque duxit. Eaeque civitates in deditionem acceptae: classem ultro Canninefates adgressi sunt; majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, sponte commotam, ut pro Romanis bellum capefferet, iidem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites, Novesium a Ceriale praemissos, secundum proelium fecit: quae modica, sed crebra damna, famam victoriae nuper partae lacerabant.

Mucianus filium Vitellii interfici jubet. Antonius Primus ad Vespasianum venit, nec pro spe sua excipitur.

LXXX. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est; favore militum anxius, & superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. Pro-

fectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso Imperatoris animo. Trahebatur in diversa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubie bellum erat; inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut “infectum tumidumque” infectabantur, adjunctis prioris vitae criminibus: neque ipse deerat, arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis, quae meruisset. “Alios”, ut “imbelles”, “Caecinam”, ut “captivum ac dediticium” increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

Miracula Alexandriae a Vespasiano edita.

LXXXI. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae flatos aestivis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula evenere, quibus caeli favor, & quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, “remedium caecitatis” exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, “ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento”. Alius manum aeger, eodem deo auctore, “ut

pede ac vestigio Caesaris calcaretur", orabat. Vespasianus primo inridere, adspernari; atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci: postremo existimari a medicis jubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie differere: "Huic non exesam vim luminis, & redituram, si pellerentur obstantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & divino ministerio Principem electum: denique patrati remedii gloriam penes Caesarem; inriti ludibrium penes miseros fore". Igitur Vespasianus, cuncta fortunae suae patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta, quae astabat multitudine, iussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

Adit templum Serapidis.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram aedem, ut super rebus imperii consularet. "Arceri templo cunctos" jubet; atque ingressus, intentusque numini,

respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum, nomine Basiliden; quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & aegro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, “num illo die Basilides templum inisset”? percunctatur obvios, “num in Urbe visus sit”? denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento, octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, & vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est.

Hujus dei origo.

LXXXIII. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptiorum antistites sic memorant. “Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandria recens conditae moenia, templaque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & majore quam humana specie juvenem, qui moneret”, ut, fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: laetum id regno, magnamque & inclitam sedem fore, quae excepisset: “simul visum eundem juvenem in caelum igne plurimo attolli”. Ptolemaeus, omine & miraculo excitus, sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere,

nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum, Atheniensem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antistitem caerimoniarum, Eleusine exciverat, "quaenam illa superstio, quod numen"? interrogat. Timotheus, quaesitis, qui in Pontum meassent, cognoscit, urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolae fama, Jovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem adstare, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paullatim, aliasque ad curas animum vertere: donec eadem species, terribilior jam & instantior, "exitium ipsi regnoque" denuntiaret, "ni iussa patrarentur". Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet; praecipitque navigaturis, "ut Pythium Apollinem adeant". Illis mare secundum: fors oraculi haud ambigua: "Irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent".

LXXXIV. Ut Sinopen venire, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diversus animi, modo numen

pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemaeus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, "ne destinata deo ultra moraretur". Cunctantem varia perniciēs, morbiq̃ue & manifesta caelestium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, "jussa numinis, suos Ptolemaei-que visus, ingruentia mala" exponit. Vultus adversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere, templumque circumfidere. Major hinc fama tradidit, "deum ipsum appulsas litori naves sponte conscendisse". Mirum inde dictu, tertio die, tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco, cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum, Serapidi atque Ifidi antiquitus sacratum. Haec de origine & adventu dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui "Seleucia, urbe Syriae, accitum, regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit: alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim" perhibent, inclitam olim, & ve-

teris Aegypti columen. Deum ipsum multi “Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus”; quidam “Osirin, antiquissimum illis gentibus numen”; plerique “Jovem, ut rerum omnium potentem”; plurimi “Ditem patrem” insignibus, quae in ipso manifesta, aut per ambages coniectant.

Valentinus, victus, nec degener, punitur.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Praecipua victoriae fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam “patriam ejus captam”, “accipere se solatium mortis” respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: “Quoniam, benignitate deum, fractae hostium vires forent, parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienae gloriae interventurum. Si status imperii, aut salus Galliarum in discrimine vertéretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canninesfates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugdani vim fortunamque principatus e
pro-

proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus”.

Domitianus, cum frustra Cerialem tentasset, ut sibi exercitum imperiumque traderet, otium studiaque literarum simulat.

LXXXVI. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, “an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret”: qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus, sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque & usurpata antea munia imperii omittebat; simplicitatis ac modestiae imagine, in altitudinem conditus, studiumque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum, & fratris aemulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

B R E V I A R I V M

LIBRI QVINTI.

I. Titus perdomandae Judaeae a patre delectus. Ejus copiae. Haud procul Hierosolymis castra facit. II. Judaicae gentis primordia. III. Ejus sacra & instituta. VI. Descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Jordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis. VIII. Hierosolyma genti caput. Immenae opulentiae templum. Judaeorum fortuna sub Assyriis, Medis, Persis, Macedonibus, ipsisque Judaeis imperitantibus. IX. Eorum quoque varia fors sub Romanis. X. Judaicum bellum sub Gessio Floro, procuratore, ortum. Cestius Gallus, Syriae legatus, saepe victus. Mox victor Vespasianus cuncta, praeter Hierosolyma, tenet. XI. Titus Judaeos, sub urbis muros tendentes, intra moenia pellit; urbemque oppugnat. Hierosolymorum munitiones. XII. Judaeorum duces. XIII. Prodigia, quae ante obsidium evenere. XIV. Interim Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat. XV. Varia proelia, primum Civili, deinde Ceriali prospera. XIX. Civilis in Batavorum insulam concedit. XX. Invadit Romanorum praesidia. XXI. Cerialis subvenit, fortunamque vertit. XXII. At parum providus, ferme opprimitur. XXIII. Civilis navalem aciem ostentat. Occurrit Cerialis; novumque discrimen adit, ob superfusum Rhenum. XXIV. Periclitantur legiones, sed Cerialis & Civilis in pacem ultro conspirant. *Cetera periere.*

Haec autem gesta,

An. V. C. Aer. Chr.

DCCCXXIII. 70. *Coss.*

FLAVIO VESPASIANO Aug. II.
TITO VESPASIANO
Caesare.

*Titus perdomandae Judaeae a patre delectus.
Ejus copiae. Haud procul Hierosolymis
castra facit.*

EJVSDEM anni principio, Caesar Titus perdomandae Judaeae delectus a patre, & privatis utriusque rebus, militia clarus, majore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis: atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se, promptumque in armis ostendebat: comitate & adloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Judaea legiones, quinta, & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles, excipere. Addidit e Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetvicefimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae: simul Agrippa Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque &, solito inter accolae odio, infensa Judaeis Arabum manus: multi, quos Urbe atque Italia sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque

decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

Judaicae gentis primordia.

II. Sed quia famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur, primordia ejus aperire. “Judaeos, Creta insula profugos, novissima Libyae insedisse” memorant, qua tempestate Saturnus, “vi Jovis pulsus, cesserit regnis”. Argumentum e nomine petitur, “inclitum in Creta Idam montem, accolas Idaeos, aucto in barbarum cognomento, Judaeos vocitari”. Quidam, “regnante Ifide, exundantem per Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Juda, proximas in terras exoneratam”. Plerique “Aethiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit”. Sunt, qui tradant, “Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras, & propiora Syriae coluisse”. “Clara” alii “Judaeorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse”.

Ejus sacra & instituta.

III. Plurimi auctores consentiunt, “orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret,

regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo; remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut invifum deis, alias in terras avehere juffum. Sic conquifitum collectumque vulgus, poftquam vastis locis relictum fit; ceteris per lacrimas torpentibus, Mofen, unum exfulum; monuiffe, ne quam deorum hominumve opem exspectarent, utrimque deferti; fed fibimet, ut duci caelefti, crederent, primo cujus auxilio praefentes miferias pepuliffent". Adfensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil aequae, quam inopia aquae, fatigabat. Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant, cum grex afinorum agrestium, e pafu in rupem, nemore opacam, conceffit. Secutus Mofes, conjectura herbidi foli, largas aquarum venas aperit. Id levamen: & continuum sex dierum iter emenfi, feptimo, pulfis cultoribus, obtinuerunt terras, in quibus urbs & templum dicata.

IV. Mofes, quo fibi in pofterum gentem firmaret, novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quae apud nos facra: rurfum concessa apud illos, quae nobis incefta. Effigiem animalis, quo monfrante errorem fitimque depulerant,

penetrali sacrare; caeso affiete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum panis Judaicus, nullo fermento, retinet. "Septimo die otium placuisse" ferunt: "quia is finem laborum tulerit; dein, blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviae datum". Alii "honorem eum Saturno haberi: seu, principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus; seu, quod e septem sideribus, quibus mortales reguntur, altissimo orbe, & praecipua potentia, stella Saturni feratur; ac pleraque caelestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant".

V. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera instituta finistra, foeda, pravitate valere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & stipēs illuc congerebant. Unde auctae Judaeorum res; & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed

adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent: inter se nihil illicitum. Circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant: nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere deos, exuere patriam; parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendae tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animasque, proelio aut suppliciis peremptorum, aeternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, e more Aegyptio; eademque cura, & de infernis persuasio: caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia, effigiesque compositas venerantur; Judaei mente sola, unumque numen intelligunt. "Profanos, qui deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & aeternum, neque mutabile, neque interitum". Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis finunt. Non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hederas vinciebantur, vitisque aurea templo re-

perta, "Liberum patrem coli, domitorem Orientis", quidam arbitrati sunt; nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos laetosque ritus posuit; Judaeorum mos absurdus sordidusque.

Descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Jordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vaneſcentium, Beli amnis.

VI. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: a meridie Aegyptus objacet: ab occasu Phoenices & mare: septentrionem a latere Syriae longe prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum: rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem; praeterque eas balsamum & palmae. Palmetis proceritas & decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae; fragmine lapidis aut testa aperiuntur: humor in usu medentium est. Praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. Lacus

immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut fuestas aquis volucres patitur. Incertae undae: superjacta, ut solido, ferunt: periti imperitique nandi perinde attolluntur. Certo anni bitumen egerit; cujus legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminae per menses exsolvuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox, ubi vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque, ut trabes aut faxa, discindi.

VII. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse; & manere vestigia, terramque, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herba tenuis aut flore, seu solitam in speciem adolevere, atra & ina-

nia velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne caelesti flagrasse concefferim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus fegetum & autumnii putrescere reor, solo caeloque juxta gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur: circa cujus os conlectae arenae, admixto nitro, in vitrum excoquantur. Modicum id litus, sed egegentibus inexhaustum.

Hierosolyma genti caput. Immensae opulentiae templum. Judaeorum fortuna sub Assyriis, Medis, Persis, Macedonibus, ipsisque Judaeis imperitantibus.

VIII. Magna pars Judaeae vicis dispergitur: habent & oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensae opulentiae templum; & primis munimentis urbs, dein regia; templum intimis clausum: ad fores tantum Judaeo aditus: limine, praeter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepotuerunt, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Graecorum dare adnixus, quo minus teterissimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est. Nam ea tempe-

stare Arsaces desciverat. Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul erant) sibi ipsi reges imposuere: qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium everfiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superstitionem fovebant: quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae adsumebatur.

Eorum quoque varia fors sub Romanis.

IX. Romanorum primus Cn. Pompeius Judæos domuit: templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, "nulla intus deum effigie vacuam sedem, & inania arcam". Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox, civili inter nos bello, postquam in ditionem M. Antonii provinciæ cesserant; rex Parthorum Pacorus Judæa potitus, interfectusque a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil expectato Caesare, Simon quidam regium nomen invaserat. Is a Quintilio Varo, obtinente Syriam, punitus: & gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies: dein, jussi a C.

Caesare "effigiem ejus in templo locare", arma potius fumpere: quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judaeam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permisit: e quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit, Drusilla, Cleopatrae & Antonii nepte, in matrimonium accepta, ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

Judaicum bellum sub Gessio Floro, procuratore, ortum. Cestius Gallus, Syriae legatus, saepe victus. Mox victor Vespasianus cuncta, praeter Hierosolyma, tenet.

X. Duravit tamen patientia Judaeis, usque ad Gessium Florum, procuratorem. Sub eo bellum ortum: & comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae legatum, varia proelia, ac saepius adversa excepere. Qui ubi fato, aut taedio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortuna famaue, & egregiis ministris, intra duas aestates, cuncta camporum, omnesque, praeter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus, civili bello intentus, quantum ad Judaeos, per otium transiit: pace per Italiam parta, &

externae curae rediere. Augebat iras, quod soli Judaei non cessissent. Simul manere apud exercitum Titum, ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit. *Titus Judaeos, sub urbis muros tendentes, intra moenia pellit; urbemque oppugnat.*

Hierosolymorum munitiones.

XI. Judaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri; & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques, cum expeditis cohortibus, ambigue certavit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis proelia ferebant; donec assiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi: neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri: poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine praemiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos; ac, ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam situ, opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles, immensum editos, claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati, ut latera oppu-

gnantium ad ictus patefcerent. Extrema rupis abrupta: & turres, ubi mons iuvisset, in sexaginta pedes, inter devexa, in centenos vicenosque attollebantur; mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus moenia, regiae circumjecta: conspicuoque fastigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

Judaeorum duces.

XII. Templum in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios: ipsae porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquae, cavati sub terra montes; & piscinae cisternaeque servandis imbribus. Praeviderant conditores, ex diversitate morum, crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; & a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstrare. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum; magna colluvie, & ceterarum urbium clade aucti. Nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima moenium Simon; mediam urbem Joannes, quem & Bargioram

vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Joannes ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed proelia, dolus, incendia inter ipsos; & magna vis frumenti ambusta. Mox Joannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur. Ita in duas factiones civitas discessit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

Prodigia, quae ante obsidium evenere.

XIII. Evenerant prodigia, quae neque hostiis, neque votis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Vifae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expassae repente delubri fores; & audita major humana vox, "excedere deos": simul ingens motus excedentium. Quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, "ut valesceret Oriens, profectique Judaea rerum potirentur". Quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant. Sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam factorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Mul-

titudinem obsefforum omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent; & plures, quam pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac, si transferre sedes cogerentur, major vitae metus, quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando impetum & subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, & quies proeliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur.

Interim Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.

XIV. At Civilis, post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra confedit; tutus loco, & ut memoria prosperarum illic rerum angescerent barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundae & sextae & quartaedecimae legionum. Cohortesque & alae, jam pridem accitae, post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus

cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus; Germanos, fluminibus suetos, levitas armorum & proceritas corporum attollit.

Varia proelia, primum Civili, deinde Ceriali prospera.

XV. Igitur, laceffentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen: deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omiffa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedestri acie, cominus eminus certabatur; sed, tamquam navali pugna, vagi inter undas, aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. Minor tamen, quam pro tumultu, caedes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus proelii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos

C. Tac. T. III.

B b

pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore; nostris per iram & minas acta.

XVI. Postera luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet; in secunda acie legiones locatae, dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. Batavi Gugernique in dextro; laeva, ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum non more concionis apud universos, sed, ut quosque eorum advehebantur. Cerialis "veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in aeternum exciderent: ultione magis, quam proelio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Supereffe, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant". Proprios inde stimulos legionibus admovebat, "domitores Britanniae quartadecimanos" appellans. "Principem Galbam sextae legionis auctoritate factum: illa primum acie secundanos nova signa, novamque aquilam dicaturos". Hinc praevectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, "ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent". Alacrior

omnium clamor, quâs vel e longa pace proelii cupido, vel fessis bello pacis amor, praemiaque & quies in posterum sperabantur.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens: "Stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes: quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque & dira omnia obversari. Ne terrerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum, omissis telis, praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera, & hosti contraria evenisse. Quae provideri astu ducis oportuerit, provisâ: campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum & Germaniae deos in aspectu, quorum numine capefferent pugnam, conjugum, parentum, patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter majores, aut ignominiosum apud posteros fore". Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, fax, glandibusque, & ceteris missilibus proelium incipitur; neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, laessentibus.

XVIII. Absumptis, quae jaciuntur, & ardesciente pugna, procursum ab hoste infestius: immensis corporibus, & praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit. Turbata ibi res: & pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, proelium aequatur. Inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, "terga hostium" promittens, "si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, & Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos". Duae alae, cum perfuga missae, incauto hosti circumfunduntur: quod ubi clamore cognitum; legiones a fronte incubuere, pulsque Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbribus, & propinqua nocte.

Civilis in Batavorum insulam concedit.

XIX. Postera die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere: non tamen ausus oppida Batavorum armis

tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit; gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum. Quin & diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque pronò alveo in Galliam ruentem, disiectis, quæ morabantur, effudit. Sic velut abactò amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque, & Classicus, & centum tredecim Treverorum senatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quem a Primò Antonio missum in Gallias superius memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

Invadit Romanorum præsidia.

XX. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, una die Civilis quadripartito invaserit: decimam legionem Arenaci; secundam Batavoduri; & Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax, forore ejus genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed, "multa ausis aliqua

in parte fortunam adfore. Simul Cerialem, neque satis cautum, &, pluribus nuntiis, huc illuc cursantem, posse medio intercipi". Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & caedendis materiis operatum, turbavere, occiso praefecto castrorum, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batavoduri inrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum proelium nox diremit.

Cerialis subvenit, fortunamque vertit.

XXI. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque; in quibus Briganticus, praefectus alae, ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna, praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo, tranatavit; idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsae lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit, ut jussum erat: sed obstitit formido,

& remiges per alia militiae munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

At parum providus, ferme opprimitur.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque, ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat; disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, & insidias composuere: electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima caedes astu adjuncta: incisus tabernaculorum funibus, fuismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem; injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste, & strictis mucronibus: dux semisomnus, ac prope intectus, errore hostium servatur. Namque praetoriam na-

vem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Saccratae, mulieris Ubiae. Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam "jussi filere, ne quietem ejus turbarent: ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos". Multa luce reuerti hostes, captivis navibus, praetoriam triremem flumine Luppia donum Veledae traxere.

Civilis navalem aciem ostentat. Occurrit Cerialis; novumque discrimen adit, ob perfusum Rhenum.

XXIII. Civilem cupido incessit, navalem aciem ostentandi. Complet, quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis: tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita; & simul captae lintres, sagulis versicoloribus haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut aequoris electum, ubi Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Causa instruendae classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte,

navium magnitudine potiore. His flumen secundum; illi vento agebantur. Sic prae-
 vecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis, nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum, finebat: cum interim, flexu autumnii, & crebris pluvialibus imbribus, superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit: nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plana sita, vi fluminis differebantur.

*Periclitantur legiones, sed Cerialis & Civilis
 in pacem ultro conspirant.*

XXIV. "Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo a se flexos", imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio infecta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, "Batavis pacem, Civili veniam" ostentans, Veledam propinquosque monebat, "fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare. Caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia paratum, quam vulnera, fugas, luctus: exsulem eum & extorrem, recipientibus oneri:

& satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderint: si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos sosc.

XXV. Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti: "Non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli: quid perfectum caede & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum patiri: sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos Noricosque, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem & viros indici. Proximum id libertati: & si dominorum electio sit; honestius Principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari". Haec vulgus. Proceres: "atrociore Civilis rabie semet in arma trufos: illum domesticis malis excidium gentis opposuisse: tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale: ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxii capitis poena paenitentiam fateantur".

XXV Non fefellit Civilem ea inclina-
tio, & præire statuit; super taedium ma-
lorum, en spe vitae, quae plerumque
magnos aros infrangit. Petito colloquio,
scinditur baliae fluminis pons; in cujus
abrupta pgressi duces; & Civilis ita coepit:
“ Si apud tellii legatum defenderer, neque
facto me enia, neque dictis fides debeba-
tur. Cita inter nos inimica, hostilia, ab
illo coe, a me aucta erant. Erga Vespas-
ianum tus mihi observantia: &, cum pri-
vatus et, amici vocabamur. Hoc Primo
Anton notum, cujus epistolis ad bellum
accitum, ne Germanicae legiones & Gal-
lica jentus Alpes transcenderet. Quae An-
toni epistolis, Flaccus praesens monebat,
arma Germania movi: quae Mucianus in
Syria: Aponius in Moesia, Flavianus in Pan-
noni

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

[illegible]

1923

